

1. Baumgarten f. Sigm. Jac. f. meditatio-
nes quarundam de genuina et spuria
edificatione spirituali, Medijs illius
legitimis et illegitimis, Halle, 1747.
2. Bruningr f. Christ. f. Diss. de Christo
triumphante, Heidelberg 1747.
3. Clossen f. Dieb. Sigm. f. Diss. de opere
dei miraculoso, gratioso et glorioso
in sanctis rediivivis demonstrato,
francof. 1726.
4. Clauswitz f. Bened. Gottl. f. Diss. de
Spiritu Sancto Archabone, Halle, 1747.

16. Hebenstreit / Joh. Chr. / diff. De Natura
Aquila Lipsiae, 1797.
17. Heumann / Christoph. Aug. / diff. De
Vocatione Divina ad Ministerium Eccl.
Pastoricum, Goettingae, 1797.
18. Hurmann / Gustav. Christoph. / Exer.
citationes exegeticae, Kiliae, 1796.
19. Jablonski / Pauli Ernesto / diff. De
insufficiencia sacrificiorum in Veteri
et sufficiencia sacrificij Christi
in novo Testamento, Francof. 1725.
וְיִצְחָק בֶּרֶךְ אֲדָמִים וְי.
- 1720 —————
Francofurti 1727.

21. Lafius / Herm. Jac. / diff. De
poenitentia Deo adserta, Gry.
phirwaldid, 1797.
22. programma Academiae Lipsiensis
in memoriam Christi rediivi,
1797.
23. Michaelis / Joh. Georgij / diff. De
janne et jambre sanoris Aegyptiorum
Magis, Halle, 1747.

- 24 Olearius J. Benj. Christoph / von
dem Herzog in Theologen für den
Wahlzettel in seinen Oben
Jena, 1747.
- 25 Overkamp J. Georg / Wilh. / diff. in
pericopam Evangelicam Matth. XXI,
v. 1-9. Gryphirwalde, 1747.
- 26 Pfaff J. Christoph. Math. / diff. Num.
ex verbis Paulinis: quis te discernit.
predestinatio absoluta exculpa
possit. Tubinge, 1746.
- 27 ——— de precibus Christi
pro Crucifixoribus suis factis, Tubinge,
1746.
- 28 ——— de poena temporali
post remissionem Culpa non luenda,
Tubinge, 1746.
- 29 ——— de poenis divinis, ob
aliena peccata inflictis, Tubinge
1747.
- 30 ~~27~~ programma Rostochiensis
paschale, nem. ostr. zolaisch.
1747.
- 31 Sperbach J. Cur. Gott. / diff. de
Judeis, ob Jesum crucifixum,
crucifixendis, nec tamen ad eum
convertendis, Wittenberge 1747.

32. Bauer s. Frid: Em. / Diff. de Canone
accusantium distincti, verum, Wittenberga
33. Walek s. Joh. Georgij / ¹⁷⁹⁷ Diff. de Sacra
Coena a Laicis administranda,
ibid 1797.
34. Wärmann / Chr. Eberk / Diff. de Senfu
tutissime Confessionis mutud ex
Jacobo U. v. b. Tubingz 1796.
35. Dignitas Corporis hominis
Christiani ex qualitate Domus. et
Templi Dei, Tubingz 1796.
36. noxia mutatio ferend
docendi de Lege et Evangelio,
Tubingz, 1796.
37. jansenismus bigross in
doctrina de Ecclesia, Tubingz, 1797.
38. Wallij s. Christoph. / Diff oratio in
Contemtores Religionis Christianae
Lipsia 1796.
39. Curiae frustozing der anwohler
Profis, Gen. VI, v. 2. Amsterdam
1727.

Q. D. B. V

DISSERTATIONEM
PHILOLOGICO-EXEGETICAM

DE

CRIMINE MAGIAE
Θ Ε Α Ν Θ Ρ Ω Π Ω Ι
BLASPHEME OBIECTO

AD LOCOS

LVC. XI, 14 - 28, ET IO. IIX, 46 - 59,

ILLVSTRANDOS

PRAESIDE

CHRISTIANO SIGISMVND
GEORGIO

PHILOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO

AD DIEM OCTOBR. A. C. CIO IOCC XLVI

IN AVDITORIO MAIORI

DEFENDET

IACOBVS FRIDERICVS THIELVS

ZITTAVIA-LVSATVS

VITEMBERGAE

TYPIS IO. CHRISTOPH. TZSCHIEDRICHII

D. M. A. N. N.
DISSERTATIONEM
PHILOGICO-EXEGETICAM
DE
CRIMINE MAGIAE
© E A N © P © N © I
BLASPHEMIE OBRECTO
ANNO 1811
LVC. XI. M. 23. 10. IX. 1811
ILLVSTRATIONE
PRAESIDI
CHRISTIANO SIGISMUNDO
GEORGIO
THEOLOGICAE PROFESSORIS
AD PRAESIDIUM
IN AVCTORIO MAIORI
JACOBI FRIEDERICI THILLY
VITAE SOCIETATIS
HABITANTIS

Quo feuerius DEVS T. O. M. magiae scelus in sacris
 V. T. tabulis, sigillatimque, *Deut. XIX, 9, seqq.* inter-
 dixerat Israelitarum genti, eo maius erat hoc crimen,
 cuius illi toties fere Dominum nostrum IESVM CHRI-
 STVM postularunt, quoties is uerbo omnipotentiae, aut
 digito DEI, proseripsit ex obsessis diabolos, eoque maior
 fuit βλασφημία, qua ipsum, non nudum hominem, sed Θεού-
 θεωπον, adeoque ipsum DEVM, impie exceperunt infelicif-
 sima diaboli mancipia. Edocebit nos, de hac enormi horren-
 daque Iudaeorum βλασφημία, plura praefens *Dissertatio*, quae
 duas huius rei historias, quarum altera extat *Luc. XI, 14-28*, alte-
 ra uero *Io. IIX, 46-59*, tradit explicatas. Faxit Summum
 Numen, ut omnia ipsius gloriae et Ecclesiae aedificationi be-
 ne uertant.

C A P V T I

Q V O

EVANGELIVM DOM. OCVLI

LVC. XI, 14 - 28, EXTANS

ILLVSTRATVR

V E R S V S 14

14 Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν. *Et erat eiiciens daemonium, et isud erat mutus. Factum autem est, ελθόντος, ἐλάλησεν ὁ κωφός, καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι.* *daemonio egresso, locutus est mutus, et miratae sunt turbae.*

EΞΗΓΗΣΙΣ

Καὶ ἦν ἐκβάλλων — κωφόν. *Posthaec, iuxta Vindicias N. T. ab Ebraism. p. 164, cum a precibus, quibus solitarie, pro more suo, supplicauerat DEO, et a colloquio cum discipulis, quo precandi formulam aequae, ac precum efficaciam, edocuerat eos, Luc. XI, 1-13, redierat in locum publicum, siue in ciuitatem quandam, (quaenam autem illa fuerit, tacente s. LVCA, nos later, nec ex contextu diuinare licet, neque ex reliquis Euangelistis, qui hanc historiam non consignarunt literis. Tamen si similes historias s. MATTHAEVS, c. IX, 32, seqq. XII, 22, seqq. et s. MARCVS c. III, 22, seqq. tradiderunt nobis, tamen, recte no-*
 tante

tante b. CHEMNITIO, in *Harm. c. LIX. p. 593*, et b. LYSERO, in *eiusdem Harm. c. 108, p. 1148*, ab ea historia, quam refert s. LUCAS, diuersas esse, circumstantiae tum eorum, quos sanauit, et diabolis liberauit, tum temporis et locorum, euincunt. Conf. b. SANDHAGEN in *Epistol Theol. Dec. I, p. 73, seq.* erat eiiciens, i. e. eiiciebat, uerbo omnipotentiae suae, *Pf. XXXIII, 9*, ut alibi factum, *daemonium*, ex homine obsesso, quem ad ipsum eo fine attulerant, ut eo miserum liberaret. Antiquitus quidem uox *δαίμων* boni significatus erat nomen, et, teste PLATONE in *Cratylo*, idem erat ac *δαίμων*, rerum peritus ac sciens, sapientia praestans, et, quoniam perfecta rerum peritia ac sapientia soli DEO conueniat, isque sit perfecte sapiens, rerumque peritissimus, deos cum primis suos deasque, ac genios, gentiles hoc nomine compellarunt, uid. HENRICI STEPHANI *Thesaurus Gr. Lingu.* ad hanc uocem, b. VVOLFIVS in *Cur. Philol. ad Aët. XVII, 18*. In N. T. autem hoc uocabulum fumitur sensu malo, et, quod ab eo descendit, Adiectiuum *δαίμωνιον*, (quod alii *πνεύμα*, subaudire aiunt, alii uero substantiue accipi, ut *Θείον*, DEVS, aliaque id genus Neutra plura.) ad indicandum forte, quales illi fuerint dii deaeque, quos coluerunt religiose *δαίμωνίων* nomine, scilicet, non uerus DEVS, sed diaboli, *1 Cor. X, 20*, impuri et nocentissimi spiritus, qualis et hic fuit, qui hominem tenebat obsessum, eumque reddiderat mutum, linguam eius, qua fidem suam proferi, *Rom. X, 10*, DEVM glorificare, *Pf. CXLVII, 1, 7, CXLIX, 1, 5, 6, Iac. III, 9*, proximo ac sibimet ipsi inferuire, atque a brutis sese distinguere, debebat, ligans. Et hoc ab infelici effectu, quem in homine misero produxerat *δαίμωνιον* istud, dicitur a s. LVCA, per metonymiam, *mutus*. Vtrum uero miser iste et auribus simul captus fuerit, quod, praeter alios, et THEOPHYLACTVS ad h. l. statuit, inquit, *κωφός* *mutus frequenter dicitur, qui neque audit, neque loquitur. Dicitur autem et qui non audit, proprie uero, qui neque audit, neque loquitur. Et sane, qui a natiuitate non audiunt, tamen etiam necessario non loquuntur. Illa enim loquimur, quae per auditum loqui didicimus. Quando autem quis non audit, non mirum, si neque loquatur. Verum secus est, si casu cuiuspiam auditus offendatur. Nam eum, qui talis est, loqui nihil prohibet. Unde qui ad Dominum adductus, et lingua et auribus, impeditus erat, pro certo haberi non debet. Imo potius contrarium ex contextu sacro est colligere, quia primo nihil de surditatis dicitur uitio, quod eo laborarit obsessus, neque, quod eo liberatus fuerit, quae tamen momenta neuiquam reticuisset Scriptor diuinus, si obsessus talis fuisset, qualem sibi interpretes nonnulli persuadent. Deinde, cum ii saltem, qui surdi nascuntur, sint simul muti, ut THEOPHYLACTVS adstruxit, nos* uero

uero a prima natiuitate non uideatur obsessus, adeoque nec mutus, quia, postquam diabolus eiectus erat, loqui poterat, quod autem minime potuisset, si a natiuitate fuisset surdus. Ex quibus omnino sequitur, quod non absolute inferri possit, istum simul fuisse surdum, rectius uero affirmari queat, quod mutus solum obsessione factus.

Εγένετο δὲ -- οἱ ὄχλοι. Factum autem est, daemonio, iussu Domini, egresso, non sponte, sed coacte, loquebatur, distinctas mentis suae notiones et conceptus, uerbis, in lingua uernacula receptis, exprimebat, cessante enim causa cessabat effectus, mutus, i. e. qui mutus fuerat, non quidem, ut supra monuimus, a natiuitate, sed obsessione diaboli factus, qui eius linguam ligauerat, postquam uero iste Domini uerbo, DEIque digito, erat eiectus, ea nunc ad magna DEI eloquenda, eius gratiam glorificandam, ac hostias laudis et gratiarum actiones, pro misericordia sibi ex gratia exhibita, offerendas, Pf. CIII, 1, seqq. Ies. XXXV, 6, libere et recte uti poterat. Et, haec cum euenisse uiderent turbae, quae ibi cateruatim, uariis forte ex locis et ciuitatibus adiacentibus, erant congregatae, miratae sunt, (non tamen omnes, sed nonnulli saltem, inter eos, uid. uersus seqq.) quia praeter omnem earum spem et expectationem haec euenere, et, tale unquam esse factum miraculum, ignorabant. Vid. quae de admirationis causa, et quod illa fidei non repugnet, diximus ad u. 33 Euang. Domini. post Natiu. Christi. Hinc dubitamus nulli, quin et in his fuerint alii, quorum admirandi ratio cum fide fuit coniuncta, et qui Iesum pro Messia habuerunt, cum et huiusmodi miracula in operibus Messiae referuntur, Ies. XXXV, 5, 6, alii uero, in quibus θαυμάζω ἀρχὴ τῆς πίστεως fuit, (id enim eodem omnino iure hic asserendum uidetur de fide, quod SOCRATES de Philosophia, statuens, θαυμάζω τὴν ἀρχὴν τῆς Φιλοσοφίας,) inprimis cum isti partim a blasphemantibus, u. 15, partim a tentantibus Dominum, u. 16, adeoque incredulis distinguantur. Ceterum notetur, quod ueteres aequae, ac recentiores, nonnulli mystice hunc uersum exposuerint, et crediderint, in hoc homine, corporaliter obfesso, nobis adumbrari spiritualiter obfessos. De quibus Io. IIX, 44, 2 Cor. IV, 4.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

- I Lugendum hominum genus! quod ad imaginem DEI conditum erat, Gen. I, 27, ut esset templum SS. Trinitatis, nunc uero receptaculum est diabolorum, et ab iis, nisi corporaliter, tamen spiritualiter, obfessum, Io. IIX, 44, Act. VII, 51, 54, 57, Eph. II, 1, seqq. 1 Io. III, 8, 10. Conf. προσοικ. seq.
- II In aeternum perissent omnes, nisi Iesus uenisset, et genus humanum morte, inferno, et diabolo liberasset, Hof. XIII, 14, 1 Cor. XV, 54, seqq. Hebr. II, 14, 15, huius opus destruxisset, Col. II, 15, 1 Io. III, 8,

B

PO-

potestate satanae spiritali liberatos in regnum suum transfulisset, *Col. I, 13, 14, 15*, et templa filiosque nos fecisset DEI, *Io. XIV, 23*, *1 Cor. III, 16*. Noli ergo o homo ei, qui cordis tui ianuas pulsat, *Apoc. III, 22*, ut te sanguine suo, satana eiecto, emundet, *Hof. XIII, 14*, *1 Cor. XV, 54*, *1 Io. I, 7*, *Apoc. I, 5*, cor tuum occludere, *Hebr. III, 7, 8*, sed reclude, ut Rex gloriae introeat, *Pf. XXIV, 7*. Noli amplius esse mancipium satanae, *Rom. VI, 16, seqq.* *1 Io. III, 8, 10*, et diuersorium diabolorum, *Apoc. XIX, 2*, sed fias DEI seruus, *Rom. VI, 22*, DEI filius, *Io. I, 12*, *Rom. IIX, 17*, DEI templum et habitatio, *Io. XIV, 23*, *1 Cor. III, 16*. Recipias eum in hac uita, ut te recipiat in altera, *Io. I, 12*, *Apoc. XXI, 3, 4*, *XXII, 3-5*.

III Non naturae uires te satanae potestate et obsessione liberabunt, *Eph. VI, 10, seqq.* neque is sponte cor tuum, quod obsedit, deseret, *Matth. XII, 45*, sed Iesus te liberauit eius potestate, *Col. I, 13, 14*, *Hebr. II, 12*, Iesu sanguis te ab operum tuorum sordibus abluit, *1 Cor. VI, 11*, *1 Io. I, 7*, ut pulcher, satana liberatus, sis factus, *Pf. XLV, 14*, *Eph. V, 26, 27*.

IV Quot sunt hominum, qui, in statu gratiae sese esse, et satanam longius a se abesse, putant, licet ab eo sint obsessi, *Gal. III, 1*, *Apoc. III, 17, 18*. Disce, quod tamdiu uinculis suis constrictum et obsessum te teneat, quamdiu proximum odio prosequeris, quamdiu auaritiae, usurarium prauitatis, fornicationi, cet. indulges, *Pf. XV, 5*, *1 Io. III, 8, 10*, *II, 20*, quamdiu membra tua facis arma iniustitiae, *Rom. VI, 12, 13, 16*, quamdiu lingua tua calumniaris, contra uero, cum loquendum sit, obmutescis, cum gloria DEI amplificanda, taces, *Pf. XV, 3*, *LIX, 23*, *Ies. LVI, 10*, reliqua.

V Admirabilis est DEVS, *Pf. XCVI, 4*, *XCIX, 2, 3*, *Ies. IX, 6*, admirabilia sunt opera eius, *Pf. LXVI, 3, 5, seqq.* *CXXXIX, 14*, sis ergo et tu eius, operumque ipsius, admirator perpetuus ac gloriae ipsius praeco, *Pf. XCVI, 3, seqq.* *CIV, 24*, *CV, 1-5*, *CXXXIX, 14*. Conf. ad u. 33 *Euang. Domin. post Natiuit. Christi*, προσοικ. I et II.

VERSUS 15 ET 16

15 Τινες δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον Ἐν Βεελζεβούλ, *Quidam autem ex ipsis dixerunt. Per*
ἀρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαι-
μόνια. Ἄλλοι δὲ, πειράζοντες, σημεῖον
παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ. *Beelzebub, principem daemoniorum,*
eiicit daemonia. Alii autem, tentantes,
signum ab ipso quaerebant de caelo.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Τινες δὲ — δαιμόνια. *Quidam autem ex iis, procul dubio Pharisaei, quos*
expresse in simili historia appellat s. MATTHAËVS, c. XII, 24, aliique ab iis
inci-

incitari, in quibus deus huius mundi mentem excoecauerat, ne uiderent lucem Euangelii, nec ea, quae ad eorum salutem spectabant, *Matth. XIII, 13, Luc. XIX, 42, 2 Cor. IV, 4, dixerunt* blaspheme et inuidiose incredulitatis et diaboli mancipia, tum apud se in corde suo, *Matth. IX, 3, Luc. XI, 17, tum inuicem forte in aurem susurrantes, ex metu, ne ipse perciperet auribus, ab eoque publice conuincerentur malitiae. In, i. e. per, uid. Vindic. cit. p. 152, seq. Beelzebub, cum quo pactum inuit, et cuius ope, quia sibi propitium habet eum, auxiliarioremque, eo quod gentem Israelis a uero DEI cultu deflectere iubet, contra uero ad cultum alienum impellit, eicit daemonia. Atque eandem blasphemiam nequitiam didicerunt a maioribus suis Talmudici, qui, teste 10. LIGHTFOOTO in Hor. Talmud. ad h. l. Iesum Nazarenum, Dominum nostrum horrenda blasphemia Magum praedicant, cultus alieni ac nefarii inductorem, et per potentiam diaboli miracula edentem, ut cultui isti fidem ac honorem conciliaret. Sic enim scribunt illi nefandi homines, eodem teste, in *Babyl. Schabb. fol. 104, 2, Ben טרסא Satdae exportauit magiam ex Aegypto, per caesuras, quas fecerat in carne sua. Per טרסא בן Nazarenum, quem eo conuitio dedecorant, ut uno uocabulo et halitu ei, et matri eius simul, conuidentur. Nam טרסא Satda, aut Stada, idem sonat, quod uxor adultera, idque paucis lineis interiectis demonstrat Gemara. טס רא מכעלה* declinauit eam a marito. Iesum cum Iosua ben Perachiae in Aegyptum commigrasse, iram et gladium fugiente Iannaï regis, comminiscuntur in Sanhedrin, *fol. 107, 2, atque illinc magicas praestigias secum reportasse, at sub incisa cute, ne a magis Aegyptiis deprehenderetur, qui omnes e terra ista egredientes accurato scrutamine explorarunt, ne quis artem eorum magicam in terram transportaret alienam. Atque ibi haec horrenda addunt, וישו כשא וחכית והיית את ישראל, Iesus magicam exercuit, et decepit, et ad idololatriam adigit Israelem, quod et ante recitatur in eodem tractatu, fol. 43, 1, Vespere paschatis, inquit, suspenderunt Iesum, et mortem eius praecessit praeco per quadraginta dies, sic dicens. Egre ditur ille lapidandus, eo quod praestigii usus est, et decepit, atque ad idololatriam adigit Israelem. Haec haecenus LIGHTFOOTVS. Alii tamen inter Iudaeos haec non ad Iesum Nazarenum relata uolunt, sed ad alium quendam, omnia contra Domini nostri miracula ad commentitium suum Schembamporas referentes, quod ex templo ille in scheda consignatum literis, et impositum in uulnere, carni inciso, secum abstulerit, uid. PORCHETI *Victoria contra Hebraeos, P. I, c. XI, fol. XXX, edit. 1520, et b. LUTHERVS in Libro de Schembamporas, qui ex PORCHETO, caput cit. in linguam uernaculam translatus, et commentariis illustratum, edidit, et extat Tom. IIX Opp. Ienens. Germ. fol. 109, seqq.***

seqq. Magiae ergo criminis postularunt Saluatorem mundi hominum perditissimi, eumque pactum iniuisse cum daemonum principe *Beelzebul*, cuius ope minores eiiceret. Sed, cur *Beelzebul* nomine daemonum principem compellarint Iudaei, quaerunt, nec inuicem consentiunt, eruditi. Alii enim arbitrantur, *Beelzebul* hic idem esse ac *Beelzebub*, idolum Ecronitarum, 2 Reg. I, 2, quod summum repraesentasset numen, et ita appellatum, quia aut muscae referebat imaginem, ut NAZIANZENVUS testis est. Nam *ueteribus mos fuit*, scribit recte DRVSIVS, in *Comment. poster. ad Voces N. T. c. XI*, ut *statuas deorum sculperent ea forma, quae corpore hominem referebat, cetera parte corporis aliquod animal*, (quod nimirum, uel deuicerant, uel in potestate habebant, et contra quod iuuare poterant, uel cuius aliquando formam assumferant, et quae id genus rationes sunt aliae,) PORPHYRIUS *περί τῆς τῶν ἐμφύλων ἀποσχῆς hoc testatur claris uerbis*, scribens, *διὸ εἰς τὴν θεοποιῶσαν παρῆλαβον πᾶν ζῶον, καὶ ὁμοίως τοῦ ἀνέμιξαν θηρία, καὶ ἀνθρώπους, καὶ πάλιν ὀρνέων σώματα καὶ ἀνθρώπων. Εἰκαστοὶ γὰρ τις παρ' αὐτοῖς μέχρι τεύχην ἀνθρώπου οἰδῆς, τὸ δὲ πρόσωπον ὀρνέου ἢ λέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς ζῶου κεκτημένον· καὶ πάλιν αὐτὴ κεφαλὴ ἀνθρώπειος, καὶ ἄλλων τινῶν ζῶων μέρη*, aut quod muscas, quibus gentes nonnunquam affligebantur, abigere poterat, prout FLINIUS *Hist. Natur. lib. XXIX, c. 6*, tale refert exemplum, et *lib. X, cap. 28*, scribit, *Inuocant Cyreneaci Achorem deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente, quae protinus intereunt, postquam litatum est illi deo*. Conf. DRVSIVS laudatus in *Comment. priori ad Voces N. T. p. 30, seq.* aut quia et muscae habebat effigiem, et, muscas abigere posse, credebatur. Cum igitur Iudaei edocti fuissent, idolis gentilium daemones referri, idque idolum pro summo et idolorum principe, tum propter opem, quam illud tulisse, tum propter oracula, quae edidisse credebatur, haberi, adeo ut aliquando Rex *Abazias* istud consulere iussisset, principem ideo daemonum hoc nomine compellafsent. At hac ratione scribendum fuisset *βεελζεβούβ*, non *βεελζεβούλ*, et responderetur a IO. LIGHTFOOTO, l. c. inquit, *Apud Iudaeos pro religione fere habitum fuisse, idolis atque idololatriae conuitiari atque indere nomina probrosa, -- Babyl. Sanbedr. fol. 93, 2, Omnis irrisio prohibetur praeter irrisionem idololatriae. Repetitur hoc etiam in Megillah, fol. 25, 2. Hinc immutatio nominis βεελζεβούβ in βεελζεβούλ, dominum stercoris, facta creditur. Alii uero cum GROTTIO in *Matth. X, 25*, opinantur, βεελζεβούλ idem esse ac βεελζεβούβ, quod Iudaei per ludibrium indidissent Ecronitarum idolo, quibus βεελσαμην, i. e. ζεὺς ὑπράνιος, fuisset appellatum. Vnde non tantum probare uoluit hanc sententiam suam, sed et ipse legit βεελζεβούβ, inquit, βεελζεβούβ. Ita Syrus, ita Latini ueteres, ita Hebraeus sermo. Quod alii scri-*

scribunt Εελεζεβουλ, aut scriptoris, aut pronuntiationis est corruptio, quae in postremas literas saepe incidit. Ita Αεακούμ pro Αεακούν legitur in *Versione LXX.* Et Σεωνηχαρεμ pro Σεωναχηρειθ. -- Cum uero hoc fuerit nomen eius, qui inter deos gentium excellere crederetur, uix credibile est ab ipsis Accaronitis, eorumque uicinis, dictum fuisse Beelzebub, i. e. muscarum dominum. Nam μάγος, σμωθεός, et similia, minorum numinum sunt uocabula. Mibi ualde placet, quod a uiris optime de sacra historia meritis est annotatum, solitos gentium deos ab Hebraeis appellari nominibus in contumeliam mutatis, sicut et Bethel, h. e. domum Dei, Bethauen, i. e. uanitatis domum, dixere. Sic illud nomen, quod Accaronitae, ut Phoenices alii, uocabant Ειελασαμην, h. e. ουεάνιον, aut Δία όλύμπιον, ut Dius scribebat, in Phoenicum historia, Iudaei uocarunt Εελεζεβουθ, h. e. Iouem muscarum, Beelshamen autem uocatum fuisse deum istarum nationum, praeter Philonem Byblium, Augustinus nos docet, ad Iudicum c. II. Sed quaeri adhuc potest, unde origo contumeliosi nominis? Dicam, quod uidetur. Narrant magno consensu Iudaei ueteres, inter alia priuilegia, quae DEVS templo Hierosolymitano concesserat, hoc etiam fuisse, quod, cum tantus quotidie uitimarum numerus caederetur, nulla tamen unquam in templo musca conspicienda sit, quod cum praestare non posset ille celeberrimus inter profanas gentes ζεός ουεάνιος, sed perpetuo templum ipsius muscarum gregibus scateret, ideo a Iudaeis muscarum Iupiter appellatus est. Verum ut GROTII lectio, quam contra Codicum Graecorum auctoritatem recepit, nec probanda, nec corruptio textus admittenda est. Ita excipiunt alii cum b. CALOUIO ad *Matth.* X, 25, quod, si per ludibrium nomen Εελασαμην a Iudaeis immutatum fuisset in Εελεζεβουθ, credibile non esset, Azachiam, idolum istud consulturum, hoc nomine, per ludibrium ipsi indito, usum fuisse, sed Εελασαμην, uero eius nomine, compellasse. Atque huic exceptioni, cum uero omnino sit similis, GROTII sententia, utur speciosa, uix anteferenda uidetur. Quae cum ita sint, et unaquaeque prematur sententia sua difficultate, nobis uidetur, uocem Εελεζεβουλ, dominus stercoris, hic prorsus esse distinctam a uoce Εελεζεβουθ, quo quidem nomine idolum Ecronitarum appellatum fuit, sed diabolus, probari non posse, eodem appellatum. Βεελεζεβουλ ergo diabolus princeps, non Εελεζεβουθ, a Iudaeis uidetur nominatus, tum ob impuritatem, qua ille interne commaculatus est, unde et *Marc.* III, 30, idem ille dicitur πνεύμα ακάθαρτος, spiritus impurus, qui, u. 22, dicebatur Εελεζεβουλ, tum ratione operum, quae ille impura in filiis incredulitatis operatur, tum ob foetorem, quem ille post se relinquere dicitur, tum in oppositione Numinis purissimi sanctissimi que, ad indicandum, quod impurus ille ab hoc purissimo, toto coelo, differat, et quemadmodum huius opera sint

Lucis, iustitiae, puritatis, ac sanctitatis, ita illius sint tenebrarum, iniustitiae, impuritatis, et abominationis. Quae si accipiatur sententia, prout secundum literam accipienda est, variis superfedere possumus quaestionibus, et imprimis ea, quam hic mouerunt eruditi, cur pro Εεελζεεουλ scriptum fuerit Εεελζεεουλ , et cuius rationes haud unas allegarunt dissentientes inuicem, a MATTHAEO POLO in *Synopsi, ad Matth. X. 25*, collectas. Per hunc igitur Εεελζεεουλ , spiritum impurum, eumque impurorum spirituum, siue daemoniorum, principem Iesum eicere daemonia minora, ipsique subiecta, blasphemabant Iudaei. Sed, cum hic Εεελζεεουλ dicatur princeps, Iudaei uero diabolorum principem et regem nominent יְרֵמְיָהּ , cuius *Tob. III. 8*, fit mentio, uid. BVXTORFIVS in *Lex. Chaldaeo-Talmudico, p. 237*, item יְרֵמְיָהּ uid. BVXTORFIVS, l. c. p. 1495, noua oritur quaestio, quomodo haec inuicem conueniant, et respondetur, Iudaeos in ordines distinxisse varios Angelos, si- cur bonos, ita et malos, et eorum unicuique praefecisse principem, siue regem, unde *Sammael* nonnullis dicitur princeps aeris, adeoque spirituum, quibus aer assignatus creditur, nonnullis uero עַנַּי Caput omnium spirituum, item *Angelus mortis*, uid. BVXTORF. l. c. *Asmedai* uero dicitur princeps eorum spirituum, qui dissidiorum et rixarum auctores, et imprimis coniugibus insidiari, creduntur, quos CHRISTIANVS GERSON appellauit *Ebe-teuffel*, uid. BVXTORF. l. c. Sic uarios de uariis diabolis uariorum uitio- rum auctoribus, vom Sauff. *Kriege. Staats. Kleider. Geiz. Wu- cher. Lügen. Jagd. Hofn. Teuffel*, cet. recensuit libros MARTIN. LIPPENIVS in *Biblioth. reali Theol. ad uocem, Diabolus*. *Beelzebub* ergo eadem ratione dictus procul dubio est princeps spirituum impurorum, ab operationis effectu ita uocatorum. Quae cum ita sint, unusquisque intelligit, quod assertum Scriptoris sacri cum assertis Rabbino- rum facile conciliari possit, quamuis alii coniciant, quod Talmudici eum nuncuparint *Sammael*, aut *Asmedai*, quem antiquiores compellarunt *Beelzebub*, sed, quaecumque res sit, nobis animus non est de hac Iudaeorum hypothesi alicui litem mouendi, sed missam potius eam facimus, atque in eo acquiescimus, quod ex istorum Iudaeorum hypothesi, qui blasphemabant Dominum, is forte daemoniorum princeps dictus fuerit *Beelzebub*, qui alias in sacris uocatur *Satanas*, *Iob. I. 6, seqq. Apoc. XII. 9, πονηρός, Matth. XIII. 15, διάβολος, 1 Petr. V. 8, Iud. uers. 9, Apoc. XII. 9, princeps et deus huius mundi, Io. XIV. 30, 2 Cor. IV. 4, draco et serpens, Apoc. XII. 9, aduersarius, 1 Petr. V. 8, et quae, id genus, nomina sunt alia plura. Restaret iam, ut hac occasione de Angelorum malorum existentia, essentia, eorumque operatione in filiis incredulitatis, tum spiritali, tum corporali, nonnulla diceremus, imprimis, cum haec doctrina, post BALTHAS. BEK-*

KERVIVS

KERVUM in der bezauberten Welt, CHRISTIANVM THOMASIVM in *Dissert. de Crimine Magiae*, impugnetur a bene multis, sed, cum eam omnia loquantur *systemata* fere, et scripta extent perplura, b. Lectorem ad ea remittimus, in iisque tamèn, si lubet, conferri possunt b. CALOVIVS *Tom. IV System. Artic. I, c. 3.* RVMPAEVS in *Dissert. Verum detur aliqua diaboli in hoc mundo operatio?* GRAPIVS in *Theol. recens controu. Tom. II, c. 3, qu. IX.* ANONYMI **Widerlegung der bezauberten Welt**, Hamb. 1708 edit. Summe Vener. IOACHIMI OPORINI erläuterte Lehre der Sebräer und Christen von guten und bösen Engeln, reliqui.

Ἐτεροι δὲ -- ἐξ οὐρανοῦ. Alii autem inter turbas increduli, qui quidem Dominum neque blasphemabant, neque eius admirabantur miraculum, sed, quasi medium uiam ingressi, more patris sui, diaboli, *Matth. IV, 1, 2, Io. IIX, 44, 1 Io. III, 8, tentantes*, adeoque grauissimi peccati rei, uid. quae ad u. 7 *Euang. Domin. Inuocauit diximus, signum ab eo miraculosum quaerebant*, quemadmodum alii iam iam fecerant, *Matth. XII, 38, XVI, 1, Marc. IIX, 11, de coelo*, quale ediderat *Moses*, qui Mannam dedit, *Exod. XVI, 4, 6, 15*, quale *Iosua*, cuius iussu sol sterit in coelo, *Ios. X, 12, 13*, quale *Samuel*, qui precibus suis tonitrua et tempestates excitauit, *1 Sam. VII, 9, 10*, quale *Elias*, qui ignem de coelo prouocauit, et se capturos perdidit, *2 Reg. 1, 9, seqq.* quale *Iesaias*, qui solem retrogredi fecit, *Ies. XXXIIX, 8*. Mens itaque ipsorum haut dubie fuit haec. Hoc tuum factum, quo daemonium eiecisti, nobis non sufficit ad conuincendos animos nostros, te esse Messiam, Moses aliique Propheetae signa ediderunt de coelo, quale ergo tu facis signum, ut uideamus et credamus tibi, quid operaris? Patres nostri manna manducauerunt in deserto, *Io. VI, 30, 31*. Fac idem de coelo signum, si Messias es. Verum, cum hi homines, instar *Pharaonis*, *Exod. IX, 23, 27, 28, 33, seqq.* indurati et increduli essent, parum certe ad ipsorum animos emolliendos conuincendosque effecisset signum de coelo, *Ier. IV, 22, VII, 24, seqq. Matth. XIII, 15, 2 Cor. IV, 4*, inprimis, cum signum ipsis de coelo iam datum esset, quando baptizabatur, *Matth. III, 16, 17*, et posthaec quoque datum, multum tamen aberat, ut crederent, uid. *Io. XII, 28, 30, 37*. Quamobrem iis hoc denegat Dominus, *Luc. XI, 29, 30, 31*, quod ad ipsorum supplicia aliquando augenda, *Luc. XII, 47*, potius, quam salutem promouendam, *Ies. LXV, 2, Matth. XXIII, 37, Rom. X, 21*, fecisset.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

I In Ecclesia bonis sunt mixti mali, *Matth. XIII, 19, seqq. 47, seqq. Io. XV, 2, 6, conf. Ari. VIII Aug. Conf.* Dantur in illa fide firmi et infirmi, *Rom. XV, 1*, dantur derisores, blasphemi, et diaboli incarnati, *Io. VI, 70, sceptici, Iac. I, 6, 8,*

6, 8, et qui cum Thoma credere nolunt, nisi manibus rationis contractauerint ea, quae sunt fidei, *Io. XX, 25, Hebr. XI, 1.*

II Satanae, eorumque, qui ipsius sunt apostoli et filii, mos est, ut opera piorum et filiorum lucis, si uel maxime bona sint, criminose traducant, et conuictiis proscindant, *Io. IIX, 44, 1 Tim. I, 20, 2 Tim. IV, 14, 15, Iud. u. 10, seqq.* Noli perturbari, si idem tibi euenerit, expende, quod, si Dominum appellarint *Beelzebub*, quanto magis suos hac iniuria lacefferent illi, *Matth. X, 24, 25*, si Domini improbauerint opera, et mores eius reprehenderint innocentes, quanto magis tuos, *Matth. XI, 19.*

III Noli Pontificiorum insaniendi libidinem uel demirari, uel eadem confundi, quando doctores Ecclesiae nostrae, et inprimis b. LUTHERVM in *πνευμαθάρματα* referunt, eumque criminantur, ac si a diabolo progenitus, obfessus, agitated, et anima eius in infernum ab eodem deportata esset. Reuoces quales altera ex parte in memoriam, quod idem Iudaei, eodem malignitatis spiritu agitati, quo Pontificii, obiecerint Domino, iuxta *Προσοικ.* anteced. quod idem obiecerint *S. Iobanni*, *Matth. XI, 18*, et quod sancti Apostoli quoque πάντων πειρήνημα et πνευμαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγένηθησαν, *1 Cor. IV, 13*, altera uero ex parte, quod satanas damnum sibi, suisque illatum, alio modo, nisi calumniando, persequendo, et blasphemando uindicare possit.

IV Quo magis ueritas coelestis elucescit, eo magis eam uel blasphemando, uel comminando, uel supplicia inferendo iis, qui eam propugnant, obscurare et suppressere satagunt impii, inprimis cum auctoritas et gloria ipsorum, cum lucrum et reditus periclitari uideantur, *Io. XI, 47, 48, Act. XVI, 19, seqq.* quanquam frustra, *Io. IX, 24, 25, Act. IV, 16, seqq. V, 28, seqq. 40, seqq. VI, 8, u, 13, 15, XIII, 45, seqq.*

V Peruersum Papistarum genus! quod DEI opera diabolo uindicat, et quae bonae sunt proborum actiones, turpiter et *δυτοιατακρίτως* denigrat ac contumeliose traducit, diaboli contra facinora, improborumque scelera, uel DEI auctoritate ornare, uel laudibus ad coelum usque extollere, allaborat.

VI DEVM qui tentat, proximum qui calumniatur, eiusque facta conuiciatur bona, est a diabolo, mendacii et tentationis parente, *Matth. IV, 1, 2, Io. IIX, 44, 1 Io. III, 8, 10, 15.* Conf. quae de tentatione dicta sunt ad *u. 7 Enang. Inuocauit Προσοικ. III* et seqq.

VII Ita est incredulorum ingenium comparatum, ut ea, quae DEVS, ad fidem excitandam, edidit signa, uel flocci pendeant ac parum attendant, uel despi-

despiciant, et alia quaerant media, quibus ad fidem perueviant. Noli, qui huius generis es homo, putare, deesse, quibus conuinci possis, argumenta, sed hoc agnosce, quod oculi mentis tuae sint excoecati a satana, ne uidens uideas lumen Euangelii, *Matth. XIII, 14, 15, 2 Cor. IV, 4.*

VERSUS 17 ET 18

17 Αυτός δέ, εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα, *Ipsē autem, uidens eorum cogitationes,*
 εἶπεν αὐτοῖς· Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυ- *dixit ipsis, Omne regnum in se ipsum*
 τὴν διαμερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ οἶκος *diuisum desolatur, et domus in do-*
 18 ἐπὶ οἶκον πίπτει. Εἰ δὲ καὶ ὁ σατανᾶς *rum ruit. Si ergo et satanas in*
 ἐφ' ἑαυτὸν διαμερισθῆ, πῶς σαθῆσεται *se ipsum diuisus est, quomodo sta-*
 ἡ βασιλεία αὐτοῦ; ὅτι λέγετε, ἐν Βεελ- *bit regnum eius? quia dicitis, per*
 ζεβουλ ἐκβάλλειν με τὰ δαμόνια. *Beelzebub eiecere me daemōnia.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Αὐτός δὲ — πίπτει. *Ipsē autem Iesus, cordium scrutator, Ier. XVII, 10, Io. II, 24, 25, Act. I, 24, et in occulta prospiciens, Ier. XXIII, 24, cum uideret eorum, quas in cordibus uouebant, et clam inuicem communicabant blasphemias cogitationes et ratiocinia nefanda, hominibus quidem abscondita, sed non θεανθρώπων, cuius oculis omnia sunt nuda et τετραχλισμένα, Hebr. IV, 13, dixit ipsis blasphemis, totidem fere uerbis eos confutans, quot alio tempore contra eandem blasphemiam usus fuerat, Matth. XII, 24, seqq. seque mirifice, quintuplici argumento, crimine sibi obiecto liberat, quorum primum ab absurditate desumptum aduersarios absurditatis conuincit, in uerbis, Omne regnum, si uel maxime sit florentissimum, amplissimum, potentissimumque, in, siue aduersus, se, iuxta S. Matth. XII, 25, diuisum, uel, ut BEZA transiulit, aduersus se ipsum dissidens, quando nimirum eius Princeps contra subditos, et subditi contra Principem infurgunt, uel ipsi Principes, in uno eodemque regno, sibi inuicem aduersantur, ac bella gerunt, ut alter alterum opprimat, desolatur, ciuitates nimirum incenduntur et euertuntur, incolae bonis priuantur et interficiuntur, agri denique iacent inculti et steriles. Hoc enim malum ut omnia bella secum ferunt, ita inprimis bella ciuilia et intestina id inferunt, quemadmodum Graecia, Roma, et ipsa Germania nostra, tristi docet exemplo. Et, ut rem alio declarem simili, domus, sc. μερισθεῖσα, prout hanc uocem, ex propositione antecedente repetendam, addidit s. MATTHAEVS, c. XII, 25, in domum, i. e. per metonymiam, familia in familiam, siue in se ipsam, diffi-*

diffidens ruit, et se inuicem euertit. Vt enim concordia res paruae crescunt, ita discordia maximas dilabuntur. Quodsi ergo, expendatis ipsi uestram absurditatem, daemona eiicerem per Beelzebul, sequeretur omnino, diabolum aduersus diabolum insurgere, et inuicem dissentire.

Ei δὲ καὶ -- δαιμόνια. Si uero hac ratione satanas in se ipsum diuisus est, uel, diffidet, ex uestra sententia, quomodo stabit, et firmum erit regnum eius, quod huc usque constitit, nec a diabolorum dissensu, sed mea aliquando uirtute, euerteretur, de qua paulo post ad u. 22, quia dicitis inconsiderate, blasphemie, et inuidiose, per Beelzebul eiicere me daemona. Verum excipies, possibile tamen esse, ut diabolus diabolum eiicere possit, et responderetur, hic non quaeri, quid possibile sit, aut pro forma fieri possit, sed quid reuera, et serio, fiat, quemadmodum haec dudum obseruauit CHRYSOSTOMVS, Homil. XII in Matthaeum scribens, Aliud est impossibile, aliud falsum. Impossibile est, quod fieri non potest, falsum autem, quod fieri quidem potest, factum autem non est. Quod ergo Iudaei aduersus Christum dicebant, possibile quidem erat, uerum autem non erat. Quomodo non erat uerum? Quia Christus quidem in Beelzebul non eiecerat daemona, fieri autem poterat, ut in spiritu diaboli daemones expellerentur. Num quid Pharisei, homines docti in malo, hoc aduersus Dominum blasphemassent, nisi cognouissent, fieri posse? Nam falsum quidem dicere hominum est malignorum, quia falsa res, si bene continuata fuerit, uera et credibilis aestimatur. Rem autem impossibilem dicere, insensatorum hominum est, non malorum, quia, quod impossibile est, defensione non indiget, quia impossibilitas rei se ipsam defendit. Quod daemones diximus a Beelzebul posse expelli, quantum ad primum intuitum, diximus posse, secundum quod multi seductores uidentur expellere, reuera autem impossibile est, ut in Beelzebul daemones expellantur, quia expellens daemonem non propter odium ipsius daemonis, neque propter salutem hominis ipsius, eiicit eum, sed ut uidentes perdat deceptos, quicumque crediderint ei, uel ministris eius, quod possit eiicere daemones. Nam eiiciens non eiicit eum, sed colludit eum, ut per praecipientem daemonem et alterum obedientem seducantur uidentes. Ideo et Dominus, sciens, quod pro forma eiiciuntur, non in ueritate, ad ipsam ueritatem, non ad formam, respondit, dicens. Omne regnum in se diuisum, cet. i. e. Sicut non potest fieri, ut aliquis se persequatur, sic non est possibile, ut diabolus diabolum eiiciat. Regnum diaboli est omne malum, regnum autem DEI omne bonum. Ergo diabolus, rex mali, si bonum faciat, ipse destruet regnum suum, quia aduersus se agit. -- Eiiciens itaque diabolus diabolum delusorie, non bonum facit, sed malum, i. e. non aduersus se agit, sed pro se, quia non eiiciendorum daemonum gratia eiicit daemones, sed seducendorum hominum causa. Nam expedit et ipsis daem. nibus obedi-

dire

dire sibi inuicem pro forma, et exire de corpore. Melius enim est ei exire de corpore, et animam occupare, unum dimittere, et plures possidere. Quod egregie confirmant exempla in Papatu, quibus diaboli dicuntur eiecdi, inuocatione *Mariae*, Sanctorum reliquorum, imaginum, et quae id genus sunt alia. Quis enim hic crederet, satanam Exorcistarum nugis exiisse coacte, quin potius hoc fecerit sponte et libenter, ut amplificaret regni sui limites, idololatriam in Papatu confirmaret, et plures hoc facto ad se adduceret in perniciem animas. Quam in sententiam recte scripsit b. BACKIVS ad h. l. p. 87, P. II, inquit, *Quando itaque diabolus a CANISIO, in Capella b. Virginis, in antiqua Oertingen, ita est expulsus, Mengrinio referente, ut ad Loretanam Mariae Litaniam insigniter fureret, ut lignea Mariae imagine, quae obsessae uertici imposita, caput sibi conteri clamaret, ut Orationem Dominicam deuote oraret, ut Angelicam salutationem aliquoties recitaret, dicens. Videre, haeretici nolunt inuocare sanctos, cum tamen nos diaboli hoc cogamur facere, imo cum tandem ille daemon dixerit. O Maria, gratia et misericordia tua sit super omnes, qui hanc tuam Capellam uisitant. Ah ora pro illis, quis non uideat, daemonem libenter cessisse, ut idololatriam confirmaret, et pro uno corpore multas obsideret animas. Recte enim de eo praedixit CHRYSOSTOMVS, Hom. 29 in Matth. XII, scribens, Quando appropinquat regnum Anti-Christi, in spiritu diaboli efficientur daemonia et uirtutes multae fient. Conf. b. CHEMNITIVS Harm. c. 59, p. 603. Ex quibus dictis simul intelligitur, falsum esse, quod concordia sit uerae Ecclesiae, siue regni DEI, signum, discordia contra regni diaboli, ut BELLARMINVS lib. IV de Not. Ecclesiae, c. 10, Tom. II Opp. p. 195, statuit in uerbis, Certum est, concordiam esse signum regni DEI, quod in aeternum stare debet, discordiam autem regni diaboli, quod tandem ruere debet, iuxta illud, omne regnum iuxta se diuisum desolabitur, Matth. XII, 25. Quemadmodum enim absone uerba Christi, et plane menti eius contrarius, excitauit Purpuratus, cum Dominus, diabolos inuicem discordes non esse, ostenderit iisdem. Ita concordiae necessitatem uerae Ecclesiae et regno DEI quidem uindicamus ex Io. XVII, 11, 22, Act. IV, 32, Rom. XII, 16, 1 Cor. I, 10, Eph. IV, 3, sed, quia nec regno diaboli concordia, ex sententia Christi, denegari potest, nec regno Anti-Christi sui, quod ipse BELLARMINVS l. c. adstruit, nec diabolo et Anti-Christo coniunctim sumtis, Apoc. XIII, 1, seqq. unusquisque intelligit, concordiam regni DEI, siue uerae Ecclesiae, notam non esse.*

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

I Cum Iesus noster sit omnipotens, cui diabolos quoque oportet obsequi, contremiscentes, Matth. IX, 29, Iac. II, 19, et omniscius, qui cogitationes

- hominum nouit, *Io. II, 24, 25, XVI, 30*, tene α) contra diuinitatis I. C. hostes, quod sit uerus DEVS, *Io. I, 1, 14, Rom. IX, 5, Col. II, 9, 1 Tim. III, 16*, β) quod is iuuare suos possit, *Pf. LXIII, 21, Ies. XLI, 14, Hebr. IV, 16*, te uero ipsi confidere deceat, *2 Cor. I, 9, 1 Tim. I, 1*, γ) quod suos norit, *2 Tim. II, 19*, tuasque cogitationes e longinquo, *Pf. CXXXIX, 1, seqq. Hebr. IV, 13*. Caue ergo, ne petulanter et in occulto pecces, uel in corde aetas, Dominus non attendit, uidet enim Dominus, *Pf. XCIV, 7, seqq. Ez. IIX, 12*, caue, ne cogitationes uoueas peccaminosas, iisque assentias, uidet enim eas is, *Matth. IX, 4*, qui corda scrutatur, cogitationum est iudex, *Ier. XVII, 10, XX, 12, XXIII, 24, Hebr. IV, 12*, et coram quo omnia sunt denudata, *Hebr. IV, 13*.
- II Licet quidem munus a DEO sibi commissum, nominisque famam, a blasphemantium iniuriis in DEI gloriam, et Ecclesiae aedificationem, uindicare, sed argumentis, non diceriis, spiritus ostensione, non carnis instigatione, mansuetudine, non iracundia, *1 Reg. XIII, 18, Io. IIX, 48, 49, XIII, 23, Act. XXVI, 25, Rom. XII, 14, 17, 19, seqq. 1 Cor. II, 4, IX, 15, 2 Tim. II, 24, seqq. 1 Petr. II, 21, 23, III, 15, 16, IV, 14*.
- III Quo diligentius bono incubueris ac proximum adiuueris, eo magis increbrescet inuidia, eo plures criminandi ac traducendi modi effingentur ab impiis, *Io. X, 32, Act. XVI, 20, XXI, 38*. Sed noli haec curare, uel lassus fieri, uel prorsus deterreri, *Gal. VI, 9, Hebr. XII, 3*, uerum patienter fer, fortiusque in cursu tuo persiste, et scias, persecutionem esse mercedem, mundi, tibi uero gloriam, *2 Tim. II, 9, III, 12, 1 Petr. II, 19, seqq. IV, 13, seqq. Hebr. XI, 36, seqq. XII, 1, seqq.*
- IV O infelix excoecatumque hominum genus, qui sibi persuadent, diabolos in sui fauorem inuicem uel dissentire, uel sibi bene cupere, eaque de causa ipsis sese committunt, pacta contrahunt, atque multum utilitatis inde sperant, cum tamen inuicem dissentiant nunquam, *Matth. XII, 26, Apoc. XII, 7*, sed sint illi, qui hominibus damna et calamitates machinantur, *Gen. III, 1, seqq. 2 Cor. XI, 3, 1 Petr. V, 8, Apoc. XII, 9, 12, seqq.* ac mirifice ad nocendum consentiant. Quare non fidendum diabolis, sed ab ipsis cauendum ac decertandum est cum ipsis, *Eph. VI, 12, seqq. 2 Petr. III, 17*.
- V Heu quantum generis humani dedecus! Diaboli inuicem sunt concordēs, homines discordēs, licet uel maxime tum a lumine reuelationis, *Pf. CXXXIII, 1, Gal. V, 14, 15, Eph. IV, 3*, tum naturae, uoce illa notissima, *concordia res paruae crescunt, discordia maximae dilabuntur*, ad concordiam inuidentur.
- VI Discordia non est a DEO, qui est pacis auctor, *Rom. XVI, 20, 2 Cor. XIII, 11*, sed a diabolo, latrone, ac mendacii parente, *Io. IIX, 44, 1 Io. III, 8, 10*.

VER-

V E R S V S 19 E T 20

19 Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαίμονια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; Διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται. Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαίμονια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Si autem ego per Beelzebul eiicio daemonia, filii uestri per quem eiiciunt? Propterea iudices uestri isti erunt. Si uero per digitum DEI eiicio daemonia, utique uenit ad uos regnum DEI.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Εἰ δὲ ἐγὼ — ἔσονται. *Si autem ego, non αὐτεξουσίως, licet id ipsi diaboli sint confessi, Matth. IX, 29, sed, ut uos criminamini, per Beelzebul eiicio, et quidem per collusionem, daemones, quaero ex uobis, filii uestri, qui eos DEI meoque nomine eiiciunt, Marc. IX, 38, Luc. IX, 49, per quem, per me, an per Beelzebul, eiiciunt daemones? Propterea illi filii uestri, qui certe norunt, se non mediante diabolo, sed DEI meoque nomine, eiicere ex obsessis daemonas, iudices uestri erunt, in condemnationem uestram suis contra uos testimoniis sententiam laturi. Atque hoc est argumentum secundum, quo blasphemus malitiae studiique partium conuincit Dominus, a minori ad maius, aut a simili casu, concludens. Si filii uestri meo nomine eiiciunt daemones, nec tamen iis magiae crimen, uel pactum cum diabolo, obiicitis, multo minus mihi id impingi poterit, qui αὐτεξουσίως et digito DEI eos eiicio. Vel ut b. LUTHERVS in h. l. scripsit, Als wolt er sagen, ist das nicht eine öffentliche Witterey? Eben das ihr in euern Kindern lobet, das verdammt ihr in mir. Weil es eure Kinder thun, so ist es von Gott, weil ich es aber thue, so mus es vom Teuffel seyn. So mus es gehen in der Welt. Was Christus thut, das ist des Teuffels, wem ein anderer thüt, so wäre es recht. Sed, qui sint filii illi, iudicaturi blasphemus parentes, ab interpretibus fuit quaesitum, et ab eorum nonnullis responsum, α) Apostolos Domini esse intelligendos, quam in rem, praeter HILARIUM, HIERONYMUM, THEOPHYLACTUM aliosque, scripsit CHRYSOSTOMVS in Matth. XII, Hom. 29, Filios eorum Apostolos, alio uero loco Discipulos, dicit, qui erant ex illis, quos superius misit ad praedicandum, dans illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos. Qui credentes dixerunt, Domine, in nomine tuo etiam daemonia nobis subiecta sunt, Luc. X, 17, i. e. Interrogate filios uestros, in quo eiiciunt daemonia. Si illi in nomine meo eiiciunt daemonia, dicentes, in nomine Iesu Christi praecipio tibi exire ab illo, uerum est, quod non ego in Beelzebul eiicio daemonia. Nam, qui talis est homo, ut in Beelzebul eiiciat daemonia, nomen eius non potest sic honorificatum esse, sic terribile, ut in nomine eius dae-*

daemonia ab aliis quoque expellantur. Ideo ipsi iudices uestri erunt, quando? cum sederint super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. β) Discipulos Domini uniuersos indigitari existimant alii, ut ex *ΒΕΒΑΕ* uerbis in *Luc. XI*, constat, scribentis, *Dixit hoc utique de Discipulis suis, illius populi filiiis, qui certe discipuli Domini Iesu Christi bene sibi conscii fuerant, nihil se malarum artium a bono magistro didicisse, ut in principe daemoniorum eicerent daemones. Ideo, inquit, ipsi iudices erunt uestri, Ipsi, inquit, ipsi ignobilia et contemibilia huius mundi, in quibus non artificiosa malignitas, sed sancta simplicitas meae uirtutis apparet, ipsi, testes mei, iudices erunt uestri.* γ) *AUGVSTINVS* quidem de uerbo Domini in *Matth.* quoscuq̄ intellectos uult *Iudaeos*, actu credentes, tum credituros, et in nomine eius daemones eiekturos. δ) *HIERONYMVS* in *Matth. XII*, aut *Exorcistas* in *Iudaeis*, aut *Apostolos Domini*, intelligi est opinatus, scribens, *Filios Iudaeorum uel Exorcistas gentis illius ex more significat, uel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si Exorcistas, qui ad inuocationem DEI eiciebant daemones, coarctat interrogatione prudenti, ut consteantur, Spiritus S. esse opus. Quodsi expulsio daemonum, inquit, in filiis uestris DEO, non daemonibus, deputatur, quare in me idem opus non eandem habet causam? Sin autem de Apostolis dictum est, quod et magis intelligere debemus, ipsi erunt iudices eorum, quia sedebunt in duodecim soliiis, iudicantes duodecim tribus Israel.* ε) *Recentiores*, post *b. LUTHERVM* in *h. l.* plerique pro *Exorcistas* militant, in iisque, praeter *CHEMNITIVM* in *Harm. c. 59. p. 604, seq.* *LYSERVM* *ibid. c. 108, p. 149,* *HAMMONDVM* in *Not. N. T. ad Matth. XII, 27,* *CALOVIVM* in *Bibl. Ill. ad Matth. XII, 27,* *DRVSIVM*, aliosque, *GROTIVS* ad *Matth. XII, 27,* sequentibus argumentis adductus, scripsit in uerbis, *οι υιοι υμων. Non Apostoli, qui a Pharisaeis una cum Christo accusabantur, sed populares Pharisaeorum atque discipuli, neque inter eos illi, qui uerbis, suffitibus, et uinculis aduersus daemones utebantur, quod non erat institutum origine Iudaicum, atque a Salomone deductum, quod uult Iosephus, sed a gentibus desumptum, ut recte docet Tryphonem Iustinus, sed ii, qui daemones eiciebant, non quidem ipsius Iesu nomine, quod tum nemo faciebat, praeter eos, qui Iesum sectabantur, sed inuocantes DEVM Abrahami, DEVM Isuaci, DEVM Iacobi. Nam has fuisse solennes carminis formulas, quas a Salomone mansse non negauerim, diserte prodiderunt non Iudaei tantum, sed et Christiani scriptores, quorum testimonia ad lucem hinc loco afferendam producere erit operae pretium.* *IUSTINVS*, aduersus Tryphonem disputans, *Εάν δὲ κατὰ παντός ὀνόματος τῶν παρ' ὑμῖν γεγεννημένων ἢ δικαίων, ἢ προφητῶν, ἢ πατριάρχων, ἐξορκίζετε ὑμεις, οὐχ' ὑποταγῆσεται οὐδὲν τῶν δαιμονίων· ἀλλ' εἰ ἀεὶ ἐξορκίζοι τις ὑμῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ, καὶ Θεοῦ Ἰσαάκ, καὶ Θεοῦ Ἰακώβ ἴσως ὑποταγῆσεται.* *IRENAEVS lib. II, c. 5, Altissimi*

mi

mi et omnipotentis appellationi omnia subiecta sunt, et huius inuocatione etiam ante aduentum Domini nostri saluabantur homines a spiritibus nequissimis et a daemoniis uniuersis. TERTULLIANVS *aduersus Marcionem*. Si ego, inquit, in Beelzebule eiicio daemonia, filii uestri in quo eiiciunt? Hac uoce quid magis protendit, quam in eo eiicere se, in quo et filii eorum. In uirtute scilicet Creatoris. -- *A daemoniis ad morbos quoque mos transit.* Marcellus Empiricus *in Corci dolore*, In nomine DEI Iacob, in nomine DEI Sabaoth. *Vide et Nicephorum in Synesii librum de somniis. Eiusmodi ergo exorcismi euentum saepe suum habuerunt, non quod uis ulla in syllabarum pronuntiatione esset sita, sed quod uerus DEVS illis potissimum nominibus nosci appellarique uellet, atque ideo uim suam tum demum exsereret, cum apertissima locutione constaret, ipsum, non aliquem gentilium deorum, esse inuocatum. Est autem secundum hoc Christi argumentum tale. In pari causa par iudicium fieri oportet, creditis uos, discipulos uestros daemonia eiicere ui diuina, cur de me idem non creditis. Si illi gloriam operis ad DEVM uestrum referunt, idem ego facio. Conf. de Iudaeorum Exorcistis plura apud BARONIUM in *Annal. Tom. I, p. 428, seqq.* Quemadmodum uero haec a GROTIIO bene sapienterque de Exorcistis sunt dicta, si hoc exceperis, quod statuit falso, ac si in nomine Iesu, tum temporis, nemo, praeter eos, qui Iesum sectabantur, daemones eiicisset, obstat enim locus, *Luc. IX, 49, Respondens autem Iohannes dixit, Magister, uidimus quendam, in nomine tuo eiicientem daemonia, et prohibuimus eum, quia te non sequitur nobiscum.* Ita, Iesum ad Exorcistas, h. l. non tantum, qui in nomine DEI, sed et, qui in nomine Iesu, *Marc. IX, 38, Luc. IX, 49,* eiiciebant daemones, respexisse, uerosimile est. Dicuntur autem illi Pharisaeorum filii, quia ex ipsorum disciplina erant egressi, siue ut, BASILIUS M. notante BRVSIUS, ait, *τέκνον ἐστὶ πνευματικὸν τοῦ διδασκάλου ὁ μαθητής.* Hinc filii Prophetarum. In tract. Sanhedrin c. XI. *Omnis, qui docet filium socii sui legem, id pro eo habet Scriptura, ac si gigneret eum.* Quamuis itaque haec interpretatio sit manifesta, tamen, cum sint inter ueteres plerique, et inter recentiores haud pauci, qui uocem filii, respectu ad Seniores et Superiores in populo Israëlitico, habito, accipiunt, quorum ratione omnes, qui Seniores uel Superiores non erant, dicebantur filii, nemini refragabimur, qui utramque coniungere uelit interpretationem, et simul discipulos Christi intelligere, nec obstabit, licet obiciatur, α) discipulos Domini non Pharisaeorum Seniorumque, sed Christi, fuisse filios, responderetur enim, hoc esse respectu doctrinae, non uero respectu carnis et superioritatis, β) donum Spiritus S. tum temporis nondum in Apostolos fuisse collatum, et responderetur, hac exceptione nihil effici, quamuis enim dono illo Spi-*

ritus

ritus S. solenni nondum discipuli gauderent, gaudebant tamen potestate, quam Dominus ipsis in diabolos concesserat, *Matth. X, 8, Luc. IX, 1, X, 1, 9, 17,* cuius vi diabolos actu eiiciebant, *Luc. X, 17, γ)* discipulos Domini simul accusatos fuisse magiae, siue pacti cum Beelzebul, et respondetur, de eo momento, tum temporis discipulis obiecto, nihil legi in sacris, neque absolute sequi.

Εὶ δὲ τοῦ — Θεοῦ. Si autem, non per diabolum, ut uos criminamini, sed alio modo, per DEI uidelicet digitum, quo tertium argumentum a contrario repetit Dominus, concludens, si per DEI digitum, ut ex antecedentibus sequitur, daemonia eiicio, id non sit per Beelzebul, Atqui, Ergo, quem ipsi Exorcistae uestri agnoscunt ac testantur, et aliquando magi Aegyptiaci in Mose agnouerunt, *Exod. IIX, 19,* (Ad hanc enim historiam Dominum alludere, nonnullis interpretibus est uisum, eorumque alii cum b. ΒΑΣΚΙΟ, l. c. P. II, p. 88, asserunt, Iesum uoluisse Iudaeorum coecitatem, Aegyptiorum incantatorum coecitate maiorem, innuere, et quasi dicere, coeciore uos estis magis illis Aegyptiis, qui in productione pediculorum agnoscebant digitum DEI, quem uos in eiectione diabolorum agnoscere non uultis, alii uero cum GROTTIO haec inferunt, scribente, *Alludit ad Exodi historiam c. IIX, 19. Sicut tunc digitus DEI, in Mose operans, signum erat populi liberandi ex Aegypto, ita nunc digitus DEI per Christum efficiat signum liberationis nostrae a peccato, quod est regnum DEI.*) eiicio ui, sponte enim non egrediuntur, daemonia, utique cognoscere poteris, si modo uelleris, quia in operibus Messiae hanc liberationem a captiuitate spiritali dudum numerauit *Iesaias, c. LXI, 1,* quod iam iam uenit ad uos a maioribus expectatum, *Pf. XIV, 7, Ies. LXIV, 1,* et uobismet ipsis speratum haecenus, regnum DEI, a Messia in his terris instaurandum, ut per Prophetas suos promisit, *1 Chron. XIIX, 14, Ies. IX, 7, LIX, 19, 20, Ier. XXIII, 5, 6, Ez. XXXIV, 16, 23, 24, Dan. VII, 14, 27, Mich. IV, 7, V, 2, Zach. IX, 9,* quo diaboli opera non amplificanda, sed destruenda sunt, *Hos. XIII, 14, 1 Io. III, 8, Hebr. II, 14,* gratia contra DEI omnibus ac singulis offerenda, *Pf. CXVII, 1, 2, Ies. XXV, 6, 7, XLIX, 6, Hag. II, 8,* unde et regnum gratiae audit, de quo uid. ad u. 5, *Euang. Domin. Aduent. I,* item regnum Filii DEI, *Col. I, 13.* Sed antequam hic digrediamur, quid per digitum DEI indigitetur, expendendum restat. Veteres S. *Matthaeum,* qui c. XII, 28, dictionem S. *Luciae, ἐν δακτύλῳ τοῦ Θεοῦ* reddidit, ἐν πνεύματι Θεοῦ, utpote optimum interpretem, secuti, Spiritum S. intelligunt recte, in simulque, ne quis in deuia, hac phrasi sinistre accepta, aberraret, et uel in *Anthropomorphitarum,* uel in *Arianorum, Photinianorum, Socinianorum,* errore incidat, bene explicarunt, quorum e numero duos saltem adducamus, alterum *ATHANASIVM Orat. 2,* contra *Arianos,* scribentem, *Quid mirum, aut quid incredibile, si Dominus, qui*
Spiri-

Spiritum dat ipse, dicitur Spiritu inungi, qui, ubi necessitas requirebat, non recusavit, ratione humanitatis, se ipsum etiam inferiorem Spiritu pronunciare, quippe, Iudaeis dicentibus, In Beelzebub eum eiicere daemonia, respondit illis, postquam eos conuicisset, falsa et impia dicere, si ego per Spiritum DEI eiicio daemonia. Ecce tibi Spiritus datorem, in Spiritu se asserentem eiicere daemonia, quae uerba nihil aliud sibi uolunt, nisi ratione carnis id dictum fuisse, eo quod non idonea satis, neque efficax erat humana natura, ut per se daemonia sine praesidio Spiritus eiiceret, ideo ueluti homo hoc uerbum prolocutus est. Si ego in Spiritu eiicio daemonia. Haec quidem Iudaeis locutus est Dominus, discipulis contra diuinitatem et maiestatem suam exhibens, non iam minorem se Spiritu, sed parem ostendit. Dabat enim Spiritum ac dicebat, Ego illum mitto, et ille glorificabit me. Quemadmodum igitur hic ipse Dominus, munerator Spiritus, non grauiatur dicere, se in Spiritu S. eiicere daemonia, ut homo, ita quoque ad eundem modum non grauiatur idem ille Spiritus S. largitor de se praedicare. Spiritus S. super me, quoniam unxit me, idque respectu carnis, quam induerat, ut utrumque in nobis ostenderet, et nos esse, qui in sanctificando gratia Spiritus S. indigeremus, et qui impotentes essemus ad eiicienda daemonia absque uiribus Spiritus S. Alterum AMBROSIVM de Spiritu S. lib. 3, c. 6, dicentem, Tantam maiestatem Spiritus S. accepimus, ut tanquam digitus a corpore, ita a DEO Patre inseparabilis uideatur Spiritus S. Quod si quis ad diminutionem, non ad unitatem, potestatis putat esse referendum, is profecto in eam amentiam cadit, ut tanquam in unam uelut corporis formam Patrem et Filium, et Spiritum S. uideatur tres fingere, et tanquam distinctiones quasdam figurare membrorum. Sed accipiat, non inaequalitatem, sed unitatem potestatis hac testificatione signare, quandoquidem, quae opera DEI sunt, eadem sunt opera manuum, eadem etiam legimus opera esse digitorum. Scriptum est enim, (Ps. XIX, 2,) Coeli enarrant gloriam DEI, opera manuum eius annunciat firmamentum, et alibi, (Ps. CII, 26) Initio terram tu fundasti Domine, et opera manuum tuarum sunt coeli. Eadem igitur sunt opera manuum, quae sunt opera DEI. Non ergo aliqua, pro membrorum corporalium qualitate, discretio operationis, sed unitas potestatis est. Quae autem sunt opera manuum, eadem opera digitorum, quia aequè scriptum est. (Ps. IIX, 4) Quoniam uidebo caelos tuos opera digitorum tuorum. Quid igitur hic digiti minus quam manus fecisse produntur, cum idem fecerint digiti, quod manus? Ab his TERTULLIANVS quidem uerbis, sed tamen non re ipsa, discessit, cum *Digitum* DEI interpretetur, in genere, per uirtutem DEI, contra Marcionem lib. IV, c. 6, scribens, Apud Pharaonem uenefici adhibiti aduersus Moysen, uirtutem Creatoris *digitum*

D

DEI

DEI appellauerunt. Digitus DEI est hoc, quod significaret etiam modicum, ualidissimum tamen. Hoc et Christus ostendens, commemorator, non obliterator, uetustatum scilicet suarum, uirtutem DEI digitum DEI dixit, non aliterius intelligendum, quam eius, apud quem hoc erat appellatum. Ergo et regnum ipsius appropinquauerat, cuius et uirtus digitus uocabatur.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I** Noli offendi, quando mundus, qui suos tantum amat, *Io. XV, 19, XVII, 14, 16*, in te id uituperat, quod in aliis laudat. In memoriam reuoces Saluatorem tuum, cuius es discipulus, quod idem plus simplici uice sit perpeffus. Noli ergo melioris fortis esse tuo Doctore, tuoque Capite; *Matth. X, 24, 25, Io. XV, 18, 20, Eph. V, 23, 30*, sed gaude, quod cum ipso patiaris, eiusque sequere exemplum, *1 Petr. II, 21, seqq. IV, 13, seqq.*
- II** Diſteria non diſteriis, calumnias non calumniis, repelle, sed argumentis, et ueritate concessa, hostes tuos iniuriarum conuince, reliqua DEO committens, et uerus eris Philosophus, in schola Christi institutus, *Prou. XXVI, 4, 5, Io. IIX, 48, 49, XIIX, 19, seqq. Rom. XII, 21, Conf. ad uers. antec. Προσοικ. II.*
- III** Attendite iniusti homines, quod ipsi aliquando uestra facta filii uestri sint improbaturi, *1 Sam. XIX, 4, 5*. Hem quantum dedecus! Attendite seniores, quod ipsi facinora uestra iuniores sint condemnaturi, *Hiflor. Susān. u. 45, seqq.* Hem quanta ignominia!
- IV** Non diabolus diabolum expellit, uid. ad *u. 18 Εξηγ.* non humanae uires eum expellunt, *Eph. VI, 12, seqq.* sed sola DEI uirtus eum deuincit et prosternit, *Pf. CIII, 19, CXIIX, 15, Act. X, 38*, qua et nos accincti, scil. DEI uerbo et fide, eum fugamus, *Eph. VI, 13, 16, 17, 18, 1 Petr. V, 8, 1 Io. II, 14, IV, 4, 5*, ne corda occupet nostra, *Iac. IV, 7, coll. 1 Petr. V, 8.*
- V** Adueniente regno DEI, cedit regnum diaboli, *Matth. IIX, 29*, illucescente Luce et exoriente Sole iustitiae, dispelluntur tenebrae, earumque Princeps eiicitur aequae, ac regnum eius euertitur, *Mal. IV, 2, Io. IIX, 12, XII, 31, 46, Eph. VI, 12, 1 Io. III, 8*. Christus enim et Belial non consentiunt, Lux et tenebrae simul esse non possunt, *Matth. VI, 24, 2 Cor. VI, 14, 15.*
- VI** Quam multi ore orant, adueniat regnum tuum, *Matth. VI, 10*, quorum tamen cor ab eo procul abest, *Matth. XV, 8*, nec oculis spiritus id uidere uolunt, *Matth. XIII, 14, 15, Io. 1, 5, 2 Cor. IV, 4*. O si homines ex tenebris ad Lucem accederent, quae exorta omnes illuminat homines, *Matth. IV, 16, Luc. I, 78, 79, Io. I, 9, XII, 46, Col. I, 13*, nec, DEO resistentes, sibi ipsis obessent, *Matth. XXIII, 37, Act. VII, 51, XIII, 46.*

VER.

VERSUS 21 — 23.

21 Όταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσσει τὴν ἑαυτοῦ αὐλήν, ἐν εἰρήνῃ ἐστὶ
 22 τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρὸς αὐτοῦ ἐπελάσῃ τὴν κικῆσιν αὐτὸν, τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἶρει, ἐφ' ἣ ἐπέπιδει. καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαδώσει.
 23 Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστίν, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκοπεῖται.

Cum fortis armatus custodit suum palatium, in pace sunt existentia ipsius. Cum uero fortior eo superueniens uicerit eum, armaturam eius tollit, in qua confidebat, et suppellectilem eius distribuit. Non existens mecum contra me est, et non colligens mecum dispergit.

ΕΒΗΓΗΣΙΣ

Ὁταν ὁ ἰσχυρὸς — αὐτοῦ. Quando itaque, expendatis uelim hoc simile, et, qua esis erga me iniquitate, intelligetis facile, (Est hoc quartum argumentum, a simili rei militaris quidem desumptum, sed a *Iesaiâ*, c. XLIX, 24, 25, dudum in hanc rem adhibito, cum de Messia, genus humanum a captiuitate diaboli, qui est *גִּבּוֹר וְיָרִיב* et *יָרִיב וְיָצִיב* ille, liberante, scripsit, Num summetur a forti captura? aut num captiuitas ipso possessori, eripietur? Sic dicit *Iehoua*, etiam captiuitas forti auferetur, et captura uolento eripietur, si quidem cum litigatore tuo ego litigabo, et filios tuos saluabo. Est igitur uis argumenti, si satana sum fortior, si eius destruo regnum, sequitur, me non per *Beelzebub* eiicere daemonia, nec indigere auxilio eius, sed propria uirtute hoc facere, uos autem agnoscere debere, me esse Messiam.) fortis armatur, qualis est satanas, *Eph VI, 11, 12, 16, Apoc. XII, 7, custodit*, data opera, suum atrium, quod circa palatium est, nemo palatium spoliare poterit, sed omnia in pace, i. e. in tuto, et salua, sunt existentia, i. e. facultates, eius, siue iuste, siue iniuste, partae. Persuadecatis igitur uobis, satanam esse talem fortem, omni nequitiae, astutiae, audaciae, uitiorumque genere armatum, (Haec enim sunt arma, quibus homines adoritur, plerosque subigit, et in quibus fortitudo eius.) qui, quod in potestate sua habet, custodit, pro eoque acriter pugnat, *Dan. X, 13*, si quis ipsum loco deiicere neller, et spoliare palatium, per quod intelligitur mundus, in maligno positus, *1 Io. V, 19*, cuius ipse princeps appellatur, *Io. XII, 31, XIV, 30*, et consequenter omnes facultates, quas in mundo possidet, i. e. animas, quas captiuas tenet, in tuto sunt, nec ipsi eripi possunt, nisi, qui fortior eo sit, eum aggrediatur. Hoc cum euenerit, tunc in fugam uertitur, et opprimitur, siue ut Domini sunt uerba.

Ἐπὰν δὲ . . . διαδώσει. Cum uero eo, diabolo, fortior, quem me uidetis esse, de quo legitur *Gen. III, 15*, ac *Iesaiâ*, cap. XLIX, 24, 25, est uaticinatus, superueniens, eumque aggressus, uicerit eum, sicut iudem uidistis,

stis, eieci enim DEI digito daemonium, eoque uicto, *armaturam eius*, i. e. nequitiam, dolos, *Eph. VI, 11*, incredulitatis operationem, *2 Cor. IV, 4*, carnis concupiscentias, *Gal. V, 16*, *seqq.* *1 Io. II, 15, 16*, et quae id genus peccati, mortis stimuli, *1 Cor. XV, 55, 56*, sunt alia, quibus suos tenet captiuos, contra sanctos autem decertare solet, ut iisdem circumueniat, *ausert*, *Hebr. II, 14*, in qua *confisus est*. Sine his enim nihil ualer diabolus, sine his est impotens. Haec uero ut, una cum regno eius, destrueret Dominus, uenit in mundum, *1 Io. III, 8*, et morte sua deiecit eum, qui mortis habebat potestatem, *Hebr. II, 14*, principatusque eius ac potestates exiit, triumphans, *1 Cor. XV, 55*, *seqq.* *Col. II, 14, 15*, et *uasa eius spoliata*, (De qua uocis *σκύλα* notione in dubium uocata uid. *Vindic. Nou. Test. ab Ebraism. p. 84, seqq.*) i. e. homines, quae in potestate erant satanae, eiusque mancipia, nunc uero ipsi erepta, *Rom. VI, 16, 17*, *Hebr. II, 15*, *distribuit* Apostolis, ipsorumque successoribus, ut uoce Euangelii ad regnum Christi congregarent eos, qui satanae seruiuerant, ipsisque annuntiarent, dominum, cuius fuissent mancipia, esse deuictum et ligatum, *Matth. XII, 29*, *XXIX, 19*, *Marc. XVI, 15, 16*, *Rom. X, 15, 18*, *1 Cor. XV, 55*, *seqq.* *Col. I, 13*, *II, 15*, *Iud. u. 6*, *V, 1*, *2 Cor. V, 18*, *seqq.* *Eph. II, 12*, *seqq.* *Col. I, 12*, *seqq.* At dices, si satanas est uictus, si satanas est ligatus, cur tantam etiam nunc in homines habet potestatem, cur sicut leo rugiens circumit, et respondetur, satanam in te nullam habere potestatem, quam Dominus abstulit, *Col. II, 14, 15*, *Hebr. II, 15*, adeoque qua eam ligatus est, nisi tu ipse eam ligasti in te dederis, et sponte a DEO transfuga factus ipsius castra securus fueris. Quod si enim in te irruerit, ei facile armis, quibus es instructus, resistere ac fugare poteris, *Eph. VI, 10*, *seqq.* *Iac. IV, 7*. Quam in rem recte scripsit CHRYSOSTOMVS *Hom. 29, in Matth. XII*, Propterea ipsum quidem ligauit, uasa autem eius et diripuit, et dimisit in domo eius. Diripuit quidem ex eo, quod traxit ea ad notitiam ueritatis, dimisit autem ea in mundo, quia sub seductione mundi ipsius nos esse uoluit, tanquam si ita diceret ad diabolum. Ecce alligo te, ut appareant homines, qui secuti fuerint te sua uoluntate, et qui coacte. Qui enim te diligunt, etiam ligatum te non dimittent, qui autem te dereliquerint ligatum, manifestum est, quia non sua uoluntate fuerunt apud te, sed coacte. Ergo non interficio te, neque ex mundo expello, sed alligo te, ne uolentibus uolentiam facias. Ergo manifestum est, quod, qui modo diabolum sequitur, non cogitur a diabolo, ligatus est enim, sed ipse diligit diabolum. Si enim solutus esset diabolus, nullus homo ei resistere posset, aut pauci, sicut nec antea resisterunt, nisi pauci electi. Nunc autem, cum uideas quosdam ho-

mines

mines sequentes eum, quosdam autem recedentes ab eo, intelligere debes, quod non est virtus cogentis diaboli, sed uoluntas sequentium hominum. Si autem dicis, fortis est diabolus, et non praeualco contra eum, stat aduersum te scriptura haec, et dicit, quod mentiris, quoniam ligatus est aduersarius tuus. Ligatus est enim. Malum quidem consilium suadere potest, cogere autem non potest. Atque eo sensu tibi, si aures ipsius suggestionibus praebueris, nocere potest hostis ligatus, eoque sensu Domini uoluntati machinationibus suis aduersatur, neque ab eius stat parte, neque cum ipso colligit, prout Saluator ipse loquitur et concludit in uerbis,

Ὁ μὴ ἂν μετ' ἐμοῦ - - σκοπεῖ. *Qui non mecum est, (Id quod quantum est argumentum a pugnantium studio et contrarietate desumptum.) i. e. qui meam doctrinam non suscipit, nec una mecum utitur uoce, qui me non sequitur coram, nec nomen meum glorificare studet, qui denique plus semetipsum amat, quam me, is est contra me. Atqui diabolus non est mecum, nam 1) meam doctrinam non suscipit, sed eam fraudulenter mediantibus filiis suis et instrumentis, quo et uos referendi, Io. IIX, 44, Act. IV, 17, seqq, V, 28, seqq, 2 Cor. XI, 14, 15, suppressere conatur, mecum non una utitur uoce, sed prorsus contraria Apoc. XIII, 4, seqq. 2) me non sequitur, sed me meaque doctrinam persequitur clam et palam Io. V, 16, seqq. VII, 16, seqq. VIII, 47, seqq. XI, 57, idque tamdiu faciet, donec calcaneum meum laeserit, ego uero caput eius contriuero, Gen. III, 15, Io. XIV, 30, XIX, 6, 3) nomen meum non glorificat, sed blasphematur, et de terra delere annititur, Ies. LIII, 8, Io. IIX, 48, XIIX, 30, Act. IV, 17, 18, V, 28, 4) neque me amat, sed odio prosequitur in membris suis, Io. VII, 7, XV, 25. Ergo diabolus est contra me. Quomodo igitur eius, qui est eiuratus meus hostis, et cuius euertam regnum, ope et auxilio eiicerem diabolos. Porro argumentor, qui non congregat mecum oues ad unum ouile, (Id quod meum, qui Messias sum, est officium, Ies. XL, 11, Ez. XXXIV, 11, 12, 16, Io. X, 16, XI, 52.) ille disperdit eas, quo minus unus fiat grex, unus pastor. Atqui Satanas, lupus ille infernalis, cum suis non mecum colligit. Ergo dispergit, (Id quod lupi huius est proprium, Io. X, 12.) et consequenter multum abest, ut in eiiciendis daemonibus eius utar auxilio, uel ille mecum consentiat. Quae enim communicatio iustitiae et iniquitati, quae communitio luci cum tenebris, qui consensus Christo et Belial? 2 Cor. VI, 14, 15. Quomodo ergo, ut recte scribit THEOPHYLACTVS ad Matth. XII, 30, Beelzebub mihi cooperatus est, qui contrarium mihi operatur? Ego quidem ueritatem doceo, ille autem malitiam, quomodo igitur est mecum? Et ego quidem congrego homines ad salutem, ille autem dispergit. Notat autem Pharisaeos, quod, se do-*

cente et multis prodesse cupiente, ipsi satanae ministri dispergerent populum ita, ne accederent ad se. Unde ostendit, eos reuera daemoniis esse plenos. Io. IIX, 44; 2 Cor. IV, 4, 1 Io. III, 10. Deinde obseruetur, Dominum in his uerbis et neutralitatem, sit uenia uerbo, dedocere. Nam, ut duae sunt uiae, quibus incedendum est homini, Matth. VII, 13, 14, et duo sunt Domini, quorum alteri est adhaerendum, Matth. VI, 24, scilicet, aut Patri lucis et DEO coeli atque terrae, Io. IIX, 12, Act. XVII, 24, Iac. I, 17, aut principi tenebrarum, et deo huius mundi, 2 Cor. IV, 4, Eyb. VI, 12, ita, qui neutrius esse uolunt, eo ipso sunt diaboli, non Christi, Matth. VI, 24, X, 37, Apoc. III, 15, 16. Neutralitas enim in regno DEI locum non habet. In quam sententiam dudum scripsit bene sapienterque b. CHEMNITIVS, Harm. c. 59, p. m. 609, inquit, Neutralium etiam facta est mentio, admodum apposite hoc argumentum illis accommodari potest. Etenim omnibus temporibus inueniuntur, et adhuc hodie inueniuntur, non tantum *ἐναυφότεροι*, qui in religionis negotio cum Israelitiis 3 Reg. XIX, 21, claudicant in utrumque latus, sed et, qui neutri parti se adiungere uolunt. Imo mundus hoc singularis prudentiae et circumspectionis esse statuit, qua neutram partem quis offendant, sed utriusque benevolentia frui possit, usque dum uel inter se conciliantur, uel una alteram uincat, ubi postea potentiori parti absque periculo se adiungere aufit. Contra hos Christus hanc seueram sententiam pronunciat, dicens, Quis non est mecum, contra me est. Constituit duos principaliores Dominos, se et satanam studiis extreme contrarios, et sub his dispecit totum genus humanum in duas partes, quarum una sit cum Christo, hoc est, ipsum unicum generis humani Seruatorem agnoscat, uera fide doctrinam eius amplectatur, ex miraculis fidem confirmet, ipsique uni et soli ingenua confessione seruiat, altera autem sit contra Christum, quae illum negligat, ipsum nec agnoscat, nec colat. Vult ergo turbis illis in suspenso haerentibus dicere. Quid claudicatis inter me et Phariseos in utramque partem? Si statuitis, scribarum calumnias ueritati esse innixas, aperte in ipsorum partes transite. Sin indicatis, me diuina uirtute haec miracula edere, citra tergiversationem nos mibi adiungite. Vobis enim diserte edico, qui conamini utriusque partis benevolentiam aucupari, uos nihil proficere. Ego enim tales non minus pro meis hostibus habeo, quam si aperte mibi contradicent. Et, ne hanc granem commonitionem stoccipenderent atque aspernarentur, admonet eos de periculo, Qui non mecum congregat, dispergit. -- Docet ergo Christus grauissimo et seuerissimo hoc dicto, in negotio religionis a DEO reuici illos, qui exortis de doctrinae capitibus controuersis, neutri parti se adiungere uolunt. Ut enim in politicis pro hoste habetur is, qui obsidentem urbem moenibus non excludit, quando potest. Ita Christo plane est contrarius, qui cum aperto eius hoste colludit.

Tan-

Tantum enim duo sunt spiritualia regna in mundo, unum Christi, alterum diaboli. Qui ergo non aperte est in regno Christi, ab ipso pro hoste habetur. Eiusdem fuit sententiae Augustinus, ideoque duas urbes constituit, unam civitatem DEI, Hierusalem, alteram civitatem diaboli, Babylonem. Qui voluerint intermedium esse, in diaboli casses incidunt. Si quis tamen scire cupiat, cuiusnam urbis civis sit, breuem ponit sententiam, ex qua quis id nosse possit. Illam, inquit, aedificat amor DEI, pertingens usque ad contemptum sui, hanc aedificavit amor sui pertingens usque ad contemptum DEI. Notemus ergo hanc doctrinam contra eos, qui ex nimia sapientia carnis interdum medium quaerunt in negotio religionis. Horum hypocristis, et quod non sint sincera Ecclesiae membra, fere tandem erumpit in apertum. Eos vitemus. Nam, si Solon olim bonum civem negavit eum esse, qui orta seditione Neutralis esset, nec meliorem partem adiuvaret, cur non etiam Christus odisset illos tepidos, Apoc. III, 16. Habemus etiam hic, quod respondeamus illis, qui nimium mites de eo disputant. Annon etiam honestiores inter gentes, qui singularibus virtutibus vitam suam exornarunt, salvari possunt? Christus certe dicit. Qui non est mecum, contra me est.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

- I Nemo sibi persuadeat, ac si satanas sit spiritus impotens, et viribus armisque humanis devinci possit, Eph. VI, 12. Est certe fortissimus ille leo rugiens, 1 Petr. V, 8, est draco et serpens vetus, Apoc. XII, 9, 17, est lupus, Io. X, 12, est *κακομορατζας*, Eph. VI, 12, et princeps huius mundi ac malorum Angelorum, Io. XIV, 30, Apoc. XII, 7, cetera, quem nemo, nisi leo ex tribu Iudae, Apoc. V, 5, serpentis caput conterens, Gen. III, 15, agnus DEI, Apoc. XVII, 14, Michael, Filius DEI, Dominus ille Zebaoth, et Dominus dominorum, Ps. XXIV, 10, 1 Io. III, 8, Apoc. XII, 7, seqq. XVII, 14, superare potest. In hoc ergo vince.
- II Qui sua custodit, ab impotentioribus quidem, et ad tempus, tutus est, sed non a potentioribus, non ab igne, non a furibus, non a satana, Iob. I, 15, seqq. III, 26, Matth. VI, 20, Luc. XXII, 31, 1 Petr. V, 8. Quare, si vere tutus, tum quoad res humanas, tum quoad spirituales, esse velis, sub DEI te tutamine tuoque absconde, Ps. XCI per integrum, CXXV, 1. Hic enim solus est *אלהים* Gen. XVII, 1, et custos Israelis, Ps. CXXI, 4, 5, Iob. I, 10, coram quo omnes contremiscunt creaturae, Ps. LXXVII, 17, XCVII, 4, 5, CIV, 7, Matth. IX, 29, Iac. II, 19.
- III Satanas quidem est spiritus potentissimus iuxta *προσοικ.* I, cui caro resistere non potest, sed Christi respectu est impotens. Is enim est, qui eius
caput

caput contriuit, *Gen. III, 15*, eius principatus exiit, armaturam abstulit, eius potentes in triumphum egit, *1 Cor. XV, 55, seqq. Col. II, 15*, eius regnum evertit, *1 Io. III, 8*. Christi igitur in castris si militaueris, satanae potentiam ne metuas, est enim ab illo uictus, nec tibi nocere potest, *1 Cor. XV, 57, 1 Petr. III, 13*, qui eius potestate es liberatus, *Col. I, 13, Hebr. II, 15*, ipsumque ipse in Christo uincis, *1 Io. II, 13, IV, 4, Apoc. XII, 11*.

IV Nemo uiribus suis confidat, quilibet enim se superiorem habet, a quo superari potest. Nemo de fortitudine sua gloriatur, *Ier. IX, 23*; est enim caduca et nihili, *Pf. XXXIX, 6, CIII, 14, 15, 16*, sed qui gloriaturus est, gloriatur, quod Dominum norit, *Ier. IX, 24*, et in Domino fortis sit, *Exod. XV, 2, Pf. XLIX, 2, 3, 18, 36, 40, XXIX, 7, Ier. IX, 24, Eph. VI, 10, 1 Tim. I, 12*.

V Aut calidus, aut frigidus, esse, *Apoc. III, 15*, aut DEO, aut satanae, seruire, *Matth. VI, 24*, aut Christo, aut Belial, addictus esse, debes, *2 Cor. VI, 15*. Neutrius esse non ualet, sed idem est, ac si ab aduersa parte stares, *Matth. XII, 30, Apoc. III, 16, Rom. X, 10, 2 Cor. VI, 15*. Noli igitur errorem errare, unumquemque in sua religione saluum fieri posse. Est enim una fides saltem, quae saluos facit, *Act. IV, 12, Eph. IV, 5*.

VI Si Christi esse uolueris membrum, eum eiusque doctrinam intrepide confitearis, *Matth. X, 32, Rom. X, 10*, eius regnum amplifices, satanae contra regnum imminuas et odio habeas. Hoc si feceris, uerus eius es discipulus, si contra, inimicus. *Matth. X, 32, 33*.

V E R S V S 24 — 26

24 Όταν τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέσχεται δι' ἀνώθηαν τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὐρίσκον λέγει Ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ἕθεν
25 ἐξήλθον. Καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει σεσαρωμένην καὶ κεκοσμημένην. Τότε πορεύεται,
26 καὶ παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικῆ ἐκεῖ, καὶ γίνονται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων.

Cum immundus spiritus exierit ab homine, pertransit per iniquosa loca, quærens requiem, et non inueniens dicit. Reuertar in domum meam, unde exiui. Et ueniens inuenit scopis uersam et ornatam. Tunc uadit, et assumit septem alios spiritus, peiores se ipso, et ingressi habitant ibi, et sunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι C

Όταν τὸ — ἐξήλθον. Cum igitur impurus spiritus, de quo supra, ad u. 15, diximus, ut et uirtute diuina eiectus, exierit de homine, quem obsessum tenuerat, ne secure uiuat, sibi caueat homo liberatus, quia sic satanae occasionem redeundi offer-

offerret. Hic enim proscriptus et ira incensus, exulis instar, qui in terram aridam et desertam est relegatus, *transit, ἀνθροπωπαθῶς*, per inaquosa loca, i. e. arida, deserta, et inculta, qualia daemoniis post Scripturam S. et Iudaei assignare solebant, ex quorum hic hypothesi loqui uideretur Dominus. Conf. *Ies. XIII, 2, XXXIV, 14, Apoc. XIX, 2*. Vnde et b. LUTHERVS uerba Saluatoris accepit proprie de locis desertis et incultis, inter ueteres uero plerique loca illa *inaquosa* explicarunt improprie, alio tamen atque alio modo. Nam α) GREGORIUS NAZIANZ. BEDA, aliique intelligunt *corda fidelium* disciplinae rigore ab omni carnali concupiscentia siccata, et a molitie fluxae cogitationis expurgata adeo, ut hic satanas sedem figere non possit, β) CHRYSOSTOMVS, AMBROSIVS, HIERONYMVS, et qui sunt reliqui, gentes, pluuia Euangelii et Baptismatis lauacro nondum humectatas, indicari uolunt. Quibus iungimus γ) b. RVSSIVM, qui homines malos quoscunque, aridos, et solamine diuino uacuos intelligit, in quibus requiem satanas quaerat, sed non inueniat, quia nuspian, ira aduersus DEVM et homines agitata, requiem habet, quia semper lucrari plures, DEO suos eripere, ereptosque sibi recuperare, cogitat, et δ) b. OLEARIVM in *Obs. S. ad Matth. XLIIII*, qui, *tristissima omnisque solaminis expertia abyssi* loca indigitari, arbitratus est. Quemadmodum uero, has sententias, aedificationis ergo, in tantum admitti posse, iudicamus, in quantum uerbo diuino et scopo Domini non sunt contrariae, ita nos, a b. LUTHERI, tum ueterum, tum recentiorum partibus standum esse, existimamus, non obstante eorum hypothesi, qua credunt, *haec uerba esse parabolica, et a re nunquam facta, sed ficta, docendi gratia deprompta*. Nam ut supra euidetur iam iam dedimus, ipsam Scripturam S. daemoniis loca assignare deserta, ita nihil forte obstat, quo minus et nostra uerba sensu accipiamus eodem, cum nihil hic recensatur, quod non interdum usu possit euenire, prout dudum recte monuit FRANCISCVS GOMARVS, p. 66, Tom. I *Opp.* Haec igitur loca deserta et inaquosa cum transeat spiritus impurus, *quaerens requiem*, h. e. per metonymiam, domicilium, ubi requiescat, et tenebrarum opera operetur, et non inueniens eam in istiusmodi locis desertis, quia requies eius est nocere hominibus, eosque mancipia facere peccati, contra uero discruciat, quando extra eos habitare tenetur, nec eos infestare potest, tunc, habita secum consultatione, dicit.

Ἐπιστρέψω -- κλοσμημένον. *Reuertar in domum meam*, i. e. in hominem, unde *egressus sum*, en daemone superbiā, non dicit, unde fugatus sum, sed unde egressus, quasi sponte, et per ignauiam sedes amisisset pristinas. Re-

uertar ergo, inquit, et pro uirili studebo, ut istas de integro recuperare, ibique domicilium meum figere, possim. Hac igitur spe lactatus uenit repente ad eam, quam olim inhabitauerat, domum, et inuenit, prout in uotis habuit, scopis incredulitatis uersum, adeoque Spiritus S. fide, fideique operibus, ac donis uacuum et *χολάζοντα*, ut s. MATTHAEVS, cap. XII, 44, hanc uocem addidit, otiantem in bono ac uirtutum exercitio, contra uero ornatum eo modo, quo ipse satanas delectatur, nimirum impuritatis, uitiorumque quisiuiliis repletam, haec enim ipsi sunt ornamentum et oblectatio, quae DEO sunt sordes et abominatio. In quam sententiam bene scripsit laudatus GOMARVS, l. c. p. 67, inquit, Relata uero huius hominis ingratiudo describitur per allegoriam, similitudine ab iis petita, qui hospites expectant. Ut enim illi conclauia sua, si ab aliquo occupentur, uacua reddere et uerrere atque ornare solent, ut apta et grata sint iis aduentantibus, sic, hoc in loco, homo ab obsidente daemone liberatus, uirtutibus uacuis, et peccatis suis ad excipiendum daemonem idoneus et praeparatus proponitur. Nam licet peccata per se sint quasi sordes et foeditates, spiritibus impuris tamen, ob prauitatem eorum, sunt instar nitoris et ornamenti, quo delectantur, quemadmodum lutum et sordes porci deliciae sunt.

Τότε πορεύεται -- τῶν πρώτων. Tunc, cum omnia ad sui exceptionem parata, et hospitium amplissimum, inuenit, quod pluribus quoque inferuire possit, uadit ex iusto iudicio DEI in istiusmodi hominem ingratum, et beneficii diuini, quo a satanae potestate liberatus erat, immemorem aequae, ac securum, atque assumit secum sibi socios, ut eorum praesidio suum habitaculum tutet et inexpugnabile reddat, septem alios spiritus impuros, per synecdochen numeri certi pro incerto, i. e. multos, (qualem multitudinem s. MARCVS, c. V, 9, et s. LVCAS, c. IIX, 30, referunt,) prout recte obseruauit CHRYSOSTOMVS in Matth. XII, Hom. 30, scribens, Assumit secum alios septem spiritus, nequiores se, dicens septem, aut plures dicit, aut omnes, spiritus uitiorum. Sicut enim ex parte DEI, quamuis plures sint spiritus uirtutum, tamen septem dicuntur, quia ex illis septem omnes spiritus uirtutum procedunt, quos spiritus enumerat Iesaias, (c. XI, 2, conf. Apoc. I, 4.) - Sic ex parte diaboli, quamuis multi sint spiritus uitiorum, tamen septem dicuntur, quoniam ex illis principalibus uitii uicia uniuersa nascuntur, eosque peiores se ipso, tum quoad malitiam et impuritatem habituales, tum quoad operationes nefandas et calamitosas, quibus hominem adeo fascinant et dementant, ut non amplius uideat lumen Euangelii, nec intelligat, quid sibi profit, Ies. I, 3, 4, Matth. XIII, 14, 15, 2 Cor. IV, 4, et hi spiritus impuri ac nocentissimi, ingressi in hominem improbum

habi-

habitant ibi secure et improhibite. Et, hac ratione, sunt ultima hominis istius peiora prioribus, i. e. status, et conditio, posterior sit priori deterior et miserabilior, 2 Petr. II, 20, in quem propria sua culpa ac securitate incidit, eo quod neque uigilauit, neque armaturam DEI indatus insidiis diaboli resistit, Eph. VI, 10, seqq. sed semetipsum in habitaculum eius praeparauit denuo, opera carnis executus, Gal. V, 19 - 21. Haec igitur ut de iterata obsessione corporali docuit Seruator optimus, eiusque miserrimam proposuit conditionem, ita, eadem illum, hac occasione, obsessionem spiritualem simul inculcare, et, quod eius eadem sit ratio, monere uoluisse, discitur, cum, referente S. ΜΑΤΤΗΑΕΟ, c. XII, 45, adiecerit haec uerba, οὕτως ἔσαι καὶ τῆ γενεᾷ ταύτῃ τῆ πομπῆς, idem continget etiam generationi huic malae, Scribis nimirum et Phariseis, qui me meaque facta blasphemant, nec ueritatem, licet de ea conuicti sint, coram agnoscere, sed suppressere, uolunt, ut sensus sit. Quemadmodum eorum conditio, qui denuo obsessioni corporali sunt obnoxii, est tristissima deplorataque, ita eandem, nisi maiorem, experiuntur calamitatem Scribae, qui in spiritualem de integro incidunt obsessionem, ex qua eos liberaueram doctrina foederum et Sacramentorum, cum eam nunc diabolicam faciant, meque incantatorem criminantur, eoque ipso manifestent, sese esse diaboli mancipia, ab ipso obsessos. Vult igitur Dominus, altera ex parte, Scribas et Phariseos ad saniolem mentem reuocare, altera uero ex parte admonere, ut unusquisque ab hac spiritali obsessione, omnium tristissima, sibi caueat.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Discite peccator, cuius sis seruus et socius, impuri nimirum Spiritus, discite, quis tu sis, impurum illius mancipium, impuritatem exsequens, *Io. IIX, 44, 2 Io. III, 8, 10, Rom. VI, 19, 20, Iud. u. 7, 12, 13. Horresce status tui conditionem miserrimam, cuius finis est mors et perniciēs aeterna, Rom. VI, 21, 1 Cor. VI, 9, 10, Iud. u. 7, 13, 15, et respice, Ier. III, 12, VII, 3, Rom. VI, 12, Hebr. III, 7, 8, Iac. IV, 8.*
- II Noli securus esse, sed inuigila, o homo, qui, liberatus a potestate satanae, *Hebr. II, 14, 15, templum DEI et Spiritus S. es factus, 1 Cor. III, 16, VI, 19, ut in statu fidei et bonorum operum permanear, salutem cum metu et tremore opereris, Phil. II, 12, 1 Cor. XVI, 13, Eph. VI, 16, Tit. III, 8, 14, nec eo excidas, 1 Cor. X, 12, Gal. V, 4, ne securus Apoc. III, 17, denuo fias*

habitaculum satanae, qui, ut aegre exiit, ita eo lubentius redire ad pristinas sedes paratus est, *Matth. XII, 44, Luc. XXII, 31, 1 Petr. V, 8. Conf. ad n. 1 Euang. Imocavit ΠΡΟΣΟΙΚ. III.*

III Cum satanae requies sit hominum pernicies et inquietas, non requiescit ille generis humani aduersarius prius, quam nocuerit homini, et in potestatem suam redegerit, *Iob. I, 8, seqq. II, 3, seqq. Luc. XXII, 31, 1 Petr. V, 8. Fugite ergo hunc anguem, Gen. III, 1, seqq. 2 Cor. XI, 3, Apoc. XII, 9, eique resistite, ut fugiat, Matth. IV, 10, Eph. VI, 10, seqq. Iac. IV, 7.*

IV In eo quidem serui satanae similes sunt suo domino, quod, ut hic transit ἀνδρα loca, nec requiem inuenit, ita et illi in deserto huius mundi errantes, loca et uitae genera transeant, quae destituta sunt aqua coelesti ac uiuificante, *Io. IV, 14, VII, 37, 38, fontes sibi fodiant, sed ἀνδρους, Jer. II, 13, quietem quaerant, sed non inueniunt, Ies. XLIX, 22. In eo uero sunt dissimiles, quod non redeant ad eum, a quo recesserunt, qui unice ueram dat quietem, uerum dat potum, Ps. XXXIII, 2, 3, XXXVI, 9, 10, Io. IV, 14, VII, 38.*

V Ut Spiritus S. anima impura est abominabilis, eamque non ingreditur, *Ies. LIX, 2, seqq. Sap. I, 4, 5, 2 Cor. VI, 14, 15, ita spiritus impurus eam inhabitat, eique est ornamentum, quod in DEI conspectu sordium habet rationem. Mundificate igitur, peccatores, animas uestras, easque sanctificate, Ies. I, 16, seqq. Act. XV, 9, 1 Cor. VI, 11, 1 Io. I, 7, si DEI uoueritis esse habitacula, uos uero, qui nihil cum satana commercii habere uultis, eas contaminare nolite, nec templum DEI euertere, 1 Cor. III, 16, 17, VI, 15, seqq. 1 Tim. VI, 11, 12.*

VI Nisi homines ipsi improbo uitae genere animas commacularent suas, eoque ipso satanae praepararent habitationem, is in eas non ingrederetur, iuxta προσοικ. antec. O infelicissimum creaturarum genus, quod a creatore suo resilit, *Ies. I, 2, 4, eiusque hosti impuro suam animam tanto pretio redemtam, Ps. XLIX, 8, 9, 1 Cor. VI, 20, 1 Petr. I, 18, 19, tradit, quod tenebras luci, imaginem et praesentiam diaboli imagini et praesentiae DEI, anteposit!*

VII Ex-

VII Expende, o homo, te toties parare satanae habitaculum, quoties pro aeretice peccas, et unumquodque peccatum esse illius habitaculi ornamentum ac satanae inuitationem. O si cauerent sibi homines a peccatis! *Rom. VI, 12, 13, 21, Eccles. XXI, 1, seqq.*

IX Quo impudentior est satanas, eo firmior esse debes fide, qua ipse uincitur, *1 Petr. V, 8, 1 Io. IV, 4, V, 4*, quo uehementior est ejus aggressio, eo fortior esse debes in Domino, ad resistendum ei, *Ephef. VI, 10, seqq. 1 Io. IV, 4.*

IX Est quidem status eorum, qui in potestatem satanae uenere, tristissimus, sed longe est tristior eorum conditio, qui potestate satanae liberati denno in eandem rediguntur, *Matth. XII, 45, XXVII, 5, 2 Petr. II, 21, Hebr. VI, 4, seqq.* Non enim ab uno daemone, sed pluribus, constricti uinculis tenentur captiui, non unius daemonis impuri, sed plurium, sunt mancipia et habitacula, qui impediunt, quo minus ad DEVM recurrant, *2 Cor. IV, 4, Hebr. VI, 4, seqq.* State igitur, ne relabamini, uigilate, ne circumueniamini, decertate, ne uincamini, seruate, quae habetis, ne spoliemini.

X Tene, quod, ut inter bonos Angelos, *Col. I, 16*, ita et inter malos dentur gradus, et alter alterum impuritate ac malitia superet, *Matth. XII, 45, Col. II, 15*. Deinde time DEVM, eumque implora, ne tortorum horum potestati te tradat, sed ab hoc malo, si eo affligaris, liberet, *Matth. VI, 13.*

VERSUS 27 ET 28

27 Εγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐπάρασά τις γυνὴ Φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν αὐτῷ. Μακαρία ἡ κοιλία, ἡ βάσασά σε, καὶ μαστοί, οὓς ἐθήλασας.
28 Αὐτὸς δὲ εἶπε· Μερούνη, μακάριοι αἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν.

Factum autem est, cum haec diceret, attollens quaedam foemina uocem ex turba dixit ei. Beatus uterus, portans te, et ubera, quae suxisti. Ipse autem respondit. Quin imo, beati audientes Verbum DEI, et exequentes ipsum.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Εγένετο δὲ — ἐθήλασας. Factum est autem, praeter omnem spem et expectationem, in dicere ipsum, uid. *Vindiciae nostrae*, p. 298, seqq. i. e. cum ipse contra Pharisaeos, Scribas, aliosque Iudaeos induratos et blasphemos eo sine, ut status sui conditionem infelicissimam exhorrescerent, et respicerent, diceret haec, ut, miraculi maiestate ac sermonis Christi pondere commota, quaedam mulier, non ex primoribus, sed ex plebe, 1 Cor. I, 26, seqq. quam LYRA in h. l. ad sanctos doctores prouocans, *Marcellam*, famulam *Marthae*, sororis *Lazari*, Io. XI, 19, seqq. fuisse, dicit, attollens, uocem oris, uoce cordis prouocatam, dixit ei, i. e. sonora et eleuata uoce dixit, uid. *Vind.* p. 358. Beatus est uenter, qui te concepit, per nonem menses te gestauit, et tandem in lucem edidit, et beata sunt ubera, quae suxisti, more aliorum infantum, *Hebr.* II, 14. Ad quam foeminae professionem obseruetur α) quod, notante *ARETIO* ad h. l. doceamur, Christi doctrinam non carere suo fructu, qui dum impios inexcusabiles reddit, et ora aduersariis obiturat, habet mox etiam confessores suae gloriae, deinde faciat commendationem muliebris sexus, qui factior est doctis illis et argutis Pharisaeis. Illi silent, haec constitetur, illi indurantur ut lutum, huius pectus emollitum est radiis loquentis Christi. Et, quia de turba est, consolatorium est, quia faciliores et magis habiles uidemus animos uilgi ad salutem, quam doctorum et sapientum. β) Quod Verteres contra *Manichaeos*, *Valentinianos*, aliosque, argumentum pro uera humanitate Christi, quam ex matre assumpsit, depromserunt, γ) quod, cum aliena, et quae ingenium humanum magni aestimat, quo imprimis id in felicitatibus humanis refertur, quando parentes magnos procreauerunt filios, prout *Poeta* scripsit,

Ὀλβιος, ὃς σ' ἐφύτευσε, καὶ ὀλβίη, ἡ τέκε, μήτηρ,
Γαστήρ, ἡ σ' ἐλόχυσσε, μακαρτάτη.

Beatus, qui te senit, et beata, quae te peperit, mater,
Venter, qui te enixus est, beatus.

nimum et magis demirata fuerit foemina, quam par erat, amice eam correxit Dominus, et docet, quae uera sit beatitudo, in uerbis.

ΑΥΤὸς δὲ -- αὐτόν. Ipse autem Dominus respondit, pro mansuetudine sua, *Matth.* XI, 29, admodum blande, non negans quidem, quod erat dictum, nomine tamen partus felicem esse matrem, quod *Angelus* quoque, et *Elisabe-*

tā Sancto Spiritu plena, dixerat, sed manus aliquid addens, beatitudinem
 scilicet aeternam ac solidam neque in hoc esse sitam, neque Mariae esse pro-
 priam, ut bene scripsit GROTIUS ad h. l. *Quin imo, quin potius*, conf.
 de uoce *μενούρης Hierocrit. Nou. Test. P. I, p. 130*, dico, quod uera bea-
 titudo matris meae non pendeat ab eo, quia me concepit, gestauit, et
 lactauit, nihil certe ei utilitatis nomen afferret, nisi bonitate et fide prae-
 staret, prout recte obseruauit CHRYSOSTOMVS in Io. II, Hom. 20, et
 cum eo AVGVSTINVS de S. Virg. c. 3, *Materna propinquitas nihil Ma-
 riae profuisset, nisi felicius Christum corde, quam carne, gestasset*. Hinc ma-
 ter mea, eodem auctore in Io. II Tract. 10, *quam appellasti felicem, inde
 felix est, quia uerbum DEI custodit, non quia in illa Verbum caro factum
 est*. Quare dico pro rei ueritate, quod illi potius, in quibus et parens
 mea est, Luc. I, 45, beati sint, qui audientes sunt, i. e. qui audiunt, et cor-
 poris et mentis auribus, uerbum, non hominum, Marc. VII, 7, 8, sed DEI,
 quod docet, unde beatitudo illa, Ies. LIII, 5, Ier. XXIII, 5, 6, XXXI, 34,
 Io. XX, 31, Act. IV, 12, *ipsumque custodiunt, i. e. exequantur*, (De qua notione
 uid. *Vindic. p. 145, seqq.*) credentes in me et charitatis opera praestantes, Io. V, 24,
 VI, 29, VII, 38, IIX, 51, XI, 25, 26, XV, 8, 12, Gal. V, 6, 14, Eph. II, 8, *seqq.*
 1 Io. III, 23, IV, 15, 16, 19, 20. Nisi enim is, qui fidem iactat, fidei facit
 opera, uerus credens non est, Iac. II, 14, 17, quemadmodum nec is, qui
 uerbum DEI audit, beatus DEOque acceptus, nisi ea, quae illud requirit,
 faciat, Iac. I, 22, *seqq.* Hac ergo ratione omnes uere credentes Christum
 concipiunt Verbo, Baptismo, et Sacra Coena, eumque per inhabitationem
 gratiosam, Io. XIV, 23, portant, eiusque fiunt caro et membra, Io. XV, 5, Eph. V, 23,
 30, adeo, ut, nisi qua physicam et essentialem, tamen mysticam, generationem
 Christi in nobis, Gal. IV, 19, Mariae sint similes, nec ei primas cedant, eadem
 beatitate mastati. Id quod contra Marianos idololatrias Pontificiorum no-
 tetur, qui Mariae talem uindicant praerogatiuam, qua DEVS gloria pri-
 uatur, talem beatitudinem, qua Christi uerbis, quibus haut dubie praeca-
 uere uoluit, ne in idololatriam inciderent homines, et toti sanctae Ecclesiae
 priorum seculorum, contradicitur, qui uno ore affirmant omnes, Mariam
 non ob generationem Christi, sed ob fidem in Christum, dici uere et ae-
 ternum beatam. Conf. quae ad u. 28 *Euang. in Festo Annunciat. Mariae*
 sunt dicta.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

I Non inane uerbum DEI praedicatum redit, Ies. LV, u, nisi multos, tamen pau-
 cos, lucratur et saluos facit, Luc. IIX, u, *seqq.* Io. VII, 40, 46, Act. II, 41, XVI, 14.
 Noluit

Nolint igitur V. D. Ministri affligi, uel remissiores in docendo fieri, quando paucos duntaxat lucrantur, sed sufficiat ipsis, quando sincere munere perfuncti aliquos saltem faciunt saluos, *Rom. XI, 14, 1 Cor. IV, 2, 2 Tim. IV, 2, Iud. II, 23.*

II Vt saepe nobiliori sexui palmam, in rebus fidei, praeripit sexus sequior, *Matth. IX, 21, 22, XV, 28, Hebr. XI, 31, coll. Ios. II, 9, seqq.* ita plebeii et ignobiles facilius ueritatem agnoscunt, et credunt, quam magnates, nobiles, et sapientes huius mundi, *Io. VII, 45, seqq. 1 Cor. I, 26, seqq.* O si in ruborem darentur, qui sunt uiri, sapientes, nobiles, cet. illorumque fierent imitatores!

III Vbi fidei uox in corde clamat, ibi uox oris filere non potest, *Luc. I, 45, seqq.* Bene ergo iis, qui corde credunt, et ore profitentur, lesum esse Dominum, *Matth. X, 32, Rom. X, 9.*

IV In gloriam quidem cedit parentum, et gratiae diuinae adscribendum est, *Pf. CXXVII, 3,* si filios genuerint, qui sint uiri DEI, ad omne bonum opus instructi, sed non in ipsorum salutem, *Hab. II, 4, Rom. I, 17.*

V Non liberos tantum concipere, gestare, ac parere, sed et lactare, est piarum parentum. DEI ergo repugnant ordini, quae, sine urgente necessitate, infantes scortis tradunt lactandos, nec sanctarum foeminarum, in quibus ipsa S. Maria, Saluatoris parens, premunt uestigia.

VI Decet Christianos, ut, Christi exemplo, pios, qui uel ex ignorantia, uel inaduerrentia, a ueritate descedunt, in rectum deducant tramitem, non autem coeco feruore abrepti haeticorum ordini adscribant, *Gal. VI, 1.*

VII Non sanguis, non frater, non parens, non filius, non diuitiae nos saluos faciunt, aut coram DEO commendant, *Pf. XLIX, 8, Ier. IX, 23, 24, Rom. IX, 7, Iac. V, 1, seqq.* sed fides, quae, ut ex uerbo DEI oritur, ita et idem amplectitur et seruat, *Hab. II, 4, Rom. I, 17, V, 1, X, 17, Gal. V, 6, Eph. II, 8, Hebr. XI, 6.*

III Audire uerbum DEI te non facit saluum, *Matth. VII, 22,* sed idem et conseruare atque exequi, *Ier. XI, 6, Luc. IIX, 12, seqq. Iac. I, 22, seqq.*

CAP.

CAPVT II

QVO

EVANGELIVM DOM. IVDICA

Io. IIX, 46 — 59, EXTANS

ILLVSTRATVR

VERSVS 46 ET 47

46 Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρ-
τίας; Εἰ δὲ ἀληθεῖαν λέγω, διατί ὑμεῖς
74 οὐ πιστεύετε μοι; Ὁ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ
ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει· διὰ τοῦτο ὑμεῖς
οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστέ.

*Quis ex vobis arguit me de peccato?
Si autem veritatem dico, cur vos non
creditis mihi? Existens ex DEO ver-
ba DEI audit. Propter hoc vos non
auditis, quia ex DEO non estis.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Τίς ἐξ ὑμῶν — οὐ πιστεύετε μοι; *Quis ex vobis*, Iudaei, quibus flagitia uestra, scelera, ac hypocrisim toties exprobraui, et etiam nunc, in antecedentibus, sigillatimque *uersu* 44, uos notavi, atque, ex patre uestro, diabolo, esse, asseueravi, ut adeo unusquisque facile possit intelligere, uos, mihi infensissimos, esse succensuros, et, si quae contra me haberetis, non esse tacituros, sed pleno ore mihi obiecturos crimina. At, cum multum absit, ut hoc facere possitis, uos ipsos, inimicos meos, constituo accusatores, ut li- rem mihi denunciatis, uos constituo iudices, ut pro uestra conficiant iudice- ris, uos prouoco. Quis est ex uobis, qui, ueritate duce, *arguit me*, i. e. ui uocis, qui *arguere me possit conuincendo de peccato* quodam? h. e. Nemo me peccati cuiusdam, siue in uerbis, aut doctrina, siue in factis, aut moribus, arguere, de eoque conuincere poterit. (Interrogatio enim h. l. negat, uid b. GLASSII *Philol. S. p. 2028.*) Tanta siquidem erat Christi sanctitas, ut ne peccabilitas quidem in eum caderet, *Dan. IX, 24, Luc. I, 35, Io. I, 14, Hebr. IV, 15, VII, 26*, multo minus peccatum actuale, prout *Iesaias, c. LIII, 9*, dudum hoc asseuerauit, *conf. 1 Petr. II, 22, 1 Io. III, 5*. Qua de causa, licet Dominum Iudaei maleuoli uariorum criminum postulerent reum, u. g. magi-

F

magiae, *Luc. XI, 15*, haereseos, *Io. IIX, 48*, ofcitantiae uanae, *Io. IIX, 13*, profanationis Sabbati, *Matth. XII, 8, 10, 13, 14*, *Io. IX, 16*, *δωριτας*, *Matth. XI, 19*, seditionis, *Luc. XXIII, 2*, blasphemiae, *Matth. XXVI, 65*, reliqua, ipsumque peccatorem et maleficum blasphemarent, *Io. IX, 24, XIIX, 30*, tamen id maligne et malitiose esse factum, ueritatis testes docent, *Matth. XXVII, 18, 19, 24*, *Luc. XXIII, 14, 15*, *Io. VII, 45, seqq. IX, 30, seqq.* ceteri. Addatur testimonium IOSEPHI ad *n. 33* *Euang. Esto mihi*, allegatum. Salua itaque ueritate cum nemo Dominum peccati cuiusdam arguere, de eoque conuincere, potuerit, mireris forte cum BELLARMINO in *Controuersis de Iustificat. lib. II, c. VII, Tom. IV, Opp. p. 918*, cur LVThERVS eiusque commilitones Christum dixerint peccatorem. Verum, si attenderis, quod b. LVThERVS Christum dixerit peccatorem, non qua peccatorum inhaesionem, sed imputationem, intelliges, b. LVThERVM nihil absurdi statuisse, ipsas sacras literas secutum, quibus ob peccata imputata appellatur uir dolorum, expertus morbos, i. e. peccata, in quem *וְרַבִּי* omne nostrum peccatum incurrere fecit, *Ies. LIII, 3, 6*, ideoque et peccata nostra portare idem dicitur, *Ies. LIII, 4*, *Io. I, 28*, imo peccatum pro nobis esse factum et maledictum, *2 Cor. V, 21*, *Gal. III, 13*. Ex quibus apparet, Iesum recte dici, respectu officii sacerdotalis sui, peccatorem maximum, utpote qui peccata totius mundi portauit, *Ies. LIII, 4*, *Io. I, 28*, *1 Io. II, 2*, non uero ratione naturae suae, cuius respectu est sanctus, *Luc. I, 35*, sanctus sanctorum, *Dan. IX, 24*, et a peccatoribus segregatus, adeo ut coram DEO talis uideretur, *Pf. XLV, 3, 8*, *Matth. III, 17*, nec Iudaei haberent malignissimi, quo ipsum de peccato quodam conuincere possent. Interim tamen, licet de hac ueritate essent conuicti, agnoscerentque, Iesum nihil dicere, nisi quod habeat ueri rationem, *Matth. XXII, 16*, tamen non credebant. Quam ob rem ipsis hoc malitiae facinus obiicit Dominus, in uerbis. *Si autem ego*, ut uos, si conscientiae uestrae rationem haberetis, testari oportet, *ueritatem*, qui ipsa sum ueritas, nec mentiri possum, *Num. XXIII, 19*, *Io. XIV, 6*, *XIIX, 37*, *dico*, i. e. uiam DEI in ueritate uos doceo, et de peccatis uestris, ut in gratiam cum DEO redeatis, admono, id quod ipse, *Matth. XXII, 16*, testati sunt Iudaei, in uerbis, *Διδάσκαλε, ἴδαμεν, ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.* *Cur ergo uos non creditis mihi?* Ecce uirae meae integritatem probaui omnibus, doctrinae ueritatem conuictione conscientiae agnoscit. Nam qua agenda et credenda uos institui sincere, et, quae commissistis facinora, nulla *προσωποληψία* habita, uobis indicaui, ut ad sanio rem mentem rediretis, et iram DEI effugeretis. *Cur ergo*, cum omnes personae meae actiones uos con-

uin-

uincant; uerbis meis, quae sunt uerba DEI, adeoque ueritas ipsa, *Io. XIV, 6, 10, 24*, fidem habendam esse, *non creditis mihi?* qui tamen hac ratione, ut credatis, obligati estis. Nam recte notat GROTIUS ad h. l. in-
quiens, si cui fides negetur, oportet eam negari, aut quia loquens indignus est, cui habeatur fides, aut quia res per se est incredibilis. Cum igitur utrum-
 que Dominus a se amoueat, quia ratione personae nihil habebant Iudaei, quod ipsi erroris, aut culpae, obicere poterant, ratione doctrinae uero ipsi agnoscebant, res proponi non incredibiles, sed ipsam ueritatem, quae est ἀπολύτως, nullam incredulitatis rationem, asserit, superesse aliam, quam eam, quod scilicet a diabolo, *Io. IIX, 44*, non a DEO, essent, inquires.

Ο ἄν ἐν τοῦ Θεοῦ - - οὐκ ἐστὶ. *Existens, siue, qui est ex DEO natus, Io. I, 13*, h. e. uerbo ueritatis a DEO regeneritus, *Io. III, 5, 6, 1 Petr. I, 3, Iac. I, 17, 18*, adeoque naturae diuinae, qua inhabitationem gratiosam et unionem mysticam, *Io. XIV, 23, Io. XV, 5, 2 Petr. I, 4*, non uero qua essentiam, ut *Fanatici* somniant, particeps, et filius DEI, (Nam uocula ἐκ, h. l. pro ἀπὸ adhibita, non causam materialem ex qua, sed efficientem a qua, res est, notat, uid. plura ad u. 13 *Euang. I Fer. III Natim. Christi.*) is a Spiritu S. agitur, *Rom. IIX, 14*, ac lubens uerba DEI, quae sunt uerba uitae aeternae, *Io. VI, 68*, audit, conseruat, et exequitur, *Luc. IIX, 15, Iac. I, 22, seqq.* Propterea de uobis, per bonam consequentiam, colligo recte. Vos ideo non auditis me, uerba DEI de salute uestra docentem, quia ex DEO non estis, *1 Io. III, 9*, sed a diabolo, *Io. IIX, 44, 1 Io. III, 10*, adeoque in sensum reprobum a DEO dati, *Rom. I, 28*. Quo ipso status sui conditionem tristissimam agnoscere, et ad DEVM, a quo aberrauerant miseri, fide in Messiam, redire potuissent Iudaei, sed nolebant, *Ies. I, 2, seqq. Ier. III, 12, 13, IV, 22, V, 21, 23, VII, 24, seqq. IIX, 4, seqq. Matth. XXIII, 37*, in impietate erga Dominum progredientes, et conuiciantes Sanctum Israelis, prout sequentes docent uersus.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

I Cum Dominus ἀναμάρτητος esset, *Ies. LIII, 9, Luc. I, 35, 2 Cor. V, 21, Hebr. VII, 26, 27, 1 Petr. II, 22*, ipsumque testimonium suae personae a DEO Patre, *Matth. III, 17*, et *Iohanne*, Propheta maximo, *Io. I, 6, 7, 15, 19, seqq.* habuerit, nec quicquam, nisi ueritatem, quae ipse erat, *Io. XIV, 6*, dixerit, adeoque fide dignissimus fuerit, et tamen uix pauciores fidem ei habuerint, plures uero eum conuiciati sint, uid. ad uers. seq. Προσοικ. I - III, discant altera ex parte pii V. D. M. quando idem iis euenit, quae fit mundi consuetudo, scientes, quod Domino suo non sint meliores, *Matth. X,*

24, 25, ex altera uero parte solatium inde capiant, quod, si Domino non crediderint, mirum non fit, si ipsorum uerbis fidem non habeant, *Io. XV, 20.*

II Quantum solatium, qui in rebus aduersis ad suam conscientiam aequae, ac ad factorum suorum innocentiam coram prouocare possunt, *Num. XVI, 15, 1 Sam. XII, 3, seqq. Iob. XXVII, 6, Aët. XX, 33, XXIII, 1, 2 Cor. I, 12, IV, 2, Hebr. XIII, 18.* Bene itaque iis, qui illaefae conscientiae student, *Aët. XXIV, 16, 1 Tim. I, 19.*

III Duo sunt, in quibus imitentur *Ἀρχιποιμένα* pastores animarum, alterum uitae integritas, alterum doctrinae ueritas, *1 Tim. III, 2, 9, IV, 12, 16, 2 Tim. II, 15, 24.*

IV Haec est mundi ratio, ut uel optima quaeque iis, quibus infensi sunt, aut uitio uertant, aut minus credant. Hinc noli obristari, sed expende, quod idem Christo euenerit, uide *Προσοικ. I.*

V Licet omnino, Christi exemplo, *γνησίσις* V. D. Ministris, ut ab incredulis incredulitatis rationem exigant, eosque de sua maleuolentia uerbo ueritatis conuincant, *Gal. III, 1, seqq.*

VI Disce, quod amor uerbi diuini sit amare DEVM, et ex DEO, i. e. filius DEI, esse, odium contra eiusdem uerbi sit DEVM odisse, et a diabolo, i. e. filius diaboli, esse, *Io. XIV, 23, 24.* Habes igitur status tui, habes uerae et falsae Ecclesiae, ueram notam, qua utrumque probare, tibi que consulere, potes. Inquiras ergo in animum tuum, qualis ille sit erga uerbum DEI, utrum idem sit, qui Davidis, *Pf. XIX, u, CXIX, 72, 127.* Inquiras in Ecclesias, utrum uerbum ueritatis, an traditiones hominum, in iis doceantur, *Marc. VII, 7, seqq. Io. V, 38, 39, XVII, 17.*

VII Cum uerbum DEI sit ipsa ueritas, *Io. XVII, 17,* adeoque principium *αὐτόπιστον*, nulla demonstratione, uel probatione, indiget, sed unusquisque est obristatus, ut ei credat, Vid. *Dissert. nostra de Corruptione Canonis S. impossibili, p. 16, seqq.*

VERSUS 48 — 50

48 Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εἶπον αὐτῷ· Οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Εγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν Πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμᾶτε με.
50 Εγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου, ἐστὶν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.

Responderunt igitur Iudaei, et dixerunt ei. Nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, et daemonium habes? Respondit Iesus. Ego daemonium non habeo, sed honoro Patrem meum, et uos inhonoratis me. Ego uero non quaero gloriam meam, est quaerens et iudicans.

E ̄ H .

ΕΕΗΓΗΣΙΣ

Απεκριθησαν οὖν — ἔχεις; *Responderunt igitur Iudaei, non prout fas erat, et prout eos, qui crediderant Io. IIX, 31, uel de ueritate aliquem conuincere, uel ipsi, de ueritate conuicti, poenitentiam agere, uolunt, Luc. III, 10, 12, 14, Act. II, 37, decebat, sed ueritatis impatientes, Matth. XIII, 14, 15, iram omnem in Dominum euomebant, et dixerunt ei, malitiose blasphemantes. Nonne bene et recte dicimus, quando a diabolo nos esse dicis, qui, ut certum est, et tu negare non potes, Abrahami et foederis filii, adeoque DEI, sumus, quod tu sis Samaritanus, et daemonium habeas, ejusdemque criminis reus, cuius nos accusas. Ad id ergo respondent Iudaei, quod personis suis erat molestum, non uero ad id, cuius causa prouocati erant, ut scilicet primo peccati cuiusdam Messiam conuincerent, deinde rationem redderent, cur non crederent. Verum cum haec non possent, impudenter calumniantur, et conuictis sibi suaeque famae consulere uolunt, propria sua auctoritate innixi. Nonne recte dicimus nos, Pontifices, Aaronis successores, nos Doctores et Pharisei, qui in Moysi cathedra sedemus, et legem interpretamur, penes quos est sapientia, quod, cum adeo acerbe de nobis, Abrahami filii, sentias, et famae nostrae gloriam perstringas, Samaritana es tu, i. e. religionis Iudaicae contemtor, Syncretista, haereticus, et apostata, siue, ut CYRILLVS in Iob ad h. l. exponit, inquit, Quoniam Samaritanae, cum DEO Israel simul colentes idola, neque legem Moysi integre custodiebant, neque Sabbatum more Iudaeorum obseruabant, sed gentilitios ritus commiscebant ceremoniis Moisaicae legis, (2 Reg. XVII, 24, seqq.) hinc Iudaei, cum aliquem insinuare uolebant, non esse uerum DEI cultorem, sed praenauaricorem legis, et ritus Iudaeorum transgressorem, contumelioso uerbo Samaritanum eum uocabant. Quo etiam ignominioso nomine Christum hoc loco notabant, significare uolentes, ipsum esse uiolatorem Moisaicae legis, conculcatorem Sabbati, et more Samaritanorum DEI contemtozem. Durissima ergo erat iniuria, qua Salvatore, legis uindictam, Matth. V, 17, Marc. VII, 3, seqq, lacebent, eo siue, ut apud populum in odium incurreret. Nihil enim Iudaeis, qua priuatam et fraternam conuersationem, erat cum Samaritanis commercii, Io. IV, 9, 27, sed Samaritam si audiebant, hominem audiebant, qui quouis modo fugiendus sit, hinc et periculosissima Salvatore erat haec calumnia, qua totius populi odio exponebatur. At enim uero, cum coniciendum sit, Iudaeos non sine speciosa quadam ratione adeo criminose traduxisse Dominum, quaesitum fuit ab interpretibus, quaenam illa fuerit, et respondetur, eos duplicem cum primis rationem huius criminis allegasse, uideri, alteram, quod cum Samaritanis conuersaretur, eorumque charitatem*

erga proximum, aliasque uirtutes, commendaret, imo Sacerdotum et Leuitarum pietati anteferebat, *Luc. X, 33, seqq. XVII, 16, Io. IV, 7, seqq.* alteram, quod, Samaritanorum more, Sabbatum profanaret, nec traditiones Iudaicas obseruaret, uel, ut THEOPHYLACTVS ad h.l. annotat, quia morem Iudaicum destruebat, nec per omnia iudaizabat, uid. *Matth. XV, 2, Marc. VII, 2, seqq. Luc. XI, 38, Io. V, 16, IX, 16.* Samaritam ergo cum esse conuiciebantur, nec hoc sufficiebat ipsorum malitiae, sed, magum praeterea ipsum esse, blasphemabant, in uerbis, et *daemonium habes*, cuius ope et consilia nostra exploras, et miracula, aliaque edis, *Luc. XI, 15, Io. VII, 20.* Conf. plura, quae ad u. 15, 18, *seqq. Euang. Oculi sunt dicta.*

ἀπεκρίθη Ἰησοῦς -- ἀτιμάζετε με. Respondit Iesus, ad has calumnias blasphemias refellendas, non pro sua omnipotentia, qua blasphemantes illos ultimo supplicio afficere, eosque, *Korah, Dathan, et Abiram* instar, perdere potuisset, *Num. XVI, 13, seqq.* sed, pro sua longanimitate et misericordia, qua uasa irae tulit, *Rom. IX, 22*, suo ipsius exemplo hic comprobans, quae Discipulos suos docuerat, *Luc. IX, 54, seqq.* Ego, qui in hunc mundum ueni, ut opera diaboli destruam, *Gen. III, 15, 1 Io. III, 8, non habeo daemonium*, quod, ui pacti, mihi opem ferat, sed opera et doctrina mea sunt a DEO, Patre meo, quibus eundem Patrem meum, *Pf. II, 6, 7, Matth. III, 17, filii instar, Marc. VII, 10*, non quidem qua essentiam diuinam, secundum quam DEO Patri erat aequalis, *Io. X, 30, 1 Io. V, 7*, sed quoad humanam naturam et officium Messiae, (Id quod contra Arianos tenendum est, qui ex hoc loco inferebant falso, *Honorans minor est honorato, Christus est honorans Patrem.* Ergo *Christus minor est Patre.* Nam, ut dictum est, confundebant naturas, de quibus recte ATHANASIVS in *Symbolo, Aequalis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.* Deinde maior propositio non est universalis consequentiae. Saepe enim Reges honorant ministrum, ut *Pharao Iosephum, Gen. XLI, 41, seqq. Abasuerus, Mardochoi, Esther. VI, 6, seqq.* nec tamen sequitur, eos esse inferiores. Sic, cum *Io. IIX, 54*, dicitur, quod Pater honoret Filium, sequeretur, Patrem Filio esse inferiorem, reliqua.) *honorat*, cum eius uoluntatem, qua munus Propheticum, exequar lubens, et legem a uobis corruptam expono et repurgo, *Pf. XL, 8, seqq. Matth. V, 17, seqq. Marc. VII, 6, seqq.* quod diabolus non facit, nec Samarita, idololatra, et nihil tamen secius *inhonoratis me*, quem Pater uult honoratum, sicut se ipsum, ideoque ei omnem potestatem dedit, *Io. V, 21, seqq. coll. Matth. XXIIX, 18.* Expendite igitur, quantum committitis scelus, cum, eo ipso, Patrem contumelia afficitis, *Luc. X, 16*, quando me Samaritam et magum, qui daemonium habeat, criminamini, ac coram demonstratis, uos esse a diabolo, *Io. IIX, 44*, non a DEO.

DEO. Alias enim meam doctrinam non Samaritis, neque miracula mea daemioni adscriberetis, quae omnia Patris sunt mei, a quo accepi, *Ies. XLII, 1, seqq. L, 4, LXI, 1, Io. VII, 16, seqq.* Ex qua iusta textus nostri explanatione intelligit unusquisque, Dominum et magiae, et haereleos, notam a se auertisse, nec, ut putant interpretes, Samaritani conuitium, quia personale fuisset, intactum reliquisse, prout in hanc sententiam scripsit b. PHIL. MELANCHTHON, apud BACKIVM, P. II, p. 137, *Tota uctustas hoc obseruauit, quod Christus ad Samaritani conuitium, ut personale, non respondit.* Negamus enim, Samaritani conuitium personale duntaxat fuisse, quod cum primis pro obiecto falsam et haeticam doctrinam habuit, quoque Iudaei officium Christi Propheticum lacelebant, et in dubium uocabant, uti in antecedentibus fuit ostensum. Ideioco iure meritoque locutionem, *τιμὴ τῶν Πατέρων μου, καὶ ὑμῶν ἀτιμάζετε με*, ad utrumque referimus conuitium, quemadmodum et sequentia uerba.

Εγὼ δὲ - καὶ κρινοῦν. Ego autem, quamuis adeo contumeliose me excipiat, impresentiarum, qui in statu exinanitionis uersans munere Propheticum fungor, nec, qua aduentum hunc primum, in mundum ueni, ut eum iudicem, *Io. III, 17, XII, 47, non quaero*, i. e. a uestris calumniis, pro merito, non uindico, (Eo enim sensu uocem *ἔγω*, a Graecis quandoque in foro, itemque ab Ebraeis acceptam, uid. *2 Chron. XXIV, 22*, h. l. accipiendam esse sequentia docent.) *gloriam meam*, quam tantis opprobriis, tantaque contumelia, affecistis. Vulgo quidem uox *ἔγω* eo accipitur sensu, quo *aucupor*, affecto, denotat, ut sensus sit, non *propriam meam gloriam ac famam aucupor*. Sed antithesis rectius uidetur cohaerere, si *ἔγω* priori accipiatur sensu, est autem aliquis, scilicet DEVS ille, qui ad *Mosen* de me locutus, et contemtoribus meae doctrinae minatus est, *Deut. XIX, 19, qui quaerit*, i. e. *uindicat*, cum uos perdet, et hunc locum euertet funditus, et iudicat, haec omnia conuitia, in extremo iudicio, *Math. XII, 36*, per uirum quandam, cui omnem iudicii potestatem dedit, *Io. V, 22, Act. XVII, 31*, mediante uerbo, quod Dominus locutus est, *Io. XII, 48*. Imo, nisi respueritis, et in me credideritis, iam iudicati et condemnati estis, *Io. III, 18*. Contra uero dico uobis, si quis, in me credens, sermonem meum seruauerit, non iudicabitur, neque mortem uidebit in aeternum, *Io. V, 24*. De quo in sequentibus. Reliqua uero, quae hic contra Pontificios, Iudaeorum personas sustinentes, dici possent, iam iam exposita uid. a b. LYSERO in *Harm. Chemnit. Lys. c. 103, p. 1102, seq.*

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Ita improborum hominum comparatum est ingenium, ut, cum nihil habeant, quod bonis obiciant, fortiter calumnientur, *Matth. XXVI, 59, seqq. Act. VI, 10, seqq.* sibi que, se rem praeclare DEO que gratam, gessisse, blandiuntur, *Io. XVI, 2, 3.* Noli ergo mirari, si eadem tibi eveniant, quae dadum bonis, imo ipsi Domino tuo, enenerunt, *1 Petr. IV, 12, seqq.* Conf. ad uers. anteced. *Προσοικ. I et IV.* Tandem DEVS contumelias et iniurias tibi illatas uindicabit, *Deut. XXXII, 35, Luc. XIIX, 7, 8, Rom. XII, 19, 2 Petr. II, 9.*
- II Quantum scelus? Θεάνθρωπος pacti cum diabolo, Lux tenebrarum, Sanctus sanctorum profanae religionis, Veritas mendacii, accusatur, *1 Chron. XIX, 17, Dan. IX, 24, Luc. I, 35, XI, 15, 18, seqq. 2 Cor. VI, 15, seqq. Io. XIV, 6, Rom. I, 25.* Si hoc fecerint in uiridi ligno, in arido quid fiet? *Luc. XXIII, 31.* Conf. *Matth. X, 24, 25, XI, 18, 19.*
- III En Dominus tuus ob ὁρθ. διδασκαλίαν haereticus obiurgatur, qui, daemonium habeat ac religionem profaner! nec tamen contra obiurgat, *1 Petr. II, 23.* Cur tu, qui seruus es, conquereris, si iisdem te excipiant conuitiis, uel, extra Ecclesiam, Pontificii, alioque, uel, intra Ecclesiam, falsi fratres? Cur conuitia referis? Gaude potius, quod cum Christo pariaris, *1 Petr. IV, 12, 13.* Conf. plura in hanc rem ad *u. 15 Euang. Domin. Oculi, Προσοικ. II, seqq. et ad u. 18 Προσοικ. III.*
- IV Tene, quod Christiano quidem liceat disteria a se suoque munere auertere, sed non disteriis disteria referre. Vid. ad *u. 15 Euang. Dom. Oculi Προσοικ. II, et ad u. 19 Προσοικ. II.*
- V Noli ab inimicis tuis uindictam sumere ipse, sed recorderis, cuius sis spiritus, *Luc. IX, 54, 55,* et DEO relinque eam, qui, ut eam sibi referuauit, ita iustus est iudex et iuste iudicabit, *Deut. XXXII, 35, Pf. VII, 9, 12, XI, 7, 8, Rom. XII, 19, 1 Cor. IV, 12, 1 Petr. II, 21, 23, III, 9.*
- VI Ut DEVS uult, quo omnia in sui ipsius gloriam fant, *Pf. XIX, 2, 1 Cor. X, 31, Phil. I, 11,* ita eandem seuerissime uindicabit ab impiorum iniuriis, quibus illi eam laceffunt, *1 Sam. II, 30, Ief. XLII, 8, XLII, 11.*
- VII Legatorum DEI est, ut non suam, sed Domini sui, gloriam, quaerant, *Pf. CXV, 3,* ut non ab hominibus repetant gloriam, sed a DEO expectent, *Io. V, 41, 2 Cor. X, 18,* ut ignominiam, quam perpeffi sunt, maosueti spiritu a se abertant, non uero uindictam ipsi, quam ipse Dominus uindicandam sibi referuauit, *Pf. CV, 15, Matth. XXIII, 35, seqq. 2 Petr. II, 8, 9,* addatur *Προσοικ. anteced. V.*

VERSUS 51 — 53

51 Ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, εἴν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ
 52 μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι. Νῦν ἐγνωκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. Ἀβραάμ ἀπέθανε, καὶ εἰ προφήται, καὶ σὺ λέγεις. Εἴν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θάνατον εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ σὺ μέγαν εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανε; καὶ οἱ προφήται ἀπέθανον. Τίνα σεαυτὸν σὺ ποιεῖς;

Amen, amen, dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in aeternum. Dixerunt igitur ipsi Iudaei. Nunc cognouimus, quod daemonium habes. Abraham mortuus est, et Prophetae, et tu dicis. Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in aeternum. Num tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et Prophetae mortui sunt. Quem te ipsum tu facis?

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Ἀμὴν — εἰς τὸν αἰῶνα. Amen, amen, ueritatem, ueritatem, siue, profecto, profecto, (Vid. de uoculae ἀμὴν significatu et usu, quae ad u. 32 Euang. Domin. Aduent. II sunt dicta.) dico, qui sum ipsa ueritas, Io. XII, 6, uobis, Iudaeis omnibus ac singulis, credentibus et incredulis, his, ut ad sanioiorem mentem redeatis, et in me credatis, nec meam doctrinam amplius pro diabolica et Samaritana habeatis, quae non mortem, ut haec facit, sed uitam, affert, illis, ut in fide permaneatis, nec, illorum calumniis eo adducamini, ut a ueritate recedatis. Adeo mirabilis et ineffabilis est Domini longanimitas et amor peccatores saluandi, ut ne calumniis quidem atrocissimis, et ingratitude detestandae, cedat, sed de integro gratiam suam offerat improbis, eosque ad salutem aeternam inuiter, utrum forte indurata et lapidea corda uerbo DEI emollirentur, et ad fidem permouerentur, inquit, si quis, quicumque ille sit, 1 Tim. I, 15, II, 4, IV, 10, uera fide usque ad finem, seruauerit in corde, uerbum meum Euangelii auditum, h. e. qui in me crediderit finaliter, Matth. X, 22, Io. VI, 47, XI, 25, 26, XIV, 23, 24, Rom. I, 16, X, 17, Eph. II, 8, Iac. I, 21, Apoc. II, 26, ideoque S. Paulo, Rom. X, 8, ῥῆμα τῆς πίστεως dictum. Hinc multum errant Pontificii, et nonnulli inter modernos Sanctulos, qui pietatis speciem habent, eius autem uirtutem negant, 2 Tim. III, 5, propugnantes, hic de uerbo Legis eiusque obseruatione possibili, itemque de operum, siue fidei operosae, ad uitam aeternam necessitate, sermonem esse, cum tamen α) Legis uerbum sit Prophetae Moysi, non Prophetae Christi, qui gratiae uerbum nobis annunciauit, eamque peperit, ut, Io. I, 16, 17, diserte dicitur, cum β) Legis

G

uer-

uermo nemo fiat saluus, *Rom. III, 20, IIX, 3, Gal. III, 11*, quia homini non benedicat, sed maledicat, *2 Cor. III, 6*, eum non uiuificat, sed interficit, *Gal. III, 10, 13*, quomodo cum hoc uerbo Legis coniungi, et de eo praedicari, possunt sequentia uerba Christi, *is mortem non uidebit in aeternum*, cum γ) salus nostra sit ex gratia, non ex operibus, *Eph. II, 8, Tit. III, 5*. Ergo per se manifestum est, de uerbo Euangelii ac fidei loqui Dominum, et, *seruare uerbum*, h. l. idem esse, ac *finaliter credere*, ut supra probatum est. Horum igitur finaliter credentium unicuique promittitur a Domino, quod *mortem*, non temporalem, cui omnes homines sunt obnoxii, *Rom. V, 12, VI, 23*, sed secundam, *Apoc. II, 11, non uiderit in aeternum*, i. e. *numquam moriturus sit*, uid. *Vindic. N. T. p. 321 et 339*, sed in omnem aeternitatem cum Christo uiuens regnaturus, *Io. X, 28, XI, 25, 26, Apoc. III, 21, XXII, 5*. Quodsi ergo tantam efficaciam habeat Verbum Christi, ut ab aeterna liberare possit morte, inique profecto pro litera mortua traducitur. Conf. de hac re, quae ad *u. u. Euang. Sexages.* sunt dicta.

Ἐπὼν οὖν - εἰς τὸν αἰῶνα. Responderunt igitur ipsi, Domino, *Iudaei*, uerba Christi non recte, ex inscitia, intelligentes, ut *Nicodemus* aliquando, *Io. III, 4 - 10*, aut ex malitia accipientes. Nunc ex uerbis tuis heterodoxis quam certissime cognouimus, et de integro sumus conuicti, quod *daemonium habes*, cuius instinctu haec mentiendo doces, quae sunt contra Scripturam S. aequae, ac contra quotidianam experientiam, qua utraque docemur, hominibus esse moriendum, quemadmodum sanctissimorum uirorum exempla hoc affirmant, e quibus *Abrahamum* et *Prophetas* nominemus. Omnes illi uerbum DEI seruauerunt studiosissime, et tamen, ut ipse negare non potes, *sunt mortui*, postquam mors, a primo homine introducta, ad omnes eius posteros transiit, *Gen. II, 17, III, 19, V, 5, Rom. V, 12, et tu*, contra apertam hanc ueritatem mentiri tibi sumens, dicis. *Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in aeternum*, i. e. *numquam morietur*. Nonne hoc ipse doces mendacio, te esse a diabolo, mendacii patre, quo nos antea perstrinxeras conuictio, *Io. IIX, 44*. Phrases ceterum, *θεωπεῖν θανάτου* et *γινέσθαι θανάτου*, sunt synonymicae, conf. noster *Hierocrit. N. T. P. I, p. 231. seq.* Quemadmodum igitur *Iudaei* nullius ideo criminis, quamuis *b. BACRIVS* hoc existimari, *P. II, p. 138*, sunt arguendi, quod, loco phrasae *θεωπεῖν θανάτου*, qua Dominus usus erat, usurparunt locutionem *γινέσθαι θανάτου*, ab ipso Domino aliquando adhibitam, *Matth. XVI, 28, Marc. IX, 1, Luc. IX, 27*, ita iure meritoque eos postulamus criminis, quod secundam mortem a prima non distinxerint, uel distinguere noluerint, sed, per equiuocationis fallaciam, cum Domino, de secunda morte,

te, non de prima; loquente disputarint, eumque turpiter blasphemarint, a daemone, cuius reum faciebant Dominum excoecati, *Matth. XIII, 14, 15, 2 Cor. IV, 4*, atque, hanc blasphemiam alterius prosequentes hominum nequissimi, argumentati sint infeliciter.

Μὴ σὸ μέζων εἶ - σὸ ποῦσι; *Tunc*, qui homo es ignobilis ac faber sordidus, *Marc. VI, 3*, maior es, uel doctrina ac sanctitate uitae, uel gratia apud DEVM, *Patre nostro Abraham*, qui tantis licet a DEO praerogatiuis dignus habitus, *Gen. XIX, 17, seqq.* tamen mortuus est? *Gen. XXV, 8.* Similiter *Prophetae*, DEO accepti, ac prae reliquis immortalitate digni, sunt mortui. Non potuerunt illi sua doctrina ac fide, neque uitae sanctitate, efficere, ut aut ipsi superstites essent, aut alii hoc immortalitatis dono mactarentur, sed, ut de omnibus hominibus additur uox, *mortui sunt.* *Quem igitur te ipsum tu facis?* qui Abrahamo, patri nostro, temet ipsum praefers, et, *Prophetis* ceteris superiorem te esse, gloriaris. Quae est haec tua superbia? Qualis gloriae affectatio? Certe suam illa originem non aliunde, nisi a diabolo, qui te obsessum tenet, trahit! Verum, o coecos homines, *Matth. XIII, 15, XXIII, 24, Io. III, 10*, imperitosque! qui, Messiam Abrahamo et *Prophetis* maiorem esse, ignorant, *1 Chron. XXIX, 17, Ps. CX, 1, Dan. VII, 14*, confi. quae ad u. 56 sunt dicta, qui, Abrahamum et *Prophetas*, redemptionis beneficio Messiae, quae retrosum et antrosum ualer, *Aet. IV, 12, XV, 11, Ephes. I, 3, seqq. Hebr. XIII, 8, Apoc. XIII, 8*, uiuere, licet mortui sint, non attendunt. Recte AVGVSTINVS in *b. l. Abraham mortuus est, et Prophetas, sed ista morte, quam Dominus uult intelligi, nec Abraham mortuus est, nec Prophetas.* Illi enim mortui sunt et uiuunt, isti (Iudaei Christum blasphemantes,) uiuebant, et mortui erant. Nam respondens quodam loco Sadducais, mouentibus quaestionem de resurrectione, hoc ait ipse Dominus. De resurrectione mortuorum non legistis, quomodo ait Dominus de rubo ad Moesen. Ego sum Dominus Abraham, et DEVS Isaac, et DEVS Iacob. Non est DEVS mortuorum, sed uiuorum, *Matth. XXII, 31.*

ΠΡΟΣ ΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

I Quae Iesus per ueritatem suam promisit, non fallunt. Est enim ipsa ueritas, *Io. XIV, 6*, et ipse DEVS, qui mentiri non potest, *Num. XXIII, 19, 1 Sam. XV, 29, Ps. XXXIII, 4, Matth. XXII, 16, Rom. III, 4, 1 Io. V, 20, Apoc. III, 7.* Hinc noli uel de eius promissionibus dubitare, sed iis firmissime confide, *Ps. IX, 11, XXVII, 8, 13, 14, LXXXIV, 13, CXIIX, 8, 9, 2 Tim. IV, 8*, uel iis repugnare, aut despiciere eas, sed aurem praebe, eiusque longanimitatem agnosce, *Matth. XXIII, 37, Rom. II, 4, X, 21, Hebr. IV, 7.*

- II Bene tibi, si Iesu uerba in tuo corde recondideris, eaque uera fide tibi applicaueris finaliter, neque peccatum, neque mors secunda, neque infernus, tibi nocebit, *1 Cor. XV, 55, seqq. Apoc. XX, 14, 15*, sed certissime ad Domini peruenies gaudia, *Matth. XXV, 34, Io. V, 24, VI, 40, 47, X, 28, XI, 25, 26, Phil. III, 21, 2 Tim. IV, 7, 8, Apoc. II, 10*. Nam haec credentibus promissit, quae ipsum poenitere non possunt, *Rom. XI, 29*. Vid. Προσοικ. anteced.
- III Pii naturalem mortem, quae impiis saltem est amara, Syracid. *XLI, 1, 2, Luc. XVI, 25*, non metuunt, *Phil. I, 23*. Perducit enim eos ex inquiete in quietem, *Apoc. XIV, 13, XXI, 4*, ex regno calamitatum in regnum gaudiorum, *Gen. III, 17, Iob. VII, 1, 2, Eccles. IV, 1, 2, Syracid. XL, 1, seqq. Matth. XXV, 34, Io. XVI, 20, 33*, ex mortalitate ad immortalitatem, *1 Cor. XV, 42, 43*, ex inimicorum turbis ad Christum, *Pf. III, 2, Phil. I, 21, 23, 2 Tim. III, 12*, reliqua.
- IV Hoc Christi uerbum, qui in me crediderit, is mortem in aeternum non uidebit, est unica in agone mortis panacea contra mortis amaritudinem, reliqua omnia sunt uana, *1 Sam. XV, 32, Syracid. XLI, 1, Io. III, 16, V, 24, XI, 25, 26, XX, 31, Gal. III, 13, 26, Eph. I, 3, 4, 5, II, 8, 1 Tim. I, 15*.
- V Christi promissiones ut uera fide exofculantur pii, *Gen. XLIX, 18, Pf. CXIX, 41, 42, 74, 92, Io. VI, 68, 69, 2 Tim. IV, 7, 8*, ita impii pedibus eas conculcant, *Matth. VII, 6*, nec credunt, ut iuuarentur, *Ier. VII, 24, seqq. Matth. XIII, 15, 2 Cor. IV, 4*, sed, quo magis ueritatem proponas, eo uehementiores in te sient, *Io. IIX, 59, Act. V, 29 - 33, VII, 54 - 59*. Conf. huc Προσοικειδσεις I - III ad u. 48.
- VI Noli de maiorum fide, meritis, et sanctitate gloriari, haec te nihil iuuant, sed unusquisque propria sua fide uiuet, *Hab. II, 4, Rom. I, 17, Gal. III, 11*. Quare maiorum tuorum credentium infiste uestigiis, eorumque sequere fidem, *Rom. IV, 12, 23, 24, Hebr. XIII, 7*.
- VII Noli altum sapere, nec de tuis uirtutibus gloriari, multo minus aliis te praeferre, *Rom. I, 22, XI, 20, XII, 16, Phil. II, 3*, sed expende, quod scientia tua sit *μερικὴ* et puerilis, *1 Cor. XIII, 9, 11*, quodque DEVS superbis resistat, *1 Petr. V, 5*.
- IIIX En coecitatem Israelis, qui creaturam, Abrahamum, creatore, DEO, Messia, *1 Chron. XIIX, 17, Pf. XXXIII, 6, Prou. IIX, 22, seqq. Io. I, 1, seqq. Rom. IX, 5, Hebr. I, 2, 3*, superiorem facit. Disce ex ipsorum exemplo sapere, et, si steteris, ne cadas, inuigila, *Rom. XI, 20, 1 Cor. X, 12*.
- IX Cum moriendum sit homini, *Gen. II, 17, III, 19, Rom. V, 12, VI, 23, Hebr. IX, 27*, mortem non effugies. Quare de hac noli sollicitus esse, conf. προσοικ. III, sed, ut secundam effugias, conf. *προςοικ. II*, et moriaris, antequam moriaris, cura.

VERSUS 54 ET 55

54 Απεκρίθη Ἰησοῦς. Ἐάν ἐγὼ δοξάζω
ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδὲν ἐστίν. Ἐστίν
ὁ πατήρ μου, ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς
55 λέγετε, ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστίν. Καὶ οὐκ
ἐγνώκατε αὐτὸν, ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτὸν,
καὶ, ἐάν εἶπω, ὅτι οὐκ οἶδα αὐτὸν,
ἔσομαι, ὅμοιος ὑμῶν, ψεύστης. Αἰὲν
οἶδα αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ
τηρῶ.

Respondit Iesus. Si ego glorificarem
me ipsum, gloria mea nulla est. Est
Pater meus, qui glorificat me, quem
uos dicitis, quod DEVS uester sit.
Sed non cognouistis eum, ego autem
noui eum, et, si dixero, quod non
nouerim eum, ero, similis uestrum,
mendax. Sed noui eum, et uerbum
eius seruo.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Απεκρίθη — ὑμῶν ἐστίν. Respondit Iesus Iudaeis ad fastus et uanae
glorificationis crimen, sibi obiectum, diluendum. Si ego, tali uitioso affectu
agitatus, quali uos agitamini, aut humano more, prout uanae gloriae cupidi
solent, contra DEI uoluntatem, et indecenter glorifico me ipsum, attribuendo
mihi, quae meae personae non conueniunt, utique gloria, et gloriatio,
mea nulla est, i. e. falsa, uana, frustranea, et reprobanda. Sed, cum sciam,
unde uenerim, Io. I, 18, III, 13, IIX, 14, et quod sim ipsa ueritas, Io. XIV, 6,
testimonium meum, si de me ipso perhiberem, uerum esset, ac personae
meae glorificatio irreprehensibilis, Io. IIX, 14. Verum, cum ipse Pa-
ter meus tum immediate, Matth. III, 17, cum mediate, Io. I, 7, 29, 32,
seqq. V, 33, 36, X, 25, de me testatus fuerit, et ego uenerim, non ut me
glorificem, sed ut Patris uoluntatem exequar, Pf. XL, 9, Io. VI, 38, seqq.
mens mea non est, ut de me ipso tester, meque ipsum, in statu exinani-
tionis constitutum, glorificem. Est autem Pater meus, cum quo, respectu di-
uinae naturae, unius eiusdemque quidem sum essentiae, gloriae, ac maie-
statis, Io. V, 18, X, 30, 1 Io. V, 7, sed caro factus, qua personam meam, in
statu exinaniationis sum constitutus adeo, ut ne homines quidem me pro
Filio DEI agnoscere uelint, sicut uos facitis, Ies. LIII, 2. In hoc igitur
statu Pater meus glorificat me, dum α) testatur, quod in hac seruili forma, Phil.
I, 7, 8, eius sim Filius, Matth. III, 17, ideo caro factus, Io. I, 14, ut essem
μεσότης inter ipsum et homines, 1 Tim. II, 5, hosque saluos faciam, Matth.
XXIX, 11, 14, Luc. XIX, 10, Io. XII, 47, β) dum humanae meae naturae de-
dit, ad opera diuina peragenda, diuina idiomata, Io. III, 35, V, 19, seqq.
u. g. omnipotentiae, Io. II, 24, 25, IV, 29, VII, 15, omnipotentiae, Matth.
IIX, 3, 13, 16, 26, 27, 29, 32, Io. XI, 43, 44, sanctitatis, Luc. I, 35, Io. IIX, 46,
uera-

ueracitatis, *Io. IIX, 45, XIV, 6*, reliqua, ex quibus maiestas mea, quod Filius DEI sim, exsurgens, *Io. I, 14, γ)* dum me, qua humanam naturam, ad dextram DEI exaltabit, *Pf. CX, 1, Marc. XII, 36, XVI, 19, Phil. II, 7 seqq. Hebr. I, 13*, unde uenturus iudicabo uiuos ac mortuos, *Matth. XXV, 31, seqq. Io. V, 27, seqq. Act. I, 21, XVII, 31, 1 Theff. IV, 16*. His itaque modis Pater meus me glorificat, quem uos dicitis quidem ore, *Ies. XXIX, 13, Matth. XV, 8*, et cultu externo, eoque aliquali saltem, *Matth. XXIII, 23, Marc. VII, 13*, confitemini, quod DEVS et Pater, *Io. IIX, 41*, uester sit, sed cor uestrum procul est ab eo, *Ies. XXIX, 13, Marc. VII, 6*, neque cultu interno eum ueneramini, quem Moses praecipit, *Deut. VI, 5, 6, X, 16, 17*, et Prophetiae urgent, *Ies. I, 4, seqq. Ier. IV, 14, 22, V, 1, seqq. VI, 7, 13, VII, 5, 6, 24, seqq. coll. Act. VII, 53, Rom. II, 28, 29*. Idcirco, quia DEVM non adoratis in ueritate et Spiritu, *Io. IV, 24*, multum abest, ut eum uere colatis. Multum quidem de DEO gloriamini,

Καὶ οὐκ ἐγνώκατε - - τῆσϋ. Sed, si dicendum, quod res est, non cognouistis eum hactenus, nec cognoscere uoluistis, *Ies. I, 3, seq. α)* quoad eius essentiam. Si enim ipsum cognouissetis, et me cognosceretis, quem ab aeterno ex sua essentia sibi consubstantialem genuit Filium, prout Dauides, *Pf. II, 6, 7*, docuit, ipse Pater testatus est coram, *Matth. III, 17*, et opera mea diuina, *Ies. XLII, 1, Io. X, 25, 37, 38*, probant. β) Nec quoad eius uoluntatem, secundum quam Filium uos, qui ideo, ut uoluntatem Patris exsequatur, in hunc mundum missus est, *Pf. XL, 8, 9, Io. V, 30*, exosculari, eumque recipere debetis, gaudentes, *Pf. II, 12, XXIV, 7, seqq. Zach. IX, 9, Io. VI, 29, 40*. Verum uos, ut Prophetiae dudum praedixerunt, eum persequimini, blasphematis, et reiecitis, *Pf. XXII, 7, seqq. Ies. LIII, 3, Io. I, 7, IIX, 48, X, 20*, nec in me credere uultis, *Io. X, 25*. Nonne ergo in aprico res est, uos DEVM, ut THEOPHYLACTVS, in h. l. scribit, neque ut Patrem meum agnoscitis, neque ut DEVM uestrum. Nam, si ut Patrem illum agnosceretis, honore utique Filium eius prosequeremini, nunc autem, dum Filium non colitis, manifestum est, quod non agnoscitis illum, ut Patrem meum. (*Io. V, 23*.) Sed neque ut DEVM cognoscitis illum, alioqui timeretis sermones eius, ut DEI, nunc autem usque adeo contemnitis eum, ut, cum ille praeeperit, ne occidas, uos meditemini mortem meam, (*Io. V, 16, 18*.) idque cum non possitis me arguere de peccato. Ex his igitur manifestum, quod modis omnibus eum ignoretis. Ego autem, Θεσϋδρωπος, noui eum, tum ratione diuinae naturae, per cognitionem δεξιϋτων, eamque tam naturalem et essentialem, secundum quam nemo cognoscit Filium, nisi Pater, et nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, quorum τὰ βᾶδϋ Spiritus S. unus scrutatur, *Matth. XI, 27, 1 Cor. II, 10,*

II, 10, quam idealem et exemplarem, secundum quam is ea, quae ab aeterno hominibus ad salutem cognitu necessaria iudicavit DEVS, nobis reuelauit, *Matth. XI, 27, Io. I, 18*, tum ratione humanae naturae, secundum quam hanc non tantum cognitionem, siue theologiam, utramque per unionis et communicationis gratiam possidebat, *Io. III, 34, 35, Coh. II, 3*, sed etiam in statu exinanitionis constitutus, quo sese his donis, qua usum plenarium, abdicauerat, *Phil. II, 7, 8*; Theologia ἐντύπω, per habitum a Spiritu S. infusum, gaudebat eminentissima, *Luc. II, 40, 52, Io. VII, 15*. Haec igitur cognitione instructus Dominus utique reuera dicere poterat, ego Filius noui Patrem ab essentia ad essentiam, et qua uoluntatem eius expleendam quam perfectissime. Si igitur, haec dissimulans, dicere, in uestram gratiam, ne acciperetis scandalum, nec ego βλατ-Φησίας notam apud uos incurrerem, quod non norim ipsum, quod tamen hactenus docui, et operibus diuinis, quae a Patre meo accepi, *Io. V, 19, seqq.* probaui, utique εὖο, similis uestrum, interne qua mentem et cogitationes, et externe, qua uerba et actiones, mendax. A contrario scilicet argumentatur Dominus. Nam Iudaei dicebant, sese nosse DEVM Patrem, nec tamen agnoscebant, ergo erant mendaces. Si igitur contra dixisset, ego non noui DEVM Patrem, quod Iudaei uolebant, ideoque eius doctrinam et actiones blasphemabant, quem tamen noui, etiam essem mendax, cum negarem, quae scio, sicut uos, qui gloriamini de iis, quae ignoratis. Sed absit hoc, ut uestrum similis esse, uel fieri, possim, qui sum ipsa ueritas, et Sanctus sanctorum, *Dan. IX, 24, Io. XIV, 6*, quin potius confitear hanc ueritatem, quod noui ego, qui sapientia Patris substantialis, et in ipso, sum, *Prou. IIX, 22 - 30, Io. X, 30, XVII, 21, ipsum Patrem meum, et uerbum eius, quod, Messias, iuxta uoluntatem eius exequendum et adimplendum in me suscepi, Ps. XL, 7, seqq.* perfectissima obedientia, *Ies. L, 5, Hebr. X, 7*, tum qua Propheticum, tum qua Sacerdotale, officium, *obseruo, impleo, et perficio*, non ei aduersor, uel soluo, ut uos me criminamini, *Io. V, 16, 18, IX, 16*, qui ueni, ut impleam legem pro genere humano, idque saluum faciam, *Ps. XL, 9, Ez. XXXIV, 16, Matth. V, 17, XIX, 11, Gal. III, 13, IV, 4, 5, Hebr. X, 7, seqq.*

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ο

- I Disce a Iesu tuo mansuetudinem, qui sanctitatis suae uiolatores pessimos fert parienter, *Matth. XI, 28, 2 Tim. II, 24, seqq. 1 Petr. II, 21, 23*.
 II Vanorum est hominum, qui malum de se suisque factis gloriantur, *Matth. VII, 22, 2 Cor. XII, 1, u, Phil. II, 3, Iac. IV, 16*. Pii enim humilitatem Domini imitantur, *Matth. XI, 28*, quorum gloria est, quod DEVM

et

- et Iesum suum crucifixum cognoscant, de eoque gloriari possint, *Ier. IX, 23, 24, 2 Cor. X, 17, 18, Io. XVII, 3, Gal. VI, 14.*
- III Haec est vera laus et glorificatio, quando Dominus te glorificat et laudat, *Matth. XXV, 21, 23, 2 Cor. X, 18.* Hac te dignum fac, et oblectare, non eam, qua carnis illecebrae tibi blandiuntur, sectare, *Ier. IX, 23, Phil. II, 3.* Conf. *Προσοικ.* antecedens.
- IV Si DEVS te honore maectat, mundi calumnias et conuitia curare noli, haec euanescent, ille manet, *Pf. LXXIII, 24, seqq. Sap. V, 1 - 5, Matth. XXV, 34, seqq. Io. XV, 18, 19, XVI, 33, 1 Io. II, 17.*
- V Quam multi sunt, qui, DEVM se nosse, ore iactant, quem tamen cor ignorat, *Ies. XXIX, 13, Matth. XV, 8, Act. XVII, 23,* quam multi sunt, qui, fide se dites esse in Christo, gloriantur, licet sint omnium pauperum, *Iac. II, 5, 14, Apoc. III, 17.* O si in tempore ad Christum uocantem, et pulsantem cor, confugerent, ut eius egestate dites fierent, *2. Cor. IIX, 9, Apoc. III, 18.* Conf. *Προσοικ.* seq.
- VI Scire DEVM, eumque appellare suum, non iuuat, nisi eum saluifice cognoscas, et in Spiritu ac ueritate adores, colasque, *Io. IV, 24, V, 23, XVII, 3, 1 Cor. XII, 3, Iac. I, 23, seqq. conf. Προσοικ.* anteed.
- VII Noli in aliorum gratiam, uel ex metu hominum, DEVM, Iesum, et fidem negare, *Act. IV, 17, seqq. V, 28, seqq.* ne te aliquando neget idem, *Matth. X, 32, 33.* Noli, more mundano, *Rom. XII, 2,* contra ueritatem loqui, sed expende, quod mendaces sint a mendacii parente, *Io. IIX, 44,* quod mendaciorum ratio in extremo iudicio sit reddenda, *Matth. XII, 36,* et quod mors mendaces maneat secunda, *Pf. V, 7, Apoc. XXI, 8.*
- IX Eo contende, ut ex uerbo DEI DEVM uere noueris, in hac cognitione magis magisque crescas, illudque, in corde tuo repositum, obserues, *Ier. IX, 24, Luc. IIX, 15, Io. XVII, 3, Col. I, 10, 2 Petr. III, 18.* Hoc si feceris, uerus Iesu eris Discipulus et imitator.

VERSUS 56 ET 57

- 56 Αβραάμ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ἠγαυιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ
57 εἶδε, καὶ ἐχάρη. Εἶπον οὖν οἱ Ιουδαῖοι πρὸς αὐτόν. Πεντήκοντα ἐστὶ ὄντω ἔχεις, καὶ Αβραάμ εὐρακασῖ
- Abraham Pater uester exultauit, ut uideret diem meam, et uidit, et gauisus est. Dixerunt igitur Iudaei ad ipsum. Quinquaginta annos nondum habes, et Abrahamum uidiſti?

Ε Ε Η Γ Η Σ Ι C

Αβραάμ — ἐχάρη. Respondet Dominus in hoc uersu ad alterum crimen, a Iudaeis sibi obiectum. Nam duorum ipsum postulauerant uitiorum, primo, quod semet ipsum glorificet; idque in uersibus antecedentibus confutatum uidimus, secundo, quod maiorem se faciat Abrahamo, atque hoc est momentum, quod Dominus in hoc uersu probat, se nimirum reuera maiorem esse Abrahamo, dicens, Abraham, dilectus ille DEI, *Ies. XLI, 8*, et pater omnium credentium, *Gen. XVII, 4, 5*, *Rom IV, 11, 16, 17*, qua carnem uero pater uester, cuius uestigijs fidei insistere deberetis, si ueri eius, et DEI, filii esse uelletis, *Rom. IV, 11, 12*, *IX, 7, 8*, exultauit spiritu, quo sensu, *Luc. I, 47*, occurrit, ut uideret diem meum, i. e. tempus, uid. *Vindic. N. T. ab Ebrais, p. 58, seqq.* quo ego, assumta carne, inter homines habitarem, et meam maiestatem ac gloriam manifestarem, *Io. I, 14, II, 11*, et uidit me, et gauisus est, siue gaudio peresus est totus, qua corpus et animam, in Domino, *Ies. LXI, 10*, uos autem, me uidentes, in sanitis blasphemantes. Verum, cum hoc uidere Messiam triplici sensu accipi possit, oculis nimirum aut animae, aut corporis, aut fidei, quaesitum fuit ab interpretibus, qui uidendi modus hic sit intelligendus, et ab aliis responsum datum, 1) Abrahamum Christi diem uidisse oculis animae, et quidem, α) secundum nonnullos, per uisionem, siue apparitionem, peculiarem. Sic enim disserit b. GLASSIUS in *Philologia S. p. 1438*, inquires, *Diem suam etiam uocat Christus aduentum suum in carnem expleto tempore factum, Io. IIX, 56*, Abraham Pater uester exultauit, ut uideret diem meum, et uidit atque gauisus est. *Vidit nimirum peculiari apparitione. D. FRANZIUS de Interpret. Script. Orac. 47*, Nemo dubitet, Abrahamo oblatam et exhibitam in diuina uisione fortissima fuisse personam et faciem Iesu Christi, prout natus fuit ex uirgine gentis Abrahamiticae, creuit, ministerio miraculorum defungi coepit, a passione exaltatus fuit ad dextram Patris, et in ultimo die omnes excitaturus, et in altera uita coronaturus, β) secundum alios, Abrahamum diem Domini in coelis, a DEO ipsi, reliquisque sanctis, reuelatum uidisse, in quibus CYRILLVS ad h. l. *Dicimus, Abrahamum uidisse diem Domini, quando iam in placida sanctorum Patrum requie postus cognouit, Filium DEI esse incarnatum. Erat enim ille dies Domini, quo carnis nostrae substantiam pro nobis assumpsit. Conf. Cel. LAMPIVS ad h. l. γ) secundum alios inter Pontificios, Abrahamus Christum uidisse dicitur in limbo Patrum. Verum, cum limbus Patrum sit ens rationis ratiocinantis, facile intelligit unusquisque, in fabulis hoc commentum referendum esse. II) Alii, Abrahamum oculis corporis reuera uidisse Dominum, statuunt, cum hic ipsi, *Gen. XIX, 1, seqq.**

H

for-

forma humana assumpta, et forte ea, qua in diebus carnis est uisus, apparuerit, cum eo locutus sit, coram ipso comederit, *Isaacum*, typum sui, ei promiserit, cetera, qualis gratia nemini inter V. T. credentes contigisse legitur. In qua sententia inter ueteres haut pauci fuerunt, ut TERTVL- LIANVS, IVSTINVS MARTYR, ATHANASIVS, GREGORIVS, aliique, et inter recentiores, SEB. SCHMIDIVS, MAIVS, et qui sunt reliqui. III) Alii, denique, et quidem plurimi, statuunt, fidei oculis *Abrahamum* uidisse Dominum, ut IRENAEVS, CHRYSOSTOMVS, HIERONYMVS, THEOPHYLACTVS, LV THERVS, HVNNIVS, DIETERICVS, MARCKIVS, Summe Vener. MOSHEMIVS, et reliqui, fere omnes, diuersa tamen ratione. Nam nonnulli hanc *Abrahami* uisionem Messiae ad immolationem *Isaaci* et diem crucis restringunt, quam illa praefigurauit, atque hinc, *Abrahamum*, cum *Isaacum* immolaturus esset, diem crucis uidisse, aiunt, ut CHRYSOSTOMVS, AMBROSIVS, THEOPHYLACTVS, ceteri. (Quibus et AVCTORES *Synops. Starck* ad h. l. iungunt b. CALOVIUM, scribentes, a) Einige meinen, dis sey geschehen, da dem Abraham der Isaac geböhren wurde, als ein Pfand des Bundes Gottes, und Vorbild des verheissenen Saamens, der aus seinen Lenden kommen sollte, als welchen er nach der Verheissung, Geburt, und Opfer vorgebildet habe, daß er also sich über Christum erfreuet habe, da er ihm in Isaac verheissen, und da ihm Isaac auf dem Berge zum Vorbilde wieder geschencket worden. Luc. 10, 24. Diem meum hoc in loco crucem mihi significare uideatur; quem in arietis oblatione et in Isaac praefigurauit. CHRYSOST. a) CALOV. LAVR. BIERMANN *Moses et Christus*. Verum, cum haec b. CALOVIJ sententia, quod nos scimus, non sit, prout ex eius uerbis, paulo post allatis, constabit, cum eam ipse, ut nimis angustam, notarit, uel lapsum hic memoriae, aut errorem typographicum, admissum esse, uideatur.) Sed recte obseruarunt alii, limitibus nimis angustis hunc diem, eo sensu, esse circumscriptum, et potius pro ipso aduentus et passionis die, i. e. pro omni eo tempore, quo Dominus uisibili forma in his terris est uersatus, accipiendum esse, quem admodum in hanc rem, praeter alios, scripsit S. IRENAEVS, lib. IV, aduersus haereticos, c. 13, inquit, *Propheta ergo cum esset Abraham, et uideret in spiritu diem aduentus Domini et passionis, per quem ipse quoque, et omnes, qui similiter, ut ipse credidit, credunt DEO, saluari inciperent, exultauit uehementer*. Item b. CALOVIUS in *Bibl. Ill. ad b. l.* scribens, *Non expectasse dicitur Abraham, (ut GROTIUS uult,) qualis illa beatitudo sit, propius cognoscere, quae per Semen eius obtinetur, sed diem ipsum Christi desiderans uidere, ut expresse hic testatur Christus, et uidit aliquid eius non sine insigni*

in signi gaudio, non tantum in Isaaci suscepta oblatione, sed in aliis ulterioribus promissionibus, nec non apparitionibus Filii DEI ipsi factis, Gen. XV, XIX, XXII. Beatitudinem ipsam, quae per Messiam obtinetur, non tantum Abraham, quantum satis erat, aliisque eandem, ceu Doctor et Propheta instillavit, sed expertus etiam ipse est singulariter, tanquam Pater credentium, quia per fidem in Messiam ea fruimur. Habes igitur L. B. sententias Interpretum, quomodo Abraham Dominum uiderit. Nostram si requisieris, quae sit, hanc esse profitemur. Vidisse scilicet Abrahamum diem Domini oculis fidei, Matth. XIII, 17, Luc. X, 24, Ebr. XI, 8, 13, Dominum uero ipsum ea, qua in his terris conuersatus est, forma assumta, oculis corporis, uid. paulo ante num. II. Nam, ad utrumque momentum locutionem Christi, καὶ εἶδς, referendam esse, nobis credibile uidetur, alias enim, si ad alterutrum tantum respiceret, procul dubio Spiritus S. adiecisset, aut αὐτῶν, aut αὐτῶν, sed, cum neutrum adiecerit, utrumque hic intelligendum esse, nobis ualde est uerosimile. Id quod et b. MELANCHTHONI uisum est, scribenti, Abraham uidit Messiam utroque modo, primo in promissione, secundo in corporali uisione, Gen. XIX, 3. Ceterum discimus ex hoc loco, quod Abrahamus, sicut et reliqui fideles V. T. fide in Christum et iustificatus, Rom. IV, 3, u. seqq. inde pacem cum DEO, Rom. V, 1, ac gaudium, ἐχάρη, habuerit, et saluus factus sit, Act. XV, u. quodque adeo meritum Christi antrorsum et retrorsum ualuit, Hebr. XIII, 8, Apoc. XIII, 8, in quo nos ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, elegit, Eph. I, 4, 1 Petr. I, 20. Recte inde LEO M. Serm. XIV, de Pass. Domin. Una fides iustificat uniuersorum temporum Sanctos, et ad eandem spem fidelium pertinet, quicquid per mediatorem DEI et hominum, Iesum Christum, uel nos constemur factum, uel patres nostri adoptauere faciendum. Conf. plura apud b. DIETERICVM P. I, Analys. Euang. p. 446, seq. et b. BACKIUM, P. II, p. 147.

Ἐπὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι - - ἐώσανα; Responderunt igitur Iudaei, tum iracundia et malitia perciti, tum cupiditate eum de absurdate et mendacio conuincendi flagrantes, tum denique deridentes eum. *Quinquaginta annos nondum habes*, annos enim triginta circiter quatuor erat natus, uti hoc ex Luc. III, 23, et collatione IV paschatum, quae ille, munere Prophetico fungens, transegit, est colligere. Quare, cum Christus saltem annos circiter triginta quatuor esset natus, quaesuerunt interpretes, curiositate potius, quam necessitate, adducti, cur 50 annos, et non potius 40 annos, *nondum habes*, dixerunt Iudaei, et diuersimode responsa dederunt, quae b. BACKII uerbis exponere malo, quam meis, P. II, p. 142, scribentis, 1) CHRYSOSTOMVS hom. 54, in Iohannem, pro *quinquaginta legit qua-*

draginta, et putat, Iudaeos ita recte dixisse, siquidem annos 34 Dominus compleuerat, et ita quadraginta ferme attigerat. Verum reclamationem et Graecus, et Syriacus, textus, ut et NONNVS Paraphraſtes, et THEOPHYLACTVS. 2) IRENAEVS uetustiffimus ſcriptor, lib. II, c. 40, aduerſus Haereſes, ex his Iudaeorum uerbis colligit, Chriſtum maiorem annis 40 Euangelium praedicaffe, et ad aetatem quinquagenarium ferme perueniſſe, cum habuerit annos 46. Id quod Irenaeus inde probare conatus eſt, quia Chriſtus corpus ſuum conſeruat templo, Io. II, 19, iam uero templum fuiſſe extructum intra annos 46, ut u. 20 additur, ergo etiam Chriſtum tot annos habuiſſe, et, huius erroris anſam praebuiſſe Papiam, plus traditiones, quam Scripturas, attendentem, reſert EVSEBIUS, lib. III, c. 36. Verum, ſi Chriſtus tot annos habuiſſet, tunc utique praedicaffeſſet annis 16 integris, et crucifixus eſſet non ſub tertio Caefare, Tibertio, ſed potius ſub quinto, b. e. Claudio, cum Pontius Pilatus, iam dudum eſſet mortuus, id quod contra omnem Scripturam eſt, et hiftoriam. -- (Addantur, quae ſupra pro aetate Chriſti attulimus. 3) THEOPHYLACTVS in h. l. ait, hoc dixiſſe Iudaeos, exiſtimantes, Dominum ferme eſſe quinquaginta annorum, tametſi nunc triginta et tres tantum haberet annos, et paulo poſt, ſimpliciter ſic incidit eis, ut memores eſſent quinquaginta annorum.) 4) LYRA dicit, Iudaeos ita locutos ob ſeueritatem et grauitatem uultus, cum Dominus, ob multos labores, quaſi ante tempus genuerit, Pf. VI, 8, 5) Nonnulli apud Theophylaſtum dicunt, haec dixiſſe Iudaeos ob reuerentiam anni Iubilaei, quod nondum Iubileum unum attigiſti, et tamen Abrahamum uidiſti. Alii hic diſputant de annis ſolaribus et lunaribus. Sed quid opus eſt tanta diligentia omnia perquirere, cum Iudaei de aetate Chriſti (per ſynecdochē numeri certi pro incerto) ἐν πλάττει, (ut facere ſolent, qui aduerſario plus gratificantur et concedunt, quam ipſe efflagitare poſſit,) loquuntur, et aliquot annos addunt, ut eo melius ad abſurdum Dominum adigere queant, eumque proprio quaſi gladio iugulare. Nam, cum Abrahamus anno mundi 2124, ut communior eſt ſententia, eſſet mortuus, Dominus autem anno mundi 3970 natus, et, cum haec diceret, trigefimum quartum annum ageret, per ſe res erat clara, Abrahamum iam iam 1880 annos eſſe mortuum, atque hinc, apertum, ex ipſorum ſententia, patere mendacium, inferebant Iudaei, ac deridentes dicebant, quinquaginta annos nondum habes, et Abrahamum uidiſti? Vbi notetur, quod illi ſermonem Domini, quem pro nudo habebant homine, malicioſe peruertunt. Non enim dixerat, ſe, qua hominem, uel humanam naturam, uidiſſe Abrahamum, quod utique contra ueritatem fuiſſet, quia illam longo poſt Abrahamum tempore demum aſſumſerat, ſed, Abrahamum ſe, Δόγῳ in forma

ma humana assumta ei apparentem, suamque diem humanitatis in Spiritu, et oculis fidei, uidisse. Quae locutiones ut utique inuicem erant distinctissimae, ita eo ipso, quo ueritatem, *Io. XIV, 6*, mendacii postulant, mendacium committunt, more patris sui, filii mendacii, *Io. IIX, 44*. Cuius loco, si germani fuissent filii Abrahami, sermonis a Christo habiti illustrationem sibi expetere, et in ueritatem magis magisque inquirere debuissent, quo ad eandem peruenissent, non autem mendacia mendaciis, conuitia conuitiis, cumulare. Sed homines erant coeci, *Matth. XIII, 15, XXIII, 24, 2 Cor. IV, 4*, qui salutem ipsi nolebant, *Matth. XXIII, 37, Act. XIII, 46*, nec aliis eam non inuidebant, *Matth. XXIII, 13*.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙC

- I Improbi filii a pietissimis saepe parentibus ut procreantur, *Gen. VI, 2, 3, IX, 22, 24, 25, 2 Chron. XXI, 1, 6, XXIX, 2, coll. XXXII, 33, XXXIII, 1, seqq.* ita horum fides ac uirtutes illos nihil iuuat, si uel millies ad eos prouocauerint, sed iustus sua fide uiuet, *Ez. XII, 4-13, Hab. II, 4, Rom. I, 17. Conf. ad u. 51, seqq. Προσοικ. VI.*
- II Hoc est uerum gaudium, Christianis proprium, quod, uel desiderio Christum uidendi, in nobis excitatur, uel ex uisione Christi spirituali et pace cum DEO ortum trahit. Hoc gaudium gauisi sunt pii quocumque tempore, *Pf. V, 12, IX, 3, XXXII, 11, XL, 17, LXI, 4, 5, LXXXIV, 3, CV, 3, CXI, 24, CXLIX, 2, Ies. XXV, 9, LXI, 10, Luc. I, 47, Phil. IV, 4.* Bene tibi, si idem gaudere possis gaudium.
- III Christianis saltem licet fidei oculis Dominum in hac uita, in altera uero a facie ad faciem, uidere, *1 Cor. XIII, 12, 2 Cor. IV, 13, V, 7, 1 Io. III, 2, Hebr. XI, 1, 1 Petr. I, 8*, atque de eo gaudere. *Conf. Προσοικ. antec.*
- IV Vnica ad DEI gaudia, *Matth. XXV, 21, 23*, perueniendi, *Io. XIV, 6, Act. IV, 12, XV, 11, Eph. I, 3, seqq. IV, 5*, est uia, Christus, qua Abraham, eiusque maiores, ac posterius saluantur, *Hebr. XI, 2, seqq. XIII, 8.*
- V Impii eo ipso, quo allaborant ueritatem uel immutare, uel peruertere, declarant, quod sint a mendacii parente, sophistarum principe, *Matth. IV, 6, Io. IIX, 44, 1 Io. III, 10.*
- VI In rebus spiritualibus non aetas uitae, sed fidei, ualet, ad hanc qui peruenit, is ea, quae inuisibilia sunt, et mundo impossibilia uidentur, uidet, *2 Cor. IV, 18, Hebr. XI, 1.*
- VII Disce, quod, ut caro et sanguis non edocere possit mysteria diuina, *Matth. XVI, 16, 17*, ita nec ea intelligere queat, *1 Cor. II, 14.*

VERSUS 58 ET 59

58 Εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Ἀμὴν, ἀμὴν.
λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ
59 εἰμι. Ἦσαν οὖν λίθους, ἵνα βάλωσιν
ἐπ' αὐτόν. Ἰησοῦς δὲ ἐκρύβη, καὶ ἐξήλ-
θεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, διαελθὼν διὰ μέσου αὐ-
τῶν. Καὶ παρέγγεν οὕτως.

Dixit ipsis Iesus. Amen, amen, dico
uobis, antequam Abraham fuit, ego
sum. Tulerunt ergo lapides, ut
iacerent in eum. Iesus autem ab-
scondit se, et exiit ex templo, tran-
siciens per medium ipsorum. Et abiit sic.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Εἶπεν — ἐγὼ εἰμι. Dixit ipsis Iudaeis Iesus, eo fine, ut tandem ali-
quando ad indagandam perquirendamque Messiae personam, quod esset
Θεοῦ ἀφωτος, permouere, et ad agnitionem sui perducere posset. Amen,
amen, uid. supra ad u. 51, dico uobis, quod uerba mea, etiamsi mira, imo
falsa, uobis uideantur, quibus uos de personae meae natura diuina atque
humana pariter, ac de Abrahami, me meamque diem uidendi, desiderio,
et quod me uiderit, edocui, uera sint, siquidem, antequam Abraham fuit,
factus, et natus, ego sum, qua diuinam meam naturam, secundum quam ego
sum is, qui ad Moysen, Exod. III, 14, qui per Iesaiam, c. XLII, 12, seqq.
sum locutus, de quo Dauides, Ps. XC, 2, seqq. Conf. Apoc. I, 8, u. Ae-
ternitatem enim uocabulum sum hic exprimit, quae solius DEI est, ut ex
locis Scripturae S. modo allegatis constat, et ipsi Iudaei quoque eo sensu
accipiebant, prout ex uersu seq. colligitur, nec non ueteres purioris do-
ctrinae doctores, TERTULLIANVS, ATHANASIVS, EVSEBIUS, EVSEBIUS, CHRYS-
OSTOMVS, AVGVSTINVS, GREGORIVS, THEOPHYLACTVS, reliqui,
unanimes consensu exponunt, e quibus CYRILLI hic uerba ad h. l. afferre
liceat, scribentis, Antequam Abraham fieret, ego sum. Sum quidem praesentis
temporis habet rationem, fuit praeteriti, ero futuri. Praeteritum ue-
ro et futurum diuinitas non habet, sed semper esse illi adest. Idcirco ad expri-
mendam suam diuinitatem non dicit. Antequam Abraham fieret, ego fui,
sed, ego sum. Res siquidem corruptibiles sui ortus habent principium, et tan-
dem decurso sui temporis spatio tendunt ad exitum, ea propter diuersorum tem-
porum uicissim recipiunt denominationem. Diuinitas semper eadem et stabilis
est, cuius nihil in praeteritum desinit, aut in futurum accedit, ideo solius uer-
bi praesentiam subsistendi, exprimentis denominationem, admittit. Rursum,
quia Abraham creatura est, fieri dictus est. Filius autem DEI creaturae ra-
tionem (ut Creator,) omnino refugit, super omnem creaturam longe superre-
minens, proinde non fieri, sed esse, asseritur. Idcirco, aeternitatem cum
sibi

sibi vindicet Dominus, diuinitatem suam asseruisse ipsum, sequitur, quam tamen nihilo secius Sociniani friuole impugnant, ipsumque hunc locum in *Catechismo Raccouensi*, *Articulo de Persona Christi*, c. I, *quaest. 106*, *seq.* aliisque in scriptis temere peruertere et euertere annisi sunt, asserentes in *quaestione 106* Resp. uerba Domini nostri. *πριν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι*, neque aeternitatem, neque τὸ esse ante Mariam, exprimere, et in *quaest. 107* *Responsione*, *Quod ea uerba*, *Ego sum*, *sint ad eum modum supplenda*, ac si ipse subiiecisset iis. *Ego sum lux mundi*, *superius e principio eius orationis*, u. 12, et hinc, quod Christus bis se ipsum iisdem uerbis, *Ego sum*, *lucem mundi uocauerit*, u. 24, et 28, *inserendum est*. Ea uero uerba, priusquam Abraham fiat, *id significare*, quod diximus, e notatione nominis Abrahami *deprebendi potest*. *Constat inter omnes*, Abrahamum notare Patrem multarum gentium. *Cum uero Abram non sit factus prius Abraham*, quam DEI gratia in Christo manifestata in multas gentes redundaret, quippe quod Abrahamus unius tantum gentis antea pater fuerit, *apparet*, *sententiam horum uerborum*, quam attulimus, *esse ipsissimam*. Verum, responderem, ex toto contextu patere, α) quod in u. 12 *cap. IIX Iob*. Domino sermo sit de officio suo, secundum quod lumen dicitur mundi, hic uero de eius persona, unde male ex uersu 12 uerba lumen mundi hic repetuntur, quibus sensus textus profusus immutatur et alius infertur, ut nihil dicam, quod alius sermo ille fuerit, quem Dominus habuit, u. 12 - 20, et alius, quem habuit u. 21 - 59, prout hoc patet ex uerbis, u. 21, *Εἶπεν οὖν πάλιν ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς*, quibus uerbis noua oratio indicatur sane, ut adeo et in eo falsus sit *Catechismus*, quando utramque orationem pro una habuit. β) Quod sermo sit de persona Abrahami, quis ille fuerit, scil. credens in Messiam, et quid uiderit, nimirum Messiam eiusque diem, u. 57, non uero, quid factus fuerit. De personis igitur Domini et Abrahami cum sermo sit, unusquisque Socinianorum detorsionem textus, et sensum illatum, intelligit. Vid. plura, apud *Theologos Witteberg*, in *Catechismi Raccou. Consultat. Germ. Art. IV*, c. I, p. 125, *seqq.* b. CALOVIUM in *Apodixi Fidei Catholicae de praeeexistentia Filii DEI Ante-Mariana et Ante-Mundana*, quae extat in *Opp. Anti Socin.* P. II, p. 332 - 429, speciatimque in *Triga Exercitat. de προουπαρξεί Christi ante Abrahamum e Iob. IIX*, 58, quae itidem extat P. II *Opp.* p. 430, *seqq.* Cel. OEDERUM in *Notis ad Catech. Raccou.* p. 146, *seqq.*

Ἡγὰν οὖν λίθους - - καὶ παρήγεν οὐτως. *Sustulerunt igitur lapides*, animi rabie impulsu, partim, quia intelligebant, Dominum sibi diuinam vindicare naturam, seque DEVM esse; phrasi illa, *πριν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι*, significare, uide similem casum, qui nostrum mirifice illustrat,

Io. X, 30, 33, idque blasphemum esse arbitrabantur, partim, quia excoecati illi, et amentes, cum non amplius uerbis Domini obsistere, nec argumentis respondere possent, lapidibus in templo, *neque seruatō recto ordine iudicii, neque habita loci sacri ratione, cum tamen inbreatur lapidandus duci extra castra et ciuitatem*, ut CYRILLVS in *h. l.* loquitur, respondere malebant, quam iusto ordine in rem inquirere, uel a Domino asserti sui explicacionem expetere. Qua de causa nequissimi illi, et ad incitas redacti, actum disputatorium in actum tragicum mutaturi, ad lapides concurrunt, eosque eo fine tollunt, *ut iacerent in eum*, tanquam blasphemum, *Matth. XXVI, 63, seqq.* Io. X, 33, procul dubio *Leuit. XXIV, 16*, innixi, hisque lapideis argumentis ad silentium redigerent eum, quem de nullo delicto conuincere poterant. Sic Pontifici eundem retinuerunt morem, *quos illi sermonibus non possunt decipere*, ut AMBROSIVS *lib. V Epist.* loquitur, *gladio, igne, fune, aqua, putant ferire*. Probarunt igitur Iudaei hoc actu, sese esse homicidas illius antiquissimi filios, sicut in uersu antecedente sese esse eiusdem, qua mendacium, natos, adeoque uera esse, quae Dominus de ipsis, *u. 44*, dixerat. Verum in templi atrio cum commoraretur Dominus, unde lapides? et respondent alii, e pauimento, lapidibus constrato, eos eruisse, prout furibundi et seditiosi solent, qui quiduis, quod sibi obicit, arripiunt, alii, ut LVCAS BRUGENSIS, lapides forsan ibi iacuisse sparsos, alii cum LIGHTFOOTO, Iudaeos, ut uidetur, tum aedificasse, atque hinc illinc frustra et fragmina lapidum iacuisse, alii, lapides fuisse extra atrium ab infantibus Iudaeis conquisitos, et in atrium comportatos. Nobis, cum res sit incerta, et referat parui, hoc sufficiat, quod lapides quidem habuerint in promptu, quibus ipsum petere uoluerunt. *Sed Iesus, pro sua longanimitate, sese abscondidit*, non metuens, sed parcens, non sua potentia utens, qua facile facere potuisset, *ut eos continuo debiscens terra absorberet, et pro lapidibus inferos inuenirent*, AVGVSTINO scribente, sed patientiam ac misericordiam erga peccatores ostendens, *et nobis, auctore CYRILLO in h. l. memorabile relinquens exemplum, ut etiam, cum resistere possimus, iram superbientium humiliter declinemus. Ut enim subtractione ligni diminuitur ignis et extinguitur. Ita absentia eius, in quem quispiam ira inflammatur, sedatur et mitigatur effervescentis irae incendium, et ad lenitatem renouatur ebulliens animus.* Ο Φιλανθροπιαν Messiae summam, qua cedit furori peccatorum, ne pereant, seque abscondit, ut seruentur. Sed, cum interpretibus non suffecerit, quod scirent, Iesum sese abscondisse, inquisuerunt, magis curiositate, quam necessitate, adacti, in modum occultationis, eamque alii cum CYRILLO, THEOPHYLACTO, aliisque, factam esse

tra-

tradunt hoc modo, quod sese diuina sua potestate inuisibilem reddiderit. Alii, quod sese in turbas proripuerit, iisque adeo circumcinctus, nec agnitus, comprehendi non potuisset. Alii cum LIGHTFOOT, quod a multitudine, sibi amica, circumdatus forte et occultatus esset, atque hi urgent in Graecis Aor. 2, ἐκρύβη. Sed cum Aorist: Passiuorum saepe habeant uim Actiuorum, eamque interdum reciprocam, et hic significatus magis cum sequentibus cohaerere uideatur, hunc illi antefecerunt interpretes. Alii cum HOMBERGIO in *Pavergis* traiectionem hic statuunt, et idem esse uolunt, ac si scriptum esset, ἐξήλαθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐκρύβη, prout *Io. c. XII, 37*, scriptum legitur. Verum, cum haec traiectio uix cum uerbis sequentibus uideatur conciliari, nisi eadem quoque traicias, deinde miraculosa esse desinat haec occultatio, et denique, quum, *capite XII*, aliam rerum fuisse faciem, appareat, nimirum ibi sponte, necessitate nulla coactus, forte ut oraret, uel aliam ob causam, hic autem ob insolentiam Iudaeorum, qui in eo erant, ut lapides in ipsum iacerent, sese abscondidit, aegre credo, quod ab hoc loco ad nostrum inferri possit, uel orationis ordo ideo sit disturbandus. Alii denique statuunt, Dominum diuina sua potestate ipsorum oculos, qui ipsum lapidibus obruere uolebant, continuisse, ne ipsum cognoscerent, quale exemplum legimus, *2 Reg. VI, 18, 19*, itemque *Luc. XXIV, 16*. Atque hinc factum, quod improhibere egredi potuerit ex templo. Nos modum occultationis, quia categorice is asseri non potest, relinquimus in medio, quibus sufficit, quod Iesus miraculose se abscondit, *et egressus est ex templo, i. e. templi atrio, transiens, per medium ipsorum, i. e. per ipsos*, uid *Vindic. p. 281*, lapidatores, *atque hac ratione, tali modo*, (hunc enim habet significatum uocula οὐτως, uid *Vindic. p. 175*.) hoc miraculo ostendens, sese esse eum, quem se dixerat, Filium scil. DEI, abiit saluus, cuius tempus moriendi ut nondum aderat, ita non lapidandus, sed crucifigendus, erat. Ceterum notetur, quod ultima uerba, καὶ παρήγγεν οὕτως, in nonnullis codicibus desunt, imo etiam in nonnullis haec uerba, διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, desiderantur, unde nec in *Versione uulgata*, nec in *Versione B. LUTHERI*, qui procul dubio tali usus fuit codice, in quo deerant, leguntur. Sed tamen, quia in praestantissimis STEPHANI, BEZAE aliorumque, Codicibus haec uerba leguntur, nec non *Versio Arabica, Syriaca*, itemque *Nonnus*, et alii ea legunt, deinde textui bene conueniunt, omnino pro authentica haec lectio habenda et retinenda est. Vid. b. GLASSII *Philol. S. p. m. 233, seqq.*

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

I Disce, in fidei tuae confirmationem, aduersus diuinitatis Christi hostes, quod ille ante Abrahamum, imo ante orbem conditum, ab omni aeternitate sit uerus

I

- uerus DEVS, *Pf. II, 7, XXXIII, 6, XC, 3, Prou. IIX, 22, seqq. Ies. XLII, 12, 16, Mich. V, 2, Io. I, 1, seqq. Rom. IX, 5, Hebr. XIII, 8, Apoc. I, 8, 11, 18.*
- II Quo uehementius ueritatis hostes in eam saeuunt, eo fortius, exemplo Domini, asserendam et confutendam eam esse, tene, *1 Reg. XIII, 17, 18, Act. IV, 19, seqq. V, 28, seqq. VI, 10, seqq. VII, 51, seqq. 1 Petr. III, 15.*
- III Ecce in Iudaeis Pontificiorum ingenium, qui, ubi argumenta contra ueritatem nihil ualent, ad lapides concurrunt, igne, ense, aqua, eius defensores preumpturi, quos tamen DEVS abscondit et tutat, *Pf. XCI, 3, 4, 8, seqq. Ies. XLI, 10.*
- IV Veritas licet odium, imo mortis periculum, pariat, et parum efficiat, *Io. IIX, 46, XLIX, 37, 38, Act. VII, 51, seqq.* intrepide tamen est profutenda, nec ab ea recedendum. Vid. *Προσοικ. antec. II.*
- V Hoc sit tibi afflicto solatio, quod aduersarii sine DEI permisso nocere tibi non possint, licet uelint. Quoties illi lapides, et id genus alia, aduersus te sustulerunt, sed eos in te conicere non potuerunt, quia DEVS non uoluit, *Matth. X, 28, seqq.*
- VI Quos diabolus sibi parauit mendaces, ex iis facile et homicidas facere potest. Caue tibi a fraudulento hoc serpente, *Gen. III, 1, seqq. 2 Cor. XI, 3,* qui te, cum unum peccatum commiseris, ad plura perpetranda seducet.
- VII Persecutores quidem, exemplo Domini, stude fugere, *Matth. X, 23, Act. IX, 23, seqq.* sed uindictam ab ipsis sumere noli, quam DEVS sibi ipse reseruauit, *Rom. XII, 19, seqq. Hebr. X, 30. Conf. ad u. XLII, seqq. Προσοικ. V.*
- IX Qui sub DEI est tutela, is medios per hostes tutus ire potest, *Pf. XCI, 1, seqq. Ies. XLIII, 1, 2.*
- IX Vt maleuoli neque ueritatis, neque pietatis, habent rationem, ita nec locis sanctis, in perpetrandis sceleribus, parcunt, *2 Chron. XXIV, 21, Matth. XXI, 13, XXIII, 35.*

ΤΩΙ ΘΕΩΙ ΜΟΝΩΙ Η ΔΟΞΑ

IACO-

IACOBO FRIDERICO THIELIO

S. D. P.

P R A E S E S

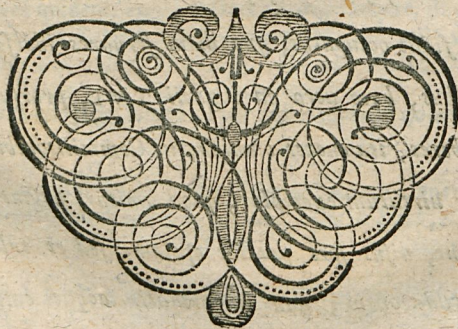
In iis TE referendum esse, Ornatissime THIELI, qui, non sibi, sed patriae, se natos esse, putant, TVA et animi religio, et uitae integritas, et literarum, cum primis uero sanctoris disciplinae, studia testificantur. Idcirco enim in eo ut totus hactenus fuisti occupatus, quo illam seruares illaesam, istam monstrares omnibus, haec uero ad ingenii TVI, prorsus egregii, culturam adhiberes, ita euenit omnino, ut Commilitonibus non tantum factus fueris uirtutum exemplar, quod imitari possint, omnibusque, qui te norunt, uisus spes patriae optima, sed et talem TIBI acquisueris eruditionem, qua in priuatis aequae eminuisti parietibus, ac probe exercitatus in publicum nunc prodire, et, rostris b.

LVTHE.

LVTHERI *conscensus*, diuinas ueritates in Dissertatione TVA
de Magiae crimine *εὐανθεῖα* blaspheme obiecto, assertas stren-
ue propugnare possis. Quae cum ita sint, nemo forte erit, qui non
mecum de TE ferat sententiam, quod Musae TVAE conatus TE
frustraturi non sint, sed patriae atque Ecclesiae, prout in uotis ha-
bes, et cui TE natum esse putas, quam certissime sis profutu-
rus. Quam ob causam de hoc fausto diligentiae TVAE euentu,
sigillatimque de hoc eruditionis TVAE specimine, quod edidi-
sti, publico, uere gratulor, DEVMque imploro, ut TE, spem
patriae optimam, superstitem ac felicem esse iubeat, quo tandem
studia TVA prospere, ac pro uoto TVO, absolueret, et Ecclesiae
egregie prodesse possis. Vale. Dabam Wittebergae, ipsis Idibus

Octobris c l o l o c c x l v i .

ad 14.

01 A 6501

ULB Halle
002 927 330

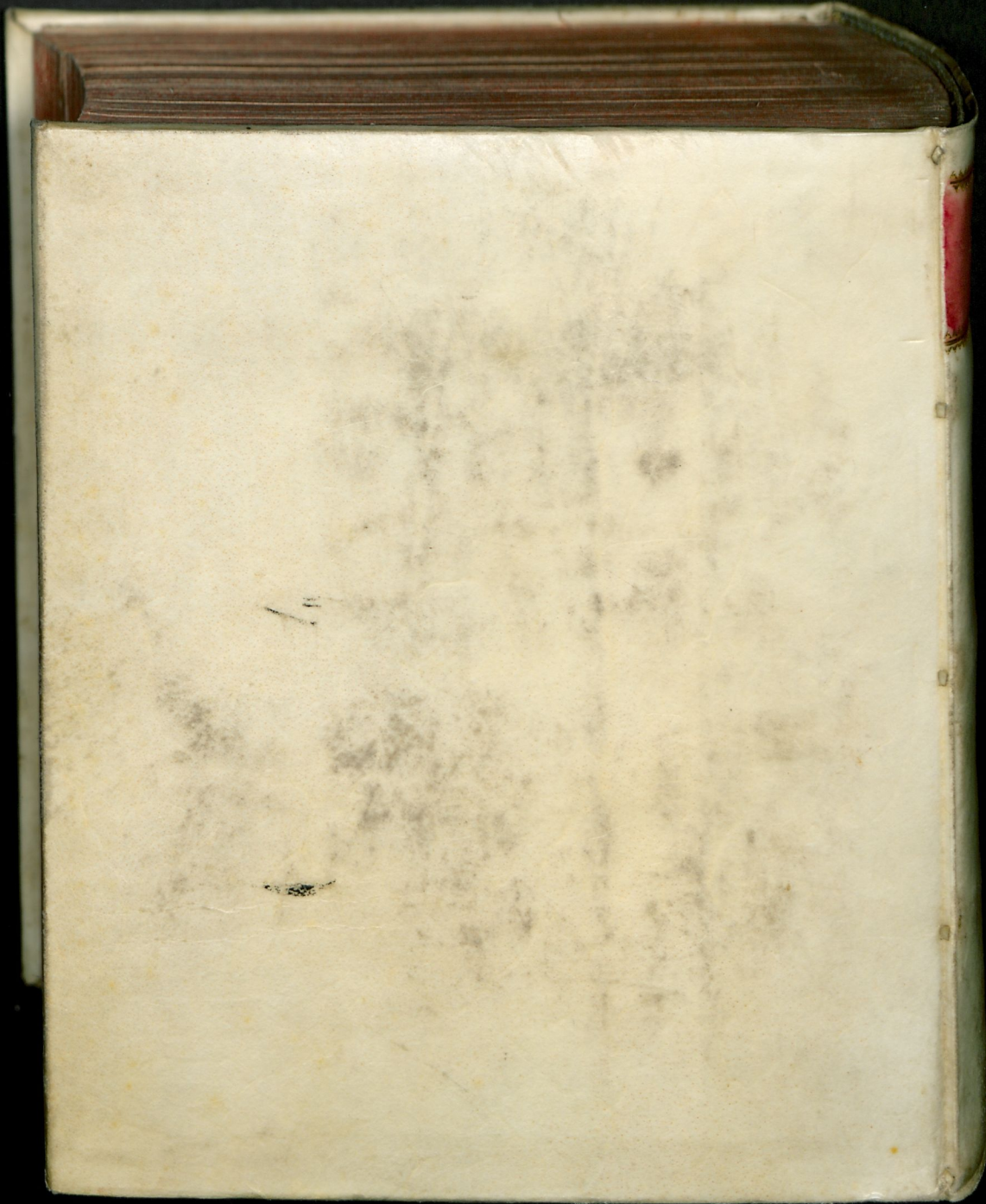
3

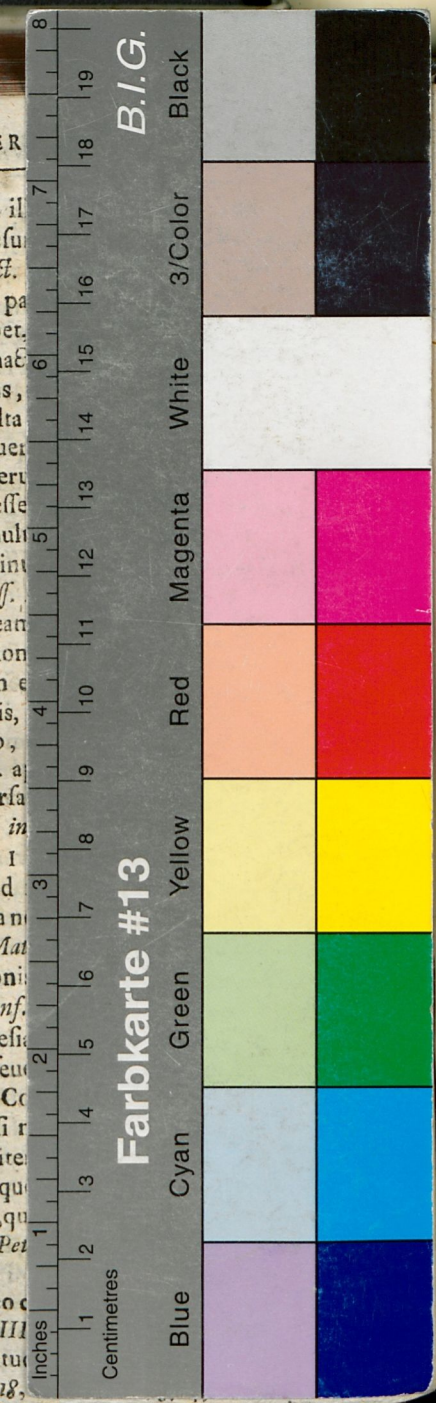

86

12

13
Q. D. B. V
DISSERTATIONEM
PHILOLOGICO-EXEGETICAM
DE

CRIMINE MAGIAE
Θ Ε Α Ν Θ Ρ Ω Π Ω Ι
BLASPHEME OBIECTO

AD LOCOS
LVC. XI, 14 - 28, ET IO. IIX, 46 - 59,
ILLVSTRANDOS

PRAESIDE
CHRISTIANO SIGISMUNDO
GEORGIO

PHILOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO
AD DIEM OCTOBR. A. C. MDCCC XLVI
IN AVDITORIO MAIORI

DEFENDET
IACOBVS FRIDERICVS THIELIVS
ZITTAVIA-LVSATVS

VITEMBERGAE
TYPIS IO. CHRISTOPH. TZSCHIEDRICHII